

Muljeid sõidust Lätti.

J. Tõrvand.

19.—20. juulil s. a. oli minul juhused jälle kord viibida meie naabri ja liitlase maal, Lätis, olgugi väga lühikest aega. Minu sõidu eesmärgiks oli täita mõned ülesanded, mis tekkivad Eesti-Läti kaitsevägede vahelistest sõprussidemetest. Koos sellega ning Läti väejuhtide ülilähkel vastutulekul avanes minul võimalus tutvuda Lätis areneva riigikaitse alal tähtsa tööstusega ning teha huvitav matk autol Liibavist üle Hasenpoti—Goldingeni—Kandau—Mitau*) Riiga, läbistades selle juures Kuuramaa ilusamad kohad Robeln—Zabeln—Kandau piirkonnas, pikki Abau jõge. Seda kohta nimetatakse „Kuuramaa Schveitsiks“.

Kogu reisult kogunes muljeid, milliste osaliseks, alljärgnevate ridade kaudu, tahaks teha ka „Sõduri“ lugejaid.

Rong jõuab Riiga varajasel hommikutunnil. Vaatamata sellele olid jaama vastu tulnud Läti staabiülema kindral Kaleys, tema abi, kol. Hartmanis, minu käsutada määratud kol.-l. Grosbergs. Vahetasime sõbralikud käepigistused.

Hiljem tegin vajalikud visiidid, kus üle andsin ka kaasa toodud albumid Läti sõjaministri Osolsi, armee komandäri kindral Penikise ja staabi ülema kindral Kaleysi talvise Eestis viibimise mälestuseks.

Kell 13 oli eine, millest osa võttis ka härra minister Osols, vaatamata sellele, et viibib puhkusel.

Pärast einet sõideti tutvunema padrunivabrikuga. Härra minister Osolsi ja vabriku direktiooni poolt võimaldati näha kogu padruni valmistamise protsessi. Vabrik on asutatud väliskapitali

abil. Hooned on olnud osalt enim, kuuludes enne Maaailmasõda Riias töötavale jahipüssi padrunivabrikule. Osa hooneid on veel püstitamisel. Selle juures on eesmärgiks, et vabrik oleks rahuldatud kõigi vajalikkude ruumidega, laboratooriumidega, katsekodadega, laskeradadega jne. Sisseseadelt on vabrik varustatud küllalt modernilt. Kõik kokku võimaldab valmistust, mis peab andma häid tagajärgi. Vabriku direktiooni arvates on Riias valmistatud padrunid mitmel põhjusel paremad, kui Maaailmasõja ajal valmistatud. Välismulje järele on padrunid täitsa vastuvõetavad. Igatahes, vabrik suudab rahuldada Läti kaitseväge, kaitseliidu, politsei ja teiste organisatsioonide ning asutiste rahuaegset vajadust (väljaõppeks kulutatav laskemoon) ning võib ka valmistada tagavarasse. Viimane on muidugi krediididest.

Padrunivabriku tekkimine Riias on ka meile huvitav ja tervitatav, sest Riia on liigemal ning kättesaadavam, kui teised samalaadilise tööstuse kohad, kõnelemata juba headest ühendusvõimalustest. Kaasa aidates padrunivabriku tekkimisele, on Läti riigikaitse eest hoolitsevad asutised korda saatnud tänuväärt töö ka Eesti kaitse huvide seisukohalt.

Pärast sisurikast tutvunemist padrunivabrikuga, mis kestis ligikaudu paar tundi, siirdusime Riia mereranda, kus veetsime õhtu, et kella 0030 rongiga Liibavi poole sõita. Et minu aeg oli äärmiselt piiratud, siis Läti staap lahkelt korraldas nii, et tagasisõit Liibavist Riiga oleks autodel, mis vabastas meid rongide sõiduplaanist. Selleks võeti Riias kaasa autod.

*) Lätikeelsed praegused nimed: Liepaja, Aispute, Kuldiga, Kandava, Jelgava.

Olles veetnud öö sõidul, sõjaministeriumi eravagunis, jõudsime hommikul

20. juulil Liibavi. Siin asub üks suurematest Läti garnisonidest, mahutatud suurepäralistes ruumides, mis püstitatud venelaste poolt Liibavi sõjasadama ja merekindluse ehitamisel. Sinna on maetud palju miljoneid kuldrublasid. Kahju, et see „kullahunnik“ asub meie liitlasele geograafiliselt mitte päris soodsas kohas.

Liibavis viibimiseks oli minul vaid 3—4 tundi aega. Sellepärast selle huvitava kohaga tutvunesin väga üldjoontes. Kuid sellest napist ajast pühendasin suurema osa tutvumiseks Liibavis asuvate riiklikkude metallitehastega ning sõjaministeeriumi arsenaaliga. Läti on ära kasutanud Liibavis neid võimalusi, mis jäi pärast Maailmasõda. Kuid rõõbiti vanaga kerkib uus, eriti laskemoona kordaseadmiseks ja korrashoidmiseks määratud ehitised ja asutised. Rõõm on vaadata, kuis meie naabri pingutused sellel alal on silmapaistvaid tagajärgi andnud. Töötähe ning organiseerimisvõime pole Lätile võõrad.

Pärast tutvunemist linnaga, tööstusega, kasarmutega, merilennuväega ning linna ümbruskonnaga endiste „fortide“ (juba venelaste eneste poolt õhku lastud) raioonis, oli korraldatud üllilahke garnisoni ohvitserkonna poolt ühes rügemendi kasiinos eine, kus paar tundi sõbralikus vestluses mööda saadeti.

Kella 1400 paiku, ilusal, selgel, kuid kõrvetaval suvepäeval asusime autodesse, et läbistada Kuuramaad eelpool nimetatud maršruudi järele. Kogu tee pikkus on umbes 270 kilomeetrit. Kohati on teed väga head, kohati aga ei võimalda kiiret sõitu.

Meie maršruut läbib ilusamaid ja rikkamaid Kuuramaa raioone, mille tõttu see automatk pakkus tõsist loodusliku naudingut ning ühtlasi andis juhuse tutvuneda maa ja rahvaga, olgugi „lennult“.

Kuuramaa maastik tuletub väga meelde Lõuna-Eesti maastikku. Reljeef ei ole küll nii „teravalt“ välja kujundatud, kuid pakub kohati, eriti just Abau jõe kallastel, vaatamisväärsed pilte. Metsades kasvab palju tammepuid, mis rõhutab

Kuuramaa pinna ja kliima erinevust — on ju see maa vähe lõunapoolsem meie kodumaast.

Et praegu heinaaeg, siis igal pool käis kibe heinatöö. Saak saab olema vist hea, eriti põlluheina mõttes.

Viljapõldudel võis näha lakkavat vilja. Teeäärised talud — näha kõik jõukad, hooned korras. Kusagil ei riiva silma lagunenud katus või viltuvajunud maja.

Meie sõitsime laupäeval päeval. Võis arvata, et õhtupoolsetel tundidel rauged töö põldudel ja heinamaadel. Kuid veel hilja, pärast päikese loojenemist, olid inimesed väljas, kasutades suurepärast ilma, mis päeval heinad kuivaks kõrvetas. Põllumees ei saa arvestada „8 tunnilise“ tööpäevaga. Ja Läti põllumees teeb kõvasti tööd, mis on ka paremaks kindlustuseks riigi jõukusele ja heaolekule. Ja et „töö ei tapa“, seda tõendab järgmine pilt: Kuski külas Miitavi ligidal, kust läbi sõitsime kell 2300, oli noorsugu juba kogunenud „simmanile“ lüües tantsu, tõsi küll — „foxi“, mis omakorda näitab, et välistes eluavaldustes maa tahab osa saada linna harjumustest ja kommetest. Kuivõrt maa või linn üksteisega vastolus on, ei kuuluks käesoleval juhul kõne alla.

Pärast väikest peatust Miitavis, jõudsimme kell 0230 Riiga, kust juba rongiga varajasel hommikul Tallinna poole siirdusin. Jaamas jälle olid saatmas kindral Kaleyts ning teised ohvitserid.

Nii minu lühikene matk Lätti. Olen sealt kaasa toonud eelpool kirjeldatud muljed. Läti rahvas tõsiselt töötab oma kodu ülesehitamisel. Ja edu on töö tulemuseks. Meie võime selle üle rõõmustada, sest saatuse on meil üks. Mida tugevam Läti, seda tugevam meie liit. Eestil ja Lätil pole midagi jagada. Meie ühistunnet ei või tänapäev miski tumestada. Igapäevases võitluses on ka meil erinevaid huvisi, kuid hea näberlikult peame vastoludest üle saama. Ja et meid sõbralikult vastu võetakse Lätis, on paremaks kindlustuseks, et suurte raskuste hetkel suudame koos tegutseda.

Kõrgema Sõjakooli ekskursioonist Poolas.

Meie K. S. ohvitseride ekskursioon Poola oli vastukülaskäiguks nende K. S. ohvitseride võõruskäigule Eestis läinud aasta sügisel. Üksteise külastamine on parim abinõu vastastikuseks tundmaõppimiseks ja püsivamate sõprussidemete loomiseks.

Tallinnast 30. VI välja sõites oli meile kasutada antud erivagun. 1. VII hommikul saabusime Riiga. Riias tuli meil Zengali rongi ärasõiduni 6 tundi oodata. Seda aega kasutasid meie ohvitserid linna vaatamiseks. Paljud olid meist Riias esimest korda. Riias ühines meiega Läti ekskursioon ja siit edasi läks ühine sõit. Riia—Zengali raudtee viib mööda Düüna kallast, kus Maailmasõja positsioonide jäljed veel selgesti näha ja kus meie hulgast mõnedki mehed neil positsioonidel omal ajal elasid kaasa väga raskeid silmapilke.

Poola piiril võttis meid vastu ekskursiooni juht kolonel Zavadzki meie juurde määratud sideohvitseridega. Piirile oli vastu saadetud ka 2 erivagunit, üks meie, teine Läti ohvitseridele. Meile kõigile anti kätte trükitud ekskursiooni kavad, kus kõik oli minutilise täpsusega ette nähtud. Hiljem selgus, et seda kava täideti sama täpselt, kui ta oli kirjutatud. 1. VII kell 2230 jõudsimme Vilnosse.

Vilnos korraldati meile esimene pidulik vastuvõtt. Rongi jaama jõudes mängis sõjaväe orkester meie ja Läti riigihümne.

Jaama ees ülesrivistatult ootasid meid garnisoni ohvitserid ja tervitas garnisoni ülem. Vilno linna nimel tervitas meid linnapea. Garnisoni ohvitseride poolt pakuti meile jaama einelauas klaas veini. Meie sissesõidu ajaks oli jaama kogunenud hulk üliõpilasi ja rahvast. Vilnost väljasõit sündis orkestri helide ja publiku „Elagu Eesti“ hüüete saatel.

Sarnane soe vastuvõtt Vilnost läbisõidul, pealegi nii hilisel tunnil, garnisoni ohvitseride ja linnakodanikkude poolt oli meile täieliseks üllatuseks. Heas tujus peale nii sõbralikku vastuvõttu jatkasime sõitu.

Varssavi jõudsimme 2. VII kell 0700. Jaamas võtsid meid orkestriga vastu Poola peastaabi ja Kõrgema Sõjakooli ohvitserid. Et ekskursioon samal õhtul Varssavist välja pidi sõitma, siis peatuti vagu-

nites. Einetasime hotel „Polonia Palace'is“. Peale einet ekskursiooni delegatsioon tegi ametlikud visiidid, kuna teised ohvitserid sõidutati autodega linna vaatama.

Brigaadikindral T. L. Piskor
Poola Peastaabi ülem,
Vabadusristi I liigi 3. järgu kavaler.

Kell 1230 võttis meie ekskursiooni ter- ves koosseisus vastu peastaabi ülema asetäitja, brigaadi-kindral Kvasnievski. Keskpäeval pandi meie ja Läti ohvitseride poolt 2 pärga Tundmatu Sõduri hauale. Pärga panek sündis seal alaliselt kindlaksmääratud tseremoniaga. Pärgade panekul viibisid ka rida Poola ohvitserere.

Peale lõunat külastas ekskursioon Varssavi Lazienki lossi ja parki. Lazienki loss oli viimase Poola kuninga Stanislas Auguste suveresidentsiks.

Loss on arhitektuurilt väga kaunis ehitus ja asub keset väga ilusat tiikidest läbistatud parki. Varssavis on palju parke, kuid nimetatud park on tingimata üks kõige ilusamaid. Loss kujutab endast rikkalikku kunstimuuseumi. Kuningas Stanis-

las Auguste on olnud suur kunstiarmastaja ja kogunud enda lossi väga palju väärtuslikke kunstiesemeid. Lossi valitseja andis meile üksikasjalikke seletusi nende kunstiesemete kohta. Lossis on hästi alal hoidunud väga väärtuslik mo-saiikkamin ja -laud.

Prof. Jules Szymanski

Senäti president.

Poola-Eesti sõprusühingu auesimees.

*Prof. Jules Szymanski
Senäti president
Poola-Eesti sõprusühingu auesimees
1.3.29. T. Szymanski*

Kuningakoja esimene kunstnik ja kuninglikkude ruumide direktor itaallane Marcello Bacciarelli on suure osa oma kunstilisest loomingust lossi kaunistamiseks pühendanud. Suured freskid, seinaja-laemaalid on tema loodud. Bacciarelli töödega kõrvuti leidub lossis palju teisi maale nii originaale kui koopiaid XVIII sajandi Euroopa suurmeistritelt.

Lossi ja pargi vaatamine jättis väga sügava mulje. Varssavis endas kihab elu suure hooga, tänavad lainetavad inimestest, kes kõik kuhugile ruttavad. Tramme liigub väga palju, kõik on tungil rahvast täis. Autod sõidavad vooris üksteise järgi. Miljonlises linnas ei saa teisiti. On märgata Varssavis viimasel ajal suurt juurekasvu. Ehitatakse siin ja seal — ehitab riik ja ehitavad kodanikud. Poola lühikese iseseisvuse ajal on tekkinud uued linnaosad. Praaga pooltel nägime riikliku ehituslaenu abil ehitatud ohvitseride kvartaali väikestest majadest. Iga maja sisaldab endas 1—2 korterit. Igal korteril on oma aed. Neis majades elab peale 400 ohvitseri perekonna. Ehituslaenu tasuvad ohvitserid riigile 30 aasta jooksul.

Õhtul külastasime Varssavi paremat miniatüürteatrit „Morskie Oko“ ja õhtuse rongiga sõitsime lõuna suunas edasi.

3. juuli hommikul jõudis ekskursioon Raadomi, et tutvuneda kohaliku relvatehasega. Jaamas võttis meid vastu vabriku direksioon, peadirektor härra Holdakovskiga eesotsas. Enne vabriku vaatamist paluti meid vabriku ametnikkude söögisaali hommikueinele. Raadomi vabrik on uus ja moodne ehitus, kõige uuema tehnika nõuete kohaselt sisse seatud. Eriti huvitavalt on korraldatud siin tööorganisatsioon, kus peetavatest statistiilistest tabelitest vabriku juhatus igal ajal võib näha, kus, kelle käes ja missuguses seisukorras iga töösse antud osa viibib.

Raadomist läks sõit edasi Deblini, et tutvuneda sealse lennukooliga. Lennukooli juhatuse poolt lahke vastutuleku tõttu avanes meil võimalus tutvuda lennukooli seisukorraga kõigekülgselt. Uued eeskujulikult sisse seatud ja kõigi tarviliste õppevahenditega varustatud ruumid võimaldavad suure eduga praeguse tehnika nõuete kohaselt ette valmistada lendurohvitseri. Vastavate õppealade juhatajad andsid meile seletusi igaüks oma erialal. Koolil on olemas hästi varustatud meteoroloogiajaam, kuhu teated ilmastiku kohta üle riigi sabuvad 2 korda päevas. Suuremõdulisel kaardil märgitakse nooltega tuulesuund iga antud maakoha (linna) kohta, mis annab siin täiesti selge ülevaate riigi territooriumil antud tunnil valitsevate tuulte suunade kohta.

Lennukoolil on kasutada veega suur ja hästi sisse seatud lennuväli, mille kohal lendurõpilased hommikust õhtuni len-

nukitega tiirlevad. Lennuväli on sisse seatud ka öisete lendude jaoks. Meil oli juhus jälgida, kui suur 2-mootoriline lennuk kottipimedal lennuväljal õhku tõusis, meie peade kohal tiiru tegi, maandus ja jälle õhku tõusis.

Öiste lendude ajal on tuledega märgitud ainult lennuvälja piirjooned ja välja peal mõned signaaltuled. Lendur maandudes enda all maad ei näe. Ta näeb ainult lennuvälja ääreseid tulesid ja otsustab nende järele maapinna kauguse üle.

Meid paluti õhtusöögile lennukooli ülema poolt ohvitseride kasiinosse. Lennuväe ohvitseride kasiino siin on üks nägusamaid, mis seni olen üldse näinud. Kasiino hoone kujutab endast toredat lossi. See loss on ajalooline ehitus, mis Maailmasõjas raskesti kannatada saanud ja nüüd jälle uuesti üles ehitatud. Uuesti ülesehitamisega on lossile endine stiil ja ilme tagasi antud. Väga tänulikud lennuväe ohvitseridele lahkusime siit kõige paremate muljetega.

Järgmise ekskursiooni etapina peatusime Lvovis. Jaamas võtsid meid vastu orkestriga 5. diviisi ülem, brigaadi-kindral Tšuma ja garnisoni ohvitserid. Jaamas kohtasime ka ekskursante Soomest, kes hiljem välja sõites meile siia järele olid jõudnud. Lvovis peatumiseks oli väga vähe aega. Sõitsime jaamast autodel „Georges'i“ võõrastemajja lõunale. Pärast lõunat sõidutati meid autodes ringi ja näidati linna. Lvov on üks ilusamaid Poola linnu. Rikkalikult ornamentidega varustatud ühes stiilis ehitatud nägusad majad torkasid igal sammul silma. Aguli majad ei erine palju südalinna omadest. See ühtlane stiil ja ühtlane majade suurus on läbi viidud kuni viimase linna ääreni, mida, näiteks, ei saa mitte ütelda Varssavi kohta. Nappi aega kokkuhoidlikult kasutades leidsime siiski võimaluse vaatama minna poola kuulsate kunstnikkude Kossaki ja Styka poolt valmistatud Radslavitse lahingu panoraami. Nimetatud panoraam kujutab endast rida lahingepisoodide Poola esimesest vastuhakkamisest 1794. a. Radslavitse küla juures, kus Poola poolt lahingut juhatas kindral Kostjuško. Kostjuško viis sõjariistade asemel tööriistadega varustatud poola talupojad lahingusse suure vaimustusega ja vene regulaarsõjavägi sai raskesti lüüa.

Panoraami on valmistanud ülalnimetatud kunstnikud 1894.—1896. a., töötades selle kallal vahetpidamata 2½ aastat. Pa-

noraami tarvis on ehitatud suur ümmargune kabel. Keset kabelit asub ringgalerii publikumile. Galerii on nii asetatud, et vaataja seisab panoraami fookuses. Pealt on galerii piiratud laega, jättes vaba ruumi galerii ja panoraami vahele, kus

Brigaadikindral Tadeusz Kutrzeba

Poola Kõrgema Sõjakooli ülem.

Vabadusristi I liigi 2. järgu kavaler.

panoraam kaob lõpmatusse. Lahingstseenid on panoraamil nõnda elavad, et nad tõsiselt köidavad vaatlejat. Iga poolakas loeb enda kohuseks panoraami vahete-vahel vaatama minna. Rahvusliku moraali kasvatus mõttes on sarnasel panoraamil väga suur tähtsus ja asjata ei kõnele poolakad sellest uhkusega. Kui venelased 1914. a. Lvovi ära võtsid, panid nad panoraami kinni. Austria valitsus aga omal ajal toetas panoraami loomist kihutustööna Vene vastu. Lvovist edasi sõites oli kahju, et ses nii meeldivas linnas nõnda vähe aega jäi linnaga tutvumiseks. Samal õhtul videvikus jõudsimme Rudkisse.

Rudkisse oli sõitnud päev enne meie tulekut Poola Kõrgema Sõjakooli noorem kursus suvisele välisõidule. Jaamas võttis meid vastu K. S. ülem kindral Kutrzeba ühes K. S. lektoritega. Meie vastuvõtt oli väga südamlik. Kooli ülem korraldab meile õhtusöögi jaamaesise metsa

all, millest poola K. S. lektorid ühes õpilastega osa võtsid. Vabas õhus kaetud laudade taga veeres lõbusasti jutt ja sobisid tutvused.

Vladislav Louis Evert

„Polska Zbrojna“ peatoimetaja ja Poola-Eesti sõprusühingu esimees.

Järgmisel päeval äratati meid kelli 0500. Einetasime ruttu ja sõitsime välja maastikule jälgima Poola Kõrgema Sõjakooli välisõidu töid. Lahendati liikuva sõja olukorras ülesanne diviisi ulatuses.

Meile oli varakult kätte antud olukorrad, eestikeelde tõlgituna. Samuti saime meie diviisi käsud venekeelses tõlkes; peale selle rida kokkuvõtteid üksikutest korraldustest. Meile oli ka välja antud kohaliku raiooni kaardid. Sideohvitseride poolt tõlgiti meile õpilaste ja professorite maastikul antud seletused. Nii suutsime meie tungida täielikult antud ülesannetesse ja nendesse lahendustesse, mis viidi läbi maastikul õpilaste poolt. Olgugi, et me K. S.-ga viibisime 3 päeva koos, paistis see aeg ülilühikesena.

7. juulil, kui kooli ülem kindral Kutrzeba tegi väga huvitava kokkuvõtte 3-päevasest tööst, näis meile, nagu oleksime ise ülesande kaasa lahendanud, olgugi, et ainult pealtvaatajatena olime toimunud.

Rudkist ära sõites jäime väga palju tänu võlgu Poola K. S. ülemale, professoritele ja õpilastele selle õpetliku väli-

sõidu eest, kus meil oli võimalik täies ulatuses teha kaasa neid maastiku retke, jälgida nende lahendusi, nende õppetöö meetodit ja töö üldist suuna.

Järgmine peatus oli Borislavis. Borislav asub Dniestri ülemjooksust lõunapool Karpaatide mäejalal. Linn iseenesest väike — 30.000 elanikuga. Linn asub mäejalal orus. Oli puurkaevude torud ümbritsevad teda orust ja mägedelt. Neid tornisid on siin 2000 ümber. Kõik nad enam ei tööta. Töös on vast 750 ümber. Nafta asub siin sügavas maa all 1200 kuni 1700 meetrit. Sarnasest sügavusest seda päevavalgele tuua polegi nii kerge. Ühe kaevu puurimine kestab kuni 1½ aastat ja läheb maksma umbes 100.000 dollarit. Ja ega või kindel olla, et iga kaev, mille puurimine nii kaua aega võtab, ja mis nii palju raha maksab, ka õli annab. Seega õlitööstus on enesest riskantne ettevõte. Hea kaev annab selle eest jälle väga rikkaliku saagi. Borislavi õliväljade aastatoodang on ümarguselt 70.000 vagunit, millest 60% läheb kodumaa tarviduseks, — 40% veetakse välja. Peale Borislavi on Poolal veel teisi õlitööstusi, kuid Borislavi toodang moodustab Poola üldtoodangust 80%.

„Sõduri“ foto.

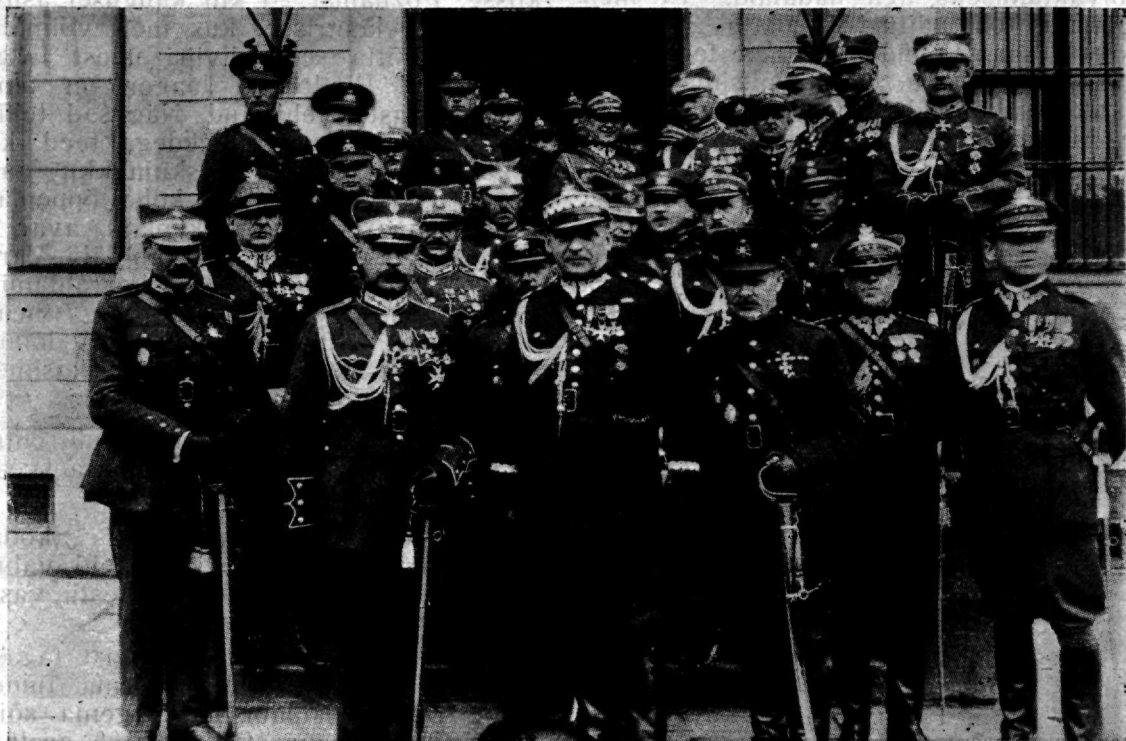
Kolonel Zavadzki

Ekskursioonide üldjuht.

Jälgib õppuste käiku Rudki piirkonnas.

Borislavist ära sõites vaatasime ka Drohobycz'is petrooleumivabrikut. Siin töötatakse ümber Borislavist saadud nafta petrooleumiks ja teisteks õlideks. Petrooleumi vabrik on võrdlemisi suur asutis, töötab aga ainult 300 töölisega. Töö on siin kõik mehhaniseeritud. Siin on

Eesti ja Läti ekskursioon Varssavi jõudmisel 2. juulil 1929.

Esiplaanil (vasakult paremale): Läti kol. JESKE, Varssavi komendant kol. Dr. VIENIARADLUGASZEVSKI, Läti Kõrgema Sõjakooli ekskursiooni juht kolonel HARTMANIS, Poola peastaabi ülem asetäitja brigaadikindral KVASNIEVSKI, Eesti Kõrgema Sõjakooli ekskursiooni juht kol.-leitn. A. JAAKSON, ekskursiooni üldjuht kol. E. ZAVADZKI, Poola peastaabi II osakonna ülem kol.-leitn. PELCZYNSKI.

terveid jaoskondi olemas, kus ei näe ühtegi töölist. Õlid jooksevad ise ühest nõust teise, kõik on automaatselt reguleeritud, nii et inimese kätt enam juurde pole vaja.

9. juulil jõudsimme Poznani, et külastada Poola 10 a. juubeli näitust. Tegime linnas tarvilikud visiidid ja asusime linna vaatlemisele. Peale Varssavi ja Lodzi on Poznan üks suurematest Poola linnadest 220.000 elanikuga. Mis sisseõitjale linnas kohe silma paistab, see on äärmine puhtus ja kord. Siinsed majad polegi nii väljapaistvad arhitektuurilt kui Lvovis, on rohkem praktilise tarviduse nõuete kohaselt ehitatud. Linnas leidub ka väga palju tähelepanuväärilist. Väga huvitav ehitus on vana raekoda. Paar aastat enne Maailmasõda on Vilhelm II lasknud siia ehitada omale lossi, et jäädvustada Hohenzollernite võimu sümbooli selles Poola linnas. Väliselt on loss väga raskepärane ehitus ja jätab rusuva mulje. Seest on ta väga

ilus ja luksuslikult sisse seatud. Maksma on ta läinud enne Maailmasõda 11 miljonit kuldmarka.

Poznani juubelinäituses peegelduvad selle suure ja hoogsa töö resultaadid, mida poolakad on nii väsimata teinud oma riigi ülesehitamisel viimase 10 aasta jooksul. Ma nimetaksin seda mitte tööks, vaid marssal Pilsudski sõnadega „töövõistluseks“. Näituse valitsuse hoones, kus sõjaministeeriumi osakonnas 3—4 tuba on pühendatud marssal Pilsudski tööle, seisab kivisse raiutud marsali poolt väljendatud afforism: „Mööduvad ajad, mille üheks täheks on töövõistlus“. Need ajad, kus tööd nii suure pinge ja hooga tehakse üksteise võidu riigi ülesehitamiseks — need võivad varsti mööduda. Praeguses töös tundub aga kindlasti veel seda pinget ja hoogu, ja selle töö resultaate võime näha Poznani näitusel. Näituseks on üles ehitatud terve uus linnaosa. Oma ulatuselt ja sisult on näitus nõnda suur, et

tema läbikäimiseks kulub mitu päeva, läbivaatamiseks aga nädalaid. Et meil võimalus oli näitust vaadata 2 päeva jooksul, siis ei püüdnudki meie terve näitusega tutvuneda, vaid valisime ainult teatud osakonnad. Ja vaevalt jõudsimen needki läbi vaadata, õigemini — läbi käia.

Pärjapanek Poola tundmata sõduri hauale Eesti Kõrgema Sõjakooli ekskursionilt 2. VII 1929. Varssavis. Pärjakandja kapt. Rüberg jäidvustab sündmuse.

Näis, et viimase 3—4 aasta jooksul on Poolas tõusnud uued tööstusharud, mille toodangud katavad mitte üksi siseriigi tarviduse, vaid otsivad turgusid ka väljaspoole. See kiire tööstuse tõus siin näib kujunevat varsti vääriliseks võistlejaks vanadele Kesk-Euroopa tööstusmaadele.

Poznanist sõitsime 10. juulil Biedruskosse. Poznanist 20 km kaugusel asuva 14. diviisi laagrisse, kus meil võimalus oli osa võtta selle diviisi ühest laagri õppusest. Biedrusko laager on omal ajal sakslastelt ehitatud. Nägusad telliskivi hooned, sirged alleedega teed, karakteriseerivad seda eeskujulikku laagrit. Laagri taga algab kohe õppeplats ja sealsamas varsti laskeplats, avar ja ruumikas. Laagri alt jookseb läbi Varta jõgi. Elamise ja õppuste korraldamise tingimused näivad olevat väga head. Meie laagri külastamine lõppes lõunasöögiga 14. diviisi ohvitseride kasiinos, millest ka korpuse ülem osa võttis.

Poznanist lahkusime 11. juuli õhtul, et veel kord Varssavist läbi sõita ja siis koju tagasi pöörata.

Varssavis külastasime veel „Skoda“ lennootori vabrikut, kus meid vabriku direktiooni poolt ülilahkesti vastu võeti.

13. juulil, algasime Varssavist tagasi sõitu. Jaama oli meid saatma tulnud terve rida peastaabi ja kõrgema sõjakooli ohvitseri peastaabi ülema asetäitja ja kindral Kvasnievskiga eesotsas. Sõjamehelik jumalagajätt, lühike käepigistus, ja sõit algas kojupoole. Vilnosta läbi sõidul tervitasid meid jaamas veel kord Vilno garnisoni ohvitserid ja varsti oli megi Läti piiril. Siit pöördus tagasi meie lugupeetud ekskursionii juht kolonel Zavadzki ühes sideohvitseridega.

Kaks nädalat võõrsil ekskursionil on võrdlemisi pikk aeg. Tegelikult oli ta meile aga väga lühikene. On nii hea külastada maad, kui tunned end igal pool oodatud külalisena ja kutsutud võõrana.

Meile osaks saanud nii suure lahukuse eest võlgneme palju tänu kõigepealt Poola Sv. peastaabile, Kõrgemale Sõjakoolile, eriti aga meie ekskursionii juhile kolonel Zavadzki, kes meie heaolemise eest kandis nii palju vaeva ja hoolt. —mp,

Kõrgema Sõjakooli ekskursion Poolas.

Eesti, Läti ja Poola ohvitseride grupp „Skoda“ vabrikut vaatamas 12. juulil 1929.

Eesti K. S. K. ekskursiontide Varssavist lahkumise puhul korraldatud koosviibimine Eesti saatkonnas 13. juulil 1929.

Brigaadikindral Sadeusz Ludwik Biskor.

(Pilt lhk. 715.)

Sündinud 1. veebruaril 1889. a. Bori alevikus Ostrovi lähedal, endises Venemaa Radomi kubermangus.

Üldhariduse omandas Varssavis 8 kl. filoloogilises gümnaasiumis, mille lõpetas 1907. a. ning politehnikumis Liege'is (Belgia) ja Lvovis 1908.—1914. a.

Juba gümnaasiumis viibimisel kuulus salajasse patriootilise iseloomuga kultuurilisse organisatsiooni.

1908. a. on „Aktiiv võitluse ühingu“ üheks asutajaks Belgias. See ühing oli Josef Pilsudski poolt loodud organisatsiooni üheks sektsiooniks, üldise eesmärgiga valmistada ette sõjalist võitlust iseiseisva Poola riigi loomiseks.

Organisatsiooni nõudel tuuakse üle Lvovi 1910. a. Siin asus tol ajal sõjalise ettevalmistuse keskus, mis juhitud otseselt Josef Pilsudski poolt.

Lvovi sektsioonis omandab sõjalise hariduse ohvitseri ettevalmistuse ulatuses ning hiljemini on instruktoriks, juhatab rühma, kompaniid ja sõja lahtipuhkemise eel allohvitseride kooli leitnandi auastmes. Ühtlasi tõmmati ta Pilsudski otsesse kaastöösse.

Sõja lahtipuhkemisel viibib ta Kongresovkas, kust ruttab Kielic'i ja asub Poola Leegionide I brigaadi VI pataljoni kompaniiülemaks; detsembris 1914. a. saab pataljoniülemaks. Lahingus Tarnovi all kergesti haavatud. Võtab osa 1915. a. suvisest pealetungist. Sügisel kutsutakse kaptenina marssal Pilsudski poolt juhitud umbes diviisi suuruse segagrupi staabi ülemaks. Sellele ametkohale jääb kuni leegionide äraminekuni rindeit sügisel 1916. a.

1916./17. a. talvel lõpetab sakslaste poolt korraldatud kindralstaabi kursused, mille järele uuesti asub juhutama pataljoni.

1917. a. kevadel ühenduses poliitilise kriisiga Leegionides interneeritakse Saksa okupatsioonivõimude poolt. 1918. a.

sügisel, kui sakslaste surve hakkas raugeta, saavutab vabaduse.

Kui kindralstaabi major asub endise Austria okupatsioonivägede (kindral Rydza-Smigly juhatusel) staabi ülemaks.

1919. a. jaanuaris grupi „Bug“ staabi ülemana võtab osa lahingutest Lvovi ja Rava-Ruska all ukrainlaste vastu, kus saab haavata. Sama aasta kevadel on kolonel Belina ratsaväe grupi staabi ülem; see grupp vallutas eduka pealetungiga Vilno.

Edasi töötab staabiülemana Leegionide 2. jal. diviisi organiseerimisel, viibib diviisiga rindel, võtab osa lahingutes Molodeczno, Minski, Borysovi all 1919. a. Sügisel s. a. määratakse Leedu grupi (koosseisus 3. jal. div. ja 1. ratsaväe brig.) staabi ülemaks; talvel määratakse kindral-adjutandiks ülemjuhataja juurde.

1920. a. kevadel võtab osa staabiülemana kindral Romera juhatusel seisva ratsaväe grupi kuulsast retkest Koziatyn'i peale (saadi 8700 vangi, 27 suurtükki, 200 klp., rikkalik sõjavarustus ja raudteematerjal) ning lahingutest Ukrainas kuni Dniepri ja Rossini.

Ukrainast taganemise algades kutsutakse ülemjuhataja staabi III osakonna (operatiiv) ülemaks kindralstaabi koloneli auastmes. Sel ametkohal lõpetab sõja.

Hiljem töötab marssal J. Pilsudski otsese juhtimise all sõjanõukogu büroo juhatajana ja kindralstaabi ülema teise abina.

1924. a. kevadel ülendatakse kindralmajoriks.

1923.—1925. a. jooksul viibib kaks korda Prantsusmaal õppekomandeerimisel ning lõpetab seal kõrgema sõjakooli.

Alates 1925. a. juhatab 28. jal. diviisi, kust juunis 1926. a. kutsutakse peastaabi ülema kohale.

Omab kõik poola sõjaväe aumärgid ning palju välisriikide aumärke.

„Sõduri“ vastutav- ja tegevtoimetaja vastuvõtt „Polska Zbrojna“
toimetuselt Varssavi jaamas 30. juunil 1929.

Keskel kol.-leitn. L. Jacobsen, V. L. Evert, kol.-leitn. A. Kasekamp.

Mälestusi külaskäigust „Polska Zbrojna’le“.

Varssav — Rudki.

Poola igapäev ilmuva suure sõjapoliti-
lise ajalehe „Polska Zbrojna“ peatoimetaja
härra Vladislav Louis Everti
lahkel kutsel, koos kol.-leitn. A. K.-ga pikal
teekonnal temalt juhitud ja kaitstud, saa-
busin 30. juuni s. a. hommikul Varssavi.
Vaatamata sellele, et oli varajane tund ja
pühapäev, meid tervitas jaamas härra
V. L. Evert koos suurema osa toimetuse
liikmetega. Eesti kaitseväge esindaja Poolas,
kol.-leitn. L. Jacobsen (end. Poola Kõrgema
Sõjakooli kasvandik), on ka meid tulnud vastu
võtma jaama. Esitlused, südamlikud käepigistused,
pildistamine ja — olemegi muutunud suure elust
keeva Varssavi üheks väikeseks, kuid
uudishimus väledasti keerlevaks rakuke-
seks. . .

Meile antakse, saabudes „Polonia“

võõrastemajja, poola mustriis sataäni köi-
detud vastuvõtukava. Koos härra pea-
toimetaja Everti ja ta lähema abilise,
intendandi-kapten Leon Pulavskiga,
algame kava täitmist. „Promenade en
auto à travers la ville“, „Zamek“ (Palais
Royal) . . on kava esimesi punkte. Sirgeid
pikki asfalteeritud avenüüsid mööda, mis
kuskil kaugel silmapiiril näivad ühinevat
taevaga, libisevad autod. Külalistrõõm-
sailt vastuvõtjailt ja saatjailt saame sele-
tusi.

Varssav ei ole vana linn — kõigest
1224. a. ümber mainitakse seda Visla kal-
dal asuvat kalameeste küla esimest kor-
da. Poola võimu laienedes põhja kasvab
Varssavi tähtsus. Võitluses Teutooni
Ordu vastu XIV ja XV sajandil (kuulus
Grünevaldi võit teutoonlaste üle a. 1410)

omab Varssav ikka ja ikka rohkem tähtsust. Krakovi kuningliku lossi põlemine oli Sigismund Vasale ettekäändeks, asuda 1595 Varssavi kui pealinna.

Miasto't (vana linna). Peatume „Rynek'il“ imetledes seda ümbritsevate majade omapärast arhitektuuri ja värvidelt üliveetlevaid majade fassaade. „Rynek“

Poola Kõrgema Sõjakooli välisõit Rudki raiooni juulil 1929.

Momente õppustelt.

„Sõduri“ foto.

Varssav oli ka veel siis väike linnake endise feodaalvürstide (Masovie) lossi, 5 kiriku, 1 trükikojaga. Kõrgemaid õppeasutisi ja uhkeid hooneid ei olnud. Krakovi „Wawel“ jäi endiselt Poola kuningate kroonimise- ja igaveseks puhkepaikaks...

Ian Sobieski ajal (XVII sajandi lõpul) algab Varssavi õitseage. Elu hoovkonnas tõuseb Prantsuse kuningakojas valitsevale järjele. Kuulsad itaalia, saksa ja hollandi arhitektid (Solari, Affati, Bellotti, Maderni, Tyllmann, Schlöter, Fontana) annavad linnale arhitektooniliselt uhke ilme.

Sõdades Poola ja Rootsi vahel, Napoleoni sõjad, Maailmasõda, Poola vabadussõda on Varssav, kus jõuliselt ja kiiresti tuksub Poola süda ja loob mõistus. Need sõjad on jätnud omad jäljed ka linna välimusele.

Kiirelt veerevad autod. Peatume „Zamek'is“, kuningate lossis, kus elab nüüd Poola Vabariigi President. Vilunud juht jagab asjalikke seletusi lossi ajaloost ja rikkalikke kunstiesemetest.

Edasi vaatame katedralli, Stare

on säilitanud täiesti XVII sajandi esimeste aastakümnete ilme. Seal paistab ka Fugger'i või Fukier'i XVI sajandist ja tolleaja sissease ja tolle ajast säilinud veinidega veinikauplus. Ainuke omapäraseid ettevõtteid Euroopas. Otsustati meid tutvustada Fukier'i asutisega esimesel argipäeval. (Esmaspäeval, 2. juulil viidigi otsus täide: Meie maitsesime Fukier'i Miod'i anno 1889, s. o. sama noort, kui suurem osa meistki on kirikukirjade järele...)

Stare Miasto'st sõitsime „Krakovi eeslinna“, imetledes Sigismund III kolonni, Püha Anna kirikut, Adam Mickiewicz' ausammast jne. Ja nõnda edasi ja edasi ühest ilusast linnaosast teise — veel ilusamasse. Võõrale paistab kõikjal silma tegevus kahes suunas — vana kuuls ja võimsa Poola ülesotsimine, restaureerimine ja uue hoogne loomine: Vanu losse, hooneid, pilte restaureeritakse, uued moodsad ehitised kerkivad lugematul arvul. Praaga linnaosas viidi meid marsšal Pilsudski loal ja kaasabil ohvitseridele ehitatavasse linnaossa. Meeldivad valged 2 ja rohkem korteriga kiviehitu-

"Sõdur" fotod.

Kõrgustikul 313. — Esimene vasakult Soome kaitseväge Kõrgema Sõjakooli ülem oberst Oesch.

sed. Iga korteri juures võluv lilleaed. Siit saame veelgi põhjendusi, miks Poola ohvitserkond jumaldab oma marssalit.

Aperitiif, eine, kohvi, lõunasöök... Huvitavad tutvused. Sõbralik vestlus. Ametlikud kõned puuduvad söögilauas täiesti. Meeldiv õpis.

Esmaspäeval sooritasime ametlikud visiidid. Kõikjal sõbralik vastuvõtt, südamlik vestlus. Eestit tuntakse ja armastatakse Poolas. Paljud vanemad härrad praegustest võimukandjatest on üliõpilasaastad veetnud Tartus. Eesti paistab neile ilusana ja päikesepaistsena, kui olid nende kiiresti möödunud noorusaastad Tartus.

Teine õpiste- ja muljerikas päev lõppes härra Evert'i mugavas ja külalislahkes kodus.

2. juulil, kui saabusid Eesti ja Läti Kõrgemate Sõjakoolide ekskursioonid, olime kol. K-ga juba „omad inimesed“. Üks ilus näide:

Kui meie parajasti Marshalkovska (peatänavaid) ühel nurgal harutasime, kas minna otse Ujazdovska alleel asuvasse Eesti saatkonda, või teha mõni tour... peatus meie ees uhke kahehobuse tõld. Sõbralik kolonel astus tõllast meie juurde, seletades, et teeb harilikku jalutussõitu, ja sooviks meile veelgi näidata linna.

Meie viisakusest tingitud vastupuikle-

mised olid asjatud — peagi kandis meid tore sõiduk mööda Varssavi tänavaid. Meid lahkesti linnaga tutvustajaks oli, nagu selgus hiljem, Poola kõrgema sõjakooli professor kol. H.

Tutvunedes väljaspool Varssavi asuvate relvade vabriku ja lennukooliga, jõudsin 4. juuli õhtupoolikul Lvovi kaudu Rudkisse.

Rudki? — Väike alev Lvovi meridiaanil umbes 47. laiuse kraadil. Seega üle 1200 km lõunapool Tallinnat.

Poola Kõrgema Sõjakooli nooremale kursusele oli korraldatud Rudki ümbrusse

Päiksepaistne keskpäev kõrgustikul 313.

välisõit. Mitme välisriigi kõrgemate sõjaväe õppeasutiste esindajaid viibis sellel välisõidul külalistena. Külaliste üldjuhiks oli lugupeetud kolonel Z a v a d z k i (juhatab Poola Kõrgema Sõjakooli ekskursionooni Eesti ja Läti 1928. a. sügisel).

Külalistele anti välja õppusteks loodud olukorrad ja ülesanded. Kol. Jacobseni lahkel kaasabil saime sarnased koguni eestikeeles.

Meie ohvitseride omase usinusega asuti tööle. Õnneks puudus paljudel syndetikon kaartide kleepimiseks, muidu oleks vaguni põrandad olnud okupeeritud (elasime vagunites) ja liikumine koridorides võimata. Hommikul vara kella 5 paiku äratati, vähe peale kella 6 oldi juba maastikul ülesandeid lahendamas. Poola K. S. õpilased-ohvitserid asuvad oma ülesannete lahendamisele innukalt ja iseteadvalt. Professorite ja õpilaste suhetes paistis võõrale silma sõbralikkus ja äärmine viisakus. Kui õpetaja ja õpilane on esikorras härrad... „Panie kapitanie, Niech pan bedzie laskowi powiedziec jakie jest panskie zadanie“ (härra kapten, kas Teie ei oleks lahke ja teataks, milline on Teie (härra) ülesanne. Õpilane seletab iseteadvalt ja kindlalt midagi kõlalt meeldivas keeles, tehes käega energilise shesti eelseisva künka suunas. Meile, võõrastele, on selge, et sinna suunitakse löök... Meie, külalised, sõidame

kõrgustikult kõrgustikule, et jälgida punase („tsherwonni“) ja siniste („tsweeta nebesku“) tegevust. Pilt on selge. Tööd hoitakse vilunud õpetajailt antud raamidest.

Päike kõrvetab. Olevat umbes +40 C. Põhjamaalased, eriti soome vennad, sulame. Vett suplemiseks ümbruskonnas ei ole. Päevane õppus lõpeb. Tolmust teed Rudki jaama sõites, kohtame alevi tänaval uudishimulikke ehtsaid galiitsia juute — „lapersdakis“, „peissides“ ja igimuistses karusnahka äärega idamaa mütsis. Meie tervitusele vastavad salkadesse kogunud juudi neid ehmunud kalkuni karjale sarnaneva kilkamisega: neile on võõraste sõjaväelaste tähelepanu ootamatuks. Istume Rudki jaamas vagun-restoraanis lõunal — poolakad, soomlased, eestlased, lätlased — ja vestleme. Soomlased ja eestlased mõistavad üksteist ülihästi soome- ja eestikeelsetest sõnadest kombineeritud keeles... „J a U k k u n e n j o r r i s e b k a,“ seletab soome kolonel äikse kõrgatuse puhul. „Kuum paneb vatsa valutama,“ seletab eestlane. Lätlased kuulavad ja imestavad meie s o r a v a t jutuaJamist.

Järjekindlas töös ja sõbralikkudel töövaheagadel lendasid tunnid Rudkis. Saabus 7. juuli, töö lõpupäev, ja K. S. kooli ülema kindral K u t r z e b a kokkuvõte. Kindral oli jälginud väsimatult õppetöö

Kosciuszko Raclavici all.

V. Kossak'i ja J. Styka maaiimakuulsast Lvovi panoraamist.

käiku. Ta ei seganud ennast õppustel töö vahele. Töö lõpul andis huvitava ja unustamata kokkuvõtte lihtsal, kuid hästi loetaval skeemil. Kindral on rahul töö tulemustega. Ta pooldab aktiivsuse sisen-damist noortesse: „Kohtamislahingus te-gutseb õigemini see, kes tegutseb julge-mini... Otsige lahtist tiiba ja lööge seda tagast...“ — „Ärge kartke ise oma lah-tise tiiva pärast...“

„Niech żyje Polska!“

„Niech żyje Wyszka Szkoła Wojenna!“

„Niech żyje oficerowie polscy!“

hüüetega lahkusime Rudki jaamast, sa-mast, mis asub umbes 12 geograafilist kraadi meist lõunapool...

Meid saatsid Poola Kõrgema Sõjakooli õpetajate ja õpilaste sõbralikud elagu-hüüded.

Kui Rudkisse saabus meie mõni vana kolonel veel tundis, kuid kitsastes magamisvaguni oludes noor major või kapten võib olla eksitavaks esemeks teel, siis Rudkist lahkudes oli see tunne kadunud: vana kolonelli ja noort majorit võis näha sõbralikus vestluses nagu h ä r r a h ä r r a g a. Liberalism on nak-kav...

Peatus Lvovis. Päev Krakovis, mui-nasjutulises Poola kuningate põlises asu-kohas, jättis sellest linnast ta „Wawel'i“, vanade kirikute, muuseumide, Kosciuszko künka ja au- ning mälestussammastega unustamatu mälestuse.

Peatus Poznanis suurel Poola näitu-sel. Eesti vabariigi 3 aasta eelarve suu-rust kulu nõudnud näituse korraldamine ja ehitused — annab umbkaudse mõiste selle ulatusest. Vaja nädalaid, et süveneda näituse üksikasjadesse. Üldine mulje: Poola tööstus ja elu üldse areneb suure-joonelisel ja hoogsalt. Näitus kui niisu-gune on ise üheks tõenduseks Poola hoogsast ja suurejoonelisest arengust ta iseseisvuse möödunud 10 aasta jooksul.

Tunniline peatus Varssavis. Sõbralik kohtamine proua ja härra Evertiga ning „Polska Zbrojna“ toimetuse sekretäri

Krakovi linna raekoda.

St. Tondos'i maali järel.

härja Ierzy Grygieriga ja siis — jälle nägemiseni Varssav!

* * *

Kümmekond päeva, mis kaitseväe kõrgemate juhtide loal ja Poola sõjaväe vastavate juhtide ülilahkel vastutulekul veedetud Poolas, jäävad unustamatult meelde.

Poola kuulsusrikas minevik vaenlaste kõikide hävitamispuüetele ja tagakiusamistele vaatamata on säilinud — sõnas, kirjas, raiutuna kivvi, valatud metalli, maalitud lõuendile... Kõige kustutama-tult ja jõulisemalt elab see aga Poola poegade ja tütarde südames. Ainult koos Poola mineviku vaatluse ja hindega mõistab võõras tänapäeva Poola hoog-sat tegevust, vaimustust, sõprust ja viha.

E. A.

Jozsef főherceg tábornagy:

A Világháború Amilyenek én Láttam

III kötet, Budapest 1928.

(Ertshertsog Joosep: „Maailmasõda, nagu mina seda nägin“ III köide, Budapest 1928, 822 lhk. + skeemid).

J. Jozsef

Kuningliku Ungari kaitseministeeriumi ülesandel Ungari kaitseväe esindaja Kindralstaabi major Gésa de Lany läkitas möödunud kuu alal s. a. meie kaitseväge-de stabi ülema nimele Ertshertsog Joosepi teose „Maailmasõda, nagu mina seda nägin“ kolmanda köite.

Nimetatud teose kaks esimest köidet

on ilmunud varem (alates 1927. a.). Nende ilmudes on austavalt meeles peetud, nagu käesolevalgi juhul, Eesti kaitseväge ja sellele läkitatud Kõrge Autori teose erieksemplariid.

„Sõduris“ nr. 7/8 — 1927. ja nr. 6/7/8 — 1928. on I ja II köite suhtes avaldatud lühikesi märkmeid. Tema Kuningliku Kõrguse prints Joosepi „Maailmasõda, nagu mina seda nägin“ III köide sisaldab Kõrge autori memuaare Maailmasõjast aastal 1916, s. o. suurte võitluste ja pingutuste ajajärgust, mil keskriigid rohkem ja rohkem pidid konstateerima nende vastaste (liitlaste) sõjalise jõu kasvu. Ertshertsog Joosep, olles ausa rahu pooldaja, pidi 1916. a. VII korpuse ülemana, oma asetamatu sõdurite — ungarlastega, kaasa tegema kõik suured keskriikide sõjalised pingutused, viibima võitluste tulipunktis. Kolmas köide „Maailmasõda, nagu mina seda nägin“, sisaldab väärtuslikke kirjeldusi ja mõtteid 1916. aastal Austro-Ungari väelt, eriti VII väekorpusest läbi tehtud võitlustest. Teos algab 1916. a. kevade Tiroli pealetungi ettevalmistuste kirjeldamisega. Edasi kirjeldatakse Itaalia rindel peetud kuulsaid Isonzo lahinguid, nimelt 5. Isonzo lahingust kuni 9. Isonzo lahinguni (viimane kestis 21. okt. — 30. nov. 1916).

Kõigis nimetatud lahingute kirjeldustes pühendab Kõrge autor erilise tähelepanu Ungari väeosade kõrge sõjalise väärtuse kirjeldamisele, nende väeosade väljapaistvale moraalile, mehemeelele. Kõige verisematest võitlustest, kus kaotused tõusevad üle 80%, tulevad ungarlased välja moraalilt vapustamatud.

Kõne all olevast III köitest, meie, sõjaväelased, õpime hindama juhi isiku tähtsust sõjas. Ertshertsog Joosep juhina võitis kõikjal alluvate südame. Teda hüüti omade juures „meie isa Joosep“. Ka vaenlase sõdurid ei näinud tema isikus kurja vaenlast, vaid Suure Tundmatu otsuse ausat täitjat. Teda hüüti itaallaste laagris „Onu Joosep“...

Ertshertsog Joosep on alati kõrgelt hinnanud moraalse elemendi tähtsust võitluses. Ta teose III köitest võiks meie õppida mõistma kuis sünnib ja võrsus sõduri moraal ning kuis ta väljendub raskematel katsetel — lahingus.

Teose III köide on rikkalik sõjapoliti-

liste, strateegiliste ja taktikaliste õpiste allik.

Ertshertsog Joosepi teose „Maailmasõda, nagu mina seda nägin“ seni ilmunud kolm köidet on ilusamaid ja väärtuslikkumaid teiri Maailmasõja ajaloo salve.

E.—

Pariisi Kõrgem Sõjakool.

(Ecole Supérieure de Guerre à Paris.)

A. Traksmann.

„Sõduri“ veergudel on juba ühte-teist kirjutatud Pariisi Kõrgemast Sõjakoolist (K. S. K.), kus juba mitmendat aastat on õppinud ja õppimas ohvitseri meie kaitseväest. Seni on puudunud siiski üldine, kokkuvõtlik ülevaade selle õppeasutuse tööst. Kui ma käesoleva kirjutisega olen endale ülesandeks teinud osaltki täita eeltoodud puudust, siis seda mitte mõnuseguse propaganda tegemise eesmärgiga, sest loen oma sule liig nõrgaks teha nime asutusele, kes on võitnud endale niisuguse aukoha mitte ainult oma kodumaal, vaid terves maailmas, nagu seda omab praegu Pariisi K.S.K. Tõeline põhjus käesolevate ridade kirjutamiseks oli sootu teine, ja nimelt minu kindel sisemine veendumus, et meie kaitseväe ohvitserkonnal on h u v i t a v ja t ä h t i s tutvuneda selle õppeasutuse tööga. Tähtis sellepärast, et tänu prantsuse sõjaväe vastutulelikkusele ja meie kaitseväe keskjuhatuse hooltele, iga aasta ilmub siia õpilasena üks meie kaitseväe ohvitserkonna esindajaist, kes lõpetades asub tööle kodumaal.

On tähtis teada, mida annab kool, kus õpime.

Kas see ka huvitav on — seda otsustagu lugeja ise, olles läbi lugenud alljärgnevad read.

1. Ajalooline tagapõhi.

Pariisi K.S.K. enam-vähem sarnasel kujul nagu praegu, funktsioneerib juba ümmarguselt 50 aastat. 1926. aastal ta pühitses oma 50-aastast juubelit, mis kajastus ka „Sõduri“ veergudel. Lend, kus õpib nende ridade kirjutaja, on arvult 50-nes. Kooli asutamine viib meid seega tagasi sellesse murrangulisse ajajärku, kus pärast 1870.—71. a. katastroofi prantsuse sõjaväes tema paremad juhid asusid uuri-

ma küsimust: **mis oli meie kaotuse peapõhjuseks.** Vastus oli üldine: juhtide, eeskätt vanemate juhtide ülinõrk ettevalmistus.

Haiguse diagnoos pandud, selle arstimine oli küll raske, kuid mitte ometi võimatu. Asuti tööle arukordse energiaga, ja nagu alati — kelle muu poole pöörduda arstirohu leidmiseks, kui — võitja poole. Põhjalikult uuriti läbi Berliini „Kriegsakademie“ kogemused. Leidus juhte ja õpetajaid, kes selge kriitilise mõistusega suutsid välja selgitada need põhjused, millele tulevikus rajada prantsuse sõjaväelise noorsoo kasvatus, võttes aluseks — **vastase kogemusi**, kuid neid kohandas oma oludele. Sel viisil 1876. a. Pariisis, endisest „Ecole d'application d'Etat-Major“-ist (Kindralstaabi Kasutuskool) sündis Ecole Supérieure de Guerre (Kõrgem Sõjakool). See ajajärk tundub meist nii kaugel, kuid ometi, meie teame, sõjaväe ideelise töö vallas, ajalugu k o r d u b ning „u d i s e n a tundub sageli see, mis oli suudetud põhjalikult unustada“. Prantsuse tolaeagse juhtkonna moraalne julgus õppida oma vastaselt, täidab meid praegugi austuse tundega.

Kooli nime muutmine on iseloomustav, sest nimega taheti väljendada ka uusi ideesid, uut pädagoogilist e e s m ä r k i.

2. Õppetöö eesmärk.

Endine „Kindralstaabi Kasutuskool“, nagu näitab juba nimi, oli täis kuhjatud teoreetilise kabinetitööga. Pikad teoreetilised kursused, elust ja lahinguolukorrast kaugel, relatsioonid ja kirjutised — ühe sõnaga „paberline sõda“. Šablooniline sõjaliste küsimuste käsitlemine hävitas õpilaskonnas otsustamisvõime, tegi ta võõraks, tahte- ja teguvõimetuks maas-

tikul, lahinguväljal. Jälgi sellest tööst leidub veel kooli arhiiv-raamatukogus.

Mida tahtis uus kool?

Ta rajas oma töö kitsalt, kuid täpselt piiratud, kindlale ideelisele eesmärgile: **kasvatada juhti lahinguväljal**. Kolm lihtsat sõna, kuid niivõrra rikkalik ja ühtlasi raske ideelise sisuga, et nende uurimisele peaks pühendama paljuid sadasiid lehekülgi. Nii hõlpsasti on nad kirjutatavad töötoa vaikuses valgele, puhtale paberile, ometi— nii määratu palju parimate peade kaalumist ja mõtlemist, väsimatut igapäevast pisitööd nõuab nende mõistete teostamine rahuaja tingimustes igas sõjaväes. Kui palju komistusi ja kukkumisi, sellel pikal, nii õpetajaskonna kui õpilaskonna higi-vaevaga kaetud, kasvatusteel, mille lõpujaama kroonib lihtne nimetus: „kasvatada juhti lahinguväljal“.

Sellele raskele, okkalisele teele asus 50 aastat tagasi Pariisi K.S.K., suurima pädagoogilise voorusega rinnus: **võtta oma tööd tõsiselt, mitte unustada eesmärki!**

Ma ei ole suutnud jälgida järk-järgult K.S.K. viiekümneaastast tegevust. Kuid kui ma möödunud aasta sügisel koolis tööle asusin, siis kooli ülem, kindral Hering ja veidi hiljem endine kooli ülem, marssal Petain, defineerisid meile teadmiseks kooli praeguse õppetöö eesmärgi järgmiste mõtetega:

„K.S.K. eesmärgiks pole mitte otsekohe staabitöölise ettevalmistamine, vaid juhi intellektuaalne kasvatamine tegutsemiseks lahingu väljal.“

Seega kool praegugi on jäänud truuks oma 50-aastasele traditsioonile. Ja möödunud 1928.—29. õppeaasta on näitanud päevaselgelt, et kool oma traditsiooni teostab mitte ainult sõnadega, vaid — tegudega!

Muidugi küsib nüüd „Sõduri“ lugeja, ehk veidi imestanultki: on siis nii suur vahe selles, kas staabitööline (ütleme staabiülem) või juht, ning kas ei oli võimalik või koguni tarvilik tasakaalustada see vahe, valmistades ette nii ühte kui teist?

See küsimus, kahtlemata, on õigustatud ning mitte meie pole esimesed selle kallal pead murdmas, vaid seda on tehtud enne meid, sellel alal hoopis suuremate kogemustega inimeste poolt.

Kasutades nende inimeste mõtteid, mul oli juba kord juhus „Sõduri“ veergudel puudutada juhtimisprotsessi kujunemist

lahinguväljal, kusjuures jaotasin selle kaheks: a) otsus ja b) otsuse ettevalmistamine ja teostamine.

Töö jaotuse põhimõttel esimese teostajaks, s. o. otsustajaks, on juht, otsuse ettevalmistajaks ja täitjaks staabiülem. Seega modern lahinguvälja valitsevad kaks instantsi — juht ja staabiülem, viimane esimesele alluv, vastastikku ideeliselt niiviisi täiendades, et nad kokku moodustaksid ühe orgaanilise terviku. See kõik on väga ilus, lihtne ja meile kõigile tuntud teooria. Kuid küsimus muutub hoopis keeruliseks niipea, kui asuda selle teooria realiseerimisele, kas rahuajal juhi ja staabitöölise ettevalmistamisel, või sõjaajal selle kahe instantsi töö reguleerimisel. Sõjaajaloolised kogemused, Maailmasõda kaasa arvatud, on meile sel alal pärandanud kaks ideelist vastaskuju, nimelt:

- a) saksa traditsiooni, kus domineerib rohkem staabiülema isik;
- b) prantsuse traditsioon — tunduvalt tendentsiga esiplaanile tõsta — juhi isikut.

Pole tarvis paremat näidet: terve maailm tunneb Ludendorff'i, kuid mida teab laiem ringkond Foch'i staabiülema kindral Weygandist.

Mõlemad traditsioonid ajalooliselt meile on arusaadavad. Saksa keiserliku sõjaväe juhtijaks kõrgematel instantsidel olid keiserliku perekonna liikmed, kes igakord ei pruukinud ju ei teaduslikult ega praktiliselt olla kõigiti ette valmistatud oma kõrgete kohuste täitmiseks. Loomulik, et niisuguste inimeste kätes staabiülem muutus enam iseseisvaks instantsiks. Kõike seda ei vajanud vabariiklik Prantsusmaa. Ta valis välja sirgjoonelisel oma paremate juhtide hulgast kõige paremad, kohustas nad läbi tegema kõige karedama teadusliku ja töö-kooli ning määras nad siis kohtadele vaba valiku alusel.

Neist kahest traditsioonilisest kujust Prantsusmaa oma kahtlemata meile tundub loomulikumana. Kes vastutab ja otsustab, see peab ka käsutama, ning et ta seda suudaks teha täie teadvusega, selleks ta peab olema nii hästi ette valmistatud kui vähegi võimalik.

Katsed nõrka juhti ülal hoida tugeva staabiülema isiku kaudu, võivad ju teatud tingimustes õnnestuda, kuid Maailmasõja rikkalikud kogemused näitavad meile päevaselgelt, et modern sõja komplitseeritud

tingimused vajavad nii tugevat juhti kui intelligentset väsimatut staabiülemat. Ühe nõrkus kujuneb sageli katastroofiliseks tervele juhtimise protsessile, eriti kui nõrganäosutub — juht. Sest kui süvenenult kaaluda juhtimise protsessi psühholoogilist külge, siis vähemagi kahtluseta meie jõuame otsusele, et juhi ülesanne — otsustada, otsustada mitte kellegi teise etteütlemise järel, vaid täie teadvusega, iseseisvalt, on hoopis raskem kui staabiülemate tehniline töö.

Nii juht kui staabiülem prantsuse sõjapäes valmib Kõrgemas Sõjakoolis. (Vaneimate juhtide ettevalmistamise täiendamiseks on peale selle erikursused). Järelikult Kõrgemal Sõjakoolil tuleb noori ohvitseride ette valmistada nii ideeliselt kui tehniliselt. Eeltoodud juhtimise traditsoone silmas pidades, ta on oma peamise tähelepanu pööranud juhtimise protsessi ideelise külje uurimisele, muidugi mitte sealjuures unustades ka staabitehnilist tööd. Kui ülesseatud eesmärki vaadelda puht pädagoogilisest seisukohast, siis koolis võetud ideeline suund, kahtlemata on sügavasti õigustatud. Sest mida õpib inimene kiiremini, hõlpsamalt: kas mitmekesises lahinguolukorras **iseseisvalt mõtlema**, või tehniliselt seda otsust ette valmistama ja teostama. Ei pruugi olla kuigi suur psühholoog, et vastata: esimene neist protsessidest areneb võrdlematult pikaldasemalt, on sealjuures ühtlasi hoopis stabiilsem kui viimane. Teiste sõnadega: lahinguolukorras õieti mõtlema õppinud juht orienteerub staabitehnilistes küsimustes kiiresti ja raskusteta. Pealegi need staabitehnilised küsimused, vastavalt olukorrale on niivõrra varieeruvad ja mitmekesised, et rahuaja ettevalmistuskoolis sel alal võib anda siiski vaid põhioskusi. Tugeva juhtimise, ja see on meie ideaal, võib saavutada sageli ainult siis, kui see nii nimetatud staabitehnika on redutseeritud minimumini. Klassikaliseks näiteks sel alal on ju Pariisi endise K.S.K. ülema, marssal Foch'i geniaalne eeskuju 26.—27. märtsil 1918.

26. III. 18 pärast lõunat „määrati ta „koordineerima“ liitlaste vägede tegevust lääne rindel.“ Vastav valitsuste vaheline koosolek lõppes Doullens'is kell 1430.

Vastase suurtükiväe mürin läheneb, väerind on läib murtud, seisukord — äärmiselt kriitiline. Tulevasel ülemjuhatajal

puudub alles täielikult staap, muidugi igasugu side ja kõik muud peakorteri atribuudid. Teiste sõnadega: on olemas vaid kindral Foch, kelle peas on valmis tegevusplaan — elulised, lihtsad ideed ning rinnus — prantslase süda, kes mingil tingimusel „ei taha end tunnustada võidetuks.“

Mida teeb Foch niisugustes tingimustes? Pärast lühikest einet ta istub autosse. Kell 16 ta on Dury külas Amiens'i lähedal (sõit 30 klm.), V. inglise armee ülema kindral Gough'i juures, kellele annab edasi oma veened, teda inspireerides vastupanule. Samas kohtab prantsuse armeede grupi juhi, kindral Fayoll'i staabiülemat — samasuguse eesmärgiga. Kell 19 Foch on Maignelay külas, Montdidier lähedal (sõit endisega kokku 70 klm.), kus saab kokku kindral Debeney'ga, keda inspireerib samuti kui kindral Goughi. Õhtul ta on Pariisis (sõit endisega 160 klm), kus peab nõu valitsuse esitajatega. Järgmisel päeval, 27. märtsil, enne Pariisist lahkumist annab oma kuulsad direktiivid kirja näoi prantsuse vägede juhatajale kindral Pétain'ile. Hommikul (täpset kellaaega ei saanud kindlaks teha) juba ta on Clermont'is (Pariisist 60 klm), kus kohtab prantsuse III. armee juhti kindral Humbert'i ja saab veel kokku kindr. Fayoll'iga, kell 1230 ta on uuesti Dury's (Clermont'ist 60 klm), kus isiklikult mõjutab side kõvenemist prantsuse ja inglise vägede sise-miste tiibade vahel; pärast seda läheb Beauquesne'i (Dury'st 30 klm), et kohata inglise III. armee juhti. Pärastlõunal ta on tagasi Clermont'is (Dury'st 80 klm), kuhu oli määranud oma esimese K. P.

Seega Foch — staabita ja sideta — 24 tunni jooksul oli isiklikult võtnud juhtimise oma kätte 125 klm väerindel, andes oma korraldusi selle aja jooksul 8 juhile, nähes mitmeid neist kaks-kolm korda ning sõites sealjuures maha ümmarguselt 400 klm. Juhi tahe oli teostatud — sama ideaalselt kui Austerlitz'i lahinguväljal, kuid — millisel määratul lahingurindel, millistes — hoopis raskemates tingimustes. Kahe suurrahva meeleheitliku võitluse vaekausile kahekümnenelja tunni jooksul oli heidetud ainult üks uus jõufaktor — ühine „koordineerija“ — kindral Foch ning ainult see tegur kalutas edu — liitlaste poolele.

Meie ei pruugi pärast seda imestada,

mikspärast prantsuse juhtimise doktriin nii suurt tähelepanu pöörab **juhi isikule** ning K.S.K. juhi ettevalmistuse on teinud peamiseks ülesandeks.

Seega olme lähemalt tutvunud Pariisi K.S.K. õppetöö eesmärgiga. Püüdsin seda, küsimuse ideelist külge illustreerida ja põhjendada võimalikult mitmekülgselt, et ta ei jääks paljaks kuivaks mõtteks kõrvalseisjale.

Kuid eesmärk iseendast on ju ainult idee, mõte, mis, nagu tähendasin, on väga hõlpsasti väljendatav ning mille „leiutamiseks“ ei pruugigi olla kes teab kui tark. Iga asutuse, eriti õppeasutuse tõeline väärtus peitub selles, kuidas ja kuivõrra ta on suutnud realiseerida ülesseatud eesmärgi, eriti, kui selle teostamine on seotud niisuguste ideeliste ja materjaalsete raskustega, nagu seda kohtame „juhi kasvatamisel lahinguväljal.“

Need raskused peituvad nimetatud definitsiooni kahes mõistes; „kasvatama“ ja „lahinguväli või lahinguolukord.“

Päris algelised teadmised psühholoogias ja pädagoogikas ütlevad meile, et „kasvatama“ — tähendab väga pikaldast, vaevarikast protsessi, mille edukus oleb nii paljudest teguritest, et tema õnnestumine on seotud määratu tööga, mida peab teostama päris üliinimliku plaanikindlusega, hoolega ja usinusega. Andekas, ideeliselt kokkuliidetud, tugev ja, mis väga tähtis, küllalt rohkearvuline kasvatajate-õpetajate kaader, õnnestunud õpilaste valik, head õppe- ja töökavad, eesmärgile vastavad töömeetodid, rikkalikud õppevahendid, — ning lõpuks — see töö ise — igapäevane, järjekindel rühmamine ja murdmine, kus hetkekski ei tohi unustada — üldist eesmärki. Kõik need on igasuguse kasvatustöö harilikud raskused. Kuid sõjalise kasvatuse, eriti vanema juhi ettevalmistuse, teeb veel erilisel probleematiliseks asjaolu, et juhti tuleb valmistada ette lahinguks „rahuaja“ tingimustes. Kas ei tundu siin suur ideeline dissonants: „rahuage“ ja „lahinguolukord“, millele on tähelepanu juhtinud kõik need juhid ja kasvatajad, kes seda küsimust on käsitlenud tõsiselt. Selle ilmse dissonantsiga on seletatavad need rohkearvulised ebaõnnestumised sõjalise kasvatuse alal, millest kõneleb kõikide riikide sõjaajalugu. Sest: rahuajal, kunstlikult klassitubades ja manööverväljadel loodud „lahinguolukorrad“ pole ikkagi muud kui imitatsioon, mille suhtes ei saa kunagi kindel olla, et nad

vastavad tõelisele olukorrale, pealegi „tuleviku sõjas.“

Olen püüdnud möödunud õppeaastal lahtiste silmadega jälgida, kuidas Pariisi K.S.K. tegelikult teostab seda eesmärki, mis kool endale on üles seadnud. Ning iga päevaga ma olen jõudnud ikka rohkem ja rohkem veendumusele, et see eesmärk K.S.K. pole mitte ainult ilus idee, vaid et ta seda ideed teostab, et ta sellele jõuab lähemale iga õppesemestriga, õppenädalaga, iga õppetööga kaardil või maastikul, iga ettekandega auditooriumis. Kooli poolesaja aastased kogemused võimaldavad talle igal õppeaastal suurel määral ette näha kõik eelkirjelatud raskused ning nad niivõrra parandada, et nad ei muutuks komistuskiviks ega ülepääsmatuks takistuks eesmärgi saavutamisel.

Kuidas kool oma tööd teostab, seda katsum selgitada alljärgnevas, kusjuures avaldatud mõtted jäävad ikkagi vaid välja maalt tulnud esimese aasta õpilase isikliku tähelepanekuiks ning ei pretendeeri ei täielikkusele ega kõiki küsimusi haaravale mitmekülgsusele. Vaatluste kava oleks järgmine:

- organisatsioonilisi küsimusi;
- õppekava;
- õppemeetodid ja õppevahendid.

Vaatluse lõpetan lühikese kokkuvõttega, mille lõpul teen mõningaid järeldusi meie õppetöö kohta.

I. Organisatsioonilisi küsimusi.

1. Õppejõud.

Kõrgemat sõjakooli juhib kooliülem, tal on abi, kes oma kaastöolistega vahetult juhib õppetööd, moodustades õppeala „direktsiooni“ („direction d'études“). Vastavalt õppekavale koolis on moodustatud organisatsiooniliselt: üldtaktika, jalaväe, suurtükiväe, ratsaväe, lennukiväe, sõjaajaloo, võõrkeelte, varustus- ja sanitaarala õppekursused. Neid kursusi juhib „kursuste juhataja“ oma abilistega, arvult 3—6. See on alaline õppekaader. Peale selle muidugi kooli administratsioon ja rida ajutisi professoreid, eestkätt mitmesuguste üldainete alal. Ratsasõidu ja kehalise kasvatuse alal töötavad erijõud.

Tuntud tõde on, et iga õppeasutus, eriti aga kõrgem õppeasutus, võib funktsioneerida ainult siis, kui ta omab põhjaliku ettevalmistusega, küllalt rohkearvulise alalise juhtide ja õpetajate kaadri. Minu sügava äratundmise järele, Pariisi

K.S.K. selles küsimuses võib olla eeskujuks paljudele rahvastele. Kõrgemale sõjakoolile prantsuse sõjavägi annab oma parimaid juhte ja kasvatajaid. Mida põhjalikumalt õpid tundma neid inimesi, kelle juhatusel mul õnn ja au on olnud töötada, seda rohkem näed, milline juhtimise ja pädagogiline and väljendub nende õppetöö loomingus, millise tõsidusega, põhjalikkusega, mitmekülgusega ja asjatundmisega käsitlevad nad kõiki neid probleeme, mida nad on kutsutud lahendamaks. Suured isiklikud kogemused lahinguväljadel, sageli mitmesugustel sõjateatritel Lääne- ja Ida-Euroopas, Põhja-Aafrikas; põhjalikud teadmised sõjaasjanduses, uuriv, otsija vaim, mis püüab tungida ikka sügavamale oma alasse — need on põhiallikad, millest need inimesed väsimatult ammutavad ikka uut jõudu tööks.

K.S.K. õppejõudude kaadrit uuendatakse perioodiliselt. Uued tööjõud tulevad siia riviteenistusest ning nad viiakse õppetöösse järkjärgult, valmistades end ette vanemate tööjõudude juhatusel. Kõik see tagab ühelt poolt, et sõjaline mõte K.S.K. ei tardu ning ei muutu paberliseks kabineti sõjaks, nagu see sünnib ikka siis, kui on kaua olnud kaugel elust ning, teiselt poolt, et töö areneks siiski tarviliku pidevusega. Suure tähtsuse omab asjaolu, et õppejõude on palju, nimelt kahel põhjusel: esiteks, hoitakse ära ülekoormatus tööga, mis eriti vaimlise töö alal on põhjalikkuse suu r i m v a e n l a n e. Igal eriala esindajal on küllalt aega süveneda oma alasse. Teiseks, kõik need eriala esindajad, töötades alaliselt koos, moodustavad ühe ideelise terviku, mis on ju nii ütlemata tähtis juhtimise alal. Imestusega kuulen ma sageli, kuivõrra põhjalikke teadmisi ja kogemusi, kõikide väeliikide tegevusest omab, näiteks, isegi meie varustus- ja sanitaarala juhataja. Ja lennukälased — nad on päris eriteadlased jala-, ratsa- ja suurtükiväe tegevuse alal.

2. **Õpilaskond.** Koolis õpib korraga kaks lendu, kokku ümmarguselt paarsada õpilast. Peale prantslaste siin õpib ka palju välisriikide ohvitserid — arvult ümmarguselt viiskümmend, paarikümnest rahvusest. On esitatud suur osa Euroopa rahvaid, Põhja- ja Lõuna-Ameerika riigid — ühe sõnaga terve väikene rahvaste liit, ühendatud ühise töö ja omavahelise sõprusega. Nii paljude väljamaa ohvitseride viibimine Pariisi K.S.K. teeb

seal viibimise eriti huvitavaks, sest on võimalus hõlpsasti ja vahenditult tutvuneda sõjalise mõtte arenguga paljudes maades, neid omavahel võrrelda ning seeläbi õppida tundma elu tema võimalikus mitmekesisuses.

Õpilaskonna üldine vaimline tasapind on kõrge. Prantsuse ohvitseridele K.S.K. korraldab valjud sisseastumise katsed, mille kava on suur ja laialine (palju suurem ja nõudlikum meie omast). Nõudmiste valjuse ja suure konkurentsi tõttu pääsevad kooli ainult kõige paremad. „Kui juba kord oled kooli sisse pääsnud, siis võib lugeda, et oled ka lõpetanud“ — nii kõnelevad ohvitserid ise. Katsetele järgnev staaž vältab 7—8 kuud. Siin õpetatakse tõsiselt tundma kõiki väeliike. Auastmetes enamik on kaptenid ja leitnandid, üksikud — „commandant'id“ (majorid). Kuid siinjuures tuleb silmas pidada, et auastmetes ülendamine prantsuse sõjaväes sõja ajal sündis hoopis aeglase m a l t, kui, näiteks, endises vene sõjaväes. Need, kes praegu on kaptenid, algasid Maailmasõda noorem-leitnantidena. Tunnen koguni leitnante, kes sõjaajal olid juba noorem-leitnandid. Nad on seega kõik elukogenud inimesed, pikaajalise teenistusega kodumaal ja kolonnides, kogemustega Maailmasõjast ja sageli koloniaalsõdadest.

Mis puutub väljamaa ohvitseridesse, siis peaaegu kõik nad on, kas lõpetanud oma kodumaal kõrgema sõjakooli või seal õppinud vähemalt ühe aasta. Mitmed neist on varemini pikemat aega õppinud mitmesugustes prantsuse sõjaväe õppeasutustes.

Prantsuse K.S.K. ei anna oma õpilastele ei erilist „kutseliiki“, ei „akselbante“ ega „lampasse“ — need ilusad asjad on võõrad prantsuse iseloomule.

On tundmus, et inimesed, kes siia on kokku tulnud, on seda teinud huvist asja vastu, aetud tahtest õppida heade professorite juhatusel. Prantsuse ohvitser, nagu prantslane üldse, on liikuva intelligent-siga, tugeva kriitilise mõistusega juht, ta taipab kiiresti, mis talle seletatakse, armastab küsimust kaaluda lihtsalt ja praktiliselt, väljendab oma mõtteid selgelt ja julgelt. Omavahelises läbikäimises ka väljamaalastega valitseb suur sõbralikkus ja kodusus.

Oma tööga, nii sõjaajal kui rahuajal, prantsuse K.S.K. lõpetaja on võitnud suure poolehoiu ja lugupidamise sõjaväes. Kooli

lõpetanud ohvitser saab nimetuse „breveté!“ Ta töötab staabis, veel sagedamini oma endises väeliigis, ilma et ta millegagi end püüaks eraldada teistest ohvitseridest, kes koolis ei ole õppinud. Kuid oma töötahtmisega, arenenud intelligentiga ja koolis omandatud paremate tööviisidega ja oskusega ta paneb end maksa kõikjal, kus tegutseb. Üldiselt öeldud: breveté prantsuse sõjaväes on sulanud üheks tervikuks terve ohvitserkonnaga, kusjuures ta vaimline autoriteet on tunnustatud kõikide poolt lihtsalt ja loomulikult.

II. Õppekava.

Õppekursuse vältus on 2 aastat. Iga õppeaasta, vältusega ümmarguselt 9—10 kuud, jaguneb talviseks ja suviseks (3—4 kuud) õppeperioodiks. Üldise õppekava kinnitab sõjaminister iga õppeperioodi peale eraldi. Üldise õppekava põhjal koolis seatakse kokku kuu-kavad, mille järele areneb õppetöö.

K.S.K. õppekavas esinevad järgmised õppetööd:

Taktika alal — taktikalised ülesanded ja ettekanded jalaväes, suurükiväes, ratsaväes, lennukiväes, üldtaktika alal, varustamise ja sanitaralal, side- ja inseneriasjanduse alal.

Sõjaajaloos — ettekanded üksikute lahingutega tutvumiseks Maailmasõja ajaloost.

Üldainetes — ettekanded üldpoliitikas, üldgeograafias, põllumajanduses, tööstuses, autoasjanduses, sotsioloogias;

— ekskursioonid lahinguväljadele Lääne rindel ja prantsuse tööstusraiooni-
desse;

— kehaline kasvatus.

A. Taktika ala. Õppetöö tsentrumi, selle mõtte ja tuuma moodustab taktika ala: ettekanded ja taktikalised harjutused kaardil ja maastikul ning iseseisvad taktikalised tööd kodus ja klassis. Koolis lahendatud taktikaliste ülesannete arv tõuseb ümmarguselt 60-ni ühe õppeaasta jooksul. Esimesel õppeaastal uuritakse sel viisil üksikuid väeliike, lennukivägi kaasa arvatud, ning nende koostööd diviisi piirides, ühenduses side, inseneriväe, varustus- ja sanitarala küsimustega. Teisel õppeaastal — samasuguses raamistikus käsitletakse armeekorpusi. Lennukiväe

alal ülesanded algavad operatiivülesannete andmisega lennukitele ja eskadrillidele ning tõusevad kuni lennukiväe ja kogumi korpusteni teisel aastal.

Kui arvestada suhteliselt taktikaliste ülesannete lahendamisele kulutatavat õppeaega, kuid veelgi enam õppejõudude ja õpilaste tööenergiat, siis võib liialduseta konstateerida, et Pariisi K.S.K. on taktikaline juhtimise kool puhtal kujul — nii nagu seda määrab ka tema eesmärk. Väljamaa ohvitseride kaudu olen kogunud võrdlemisi põhjalikke andmeid kõrgemate sõjaväe õppeasutuste kohta paljudes välisriikides sõjavägedes. Koostades neid andmeid selgub, et kõikjal, kus juhi taktikalise ettevalmistuse küsimus on tahtud panna tõsiselt, lahendatakse määratu hulka lahinguülesandeid. Põhja Ameerika Ühendriikide sõjaväe „The Commande and General Staff School“, mis oma õppekavalt vastab täiesti sinsele kõrgemale sõjakoolile, lahendab õppeaastas 77 mitmesugust taktikalist ülesannet, kusjuures ei tehta ainustki kodust tööd. Juht otsustab ja teostab oma otsuse lahinguväljal. Näib küll, et maailmas ei tunta teist abinõu teda selleks ette valmistada rahuajal, kui luua kunstlik lahinguväli, kunstlik lahinguolukord ning ta seal panna otsustama ja tegutsema; sel viisil teda harjutada — võimalikult sagedamini, võimalikult mitmesugustes tingimustes. Terve küsimus seisab selles, millises vaimus, millise oskusega ja asjatundmisega seda kõike tehakse. Kuid sellest lähemalt teisel, kus võtan vaatlusele meetodi küsimuse.

Paar sõna lähemalt üksikuist väeliikidest:

1. Jalavägi. Nagu kõikjal ka siin temale kuulub see peamine au ja lugupidamine. Kursust juhatab kolonel G., täitsa erakorraliste annetega, lahinguliste kogemustega ja teadmistega juht ja professor. Temal abilisteks on nii oma sõjaliste kogemustega, kui rahuaja tööga silmapaistvad pataljoni ülemad.

Uue kerge kuulipilduja ilmumine, mis on kergem ja tulivõimsam endisest, ühenduses uue jalaväe eeskirja väljaandmisega, on kaasa mõjunud selleks, et prantsuse jalavägi elab praegu üle teatud murrangu ajajärku, võttes revideerimisele oma seniseid, peaasjalikult positsioonsõja kogemusi. See revideerimine kajastub ka K. S. K. õppetöös, kusjuures jalaväe kursuse juhataja isiklikud vaated aitavad

kaasa selleks, et see revideerimine sünniks võimalikult põhjalikult. Kolonel G. nõuab nimelt, et prantsuse jalavägi peab oskama mitte ainult sirgjooneliselt edasi liikuda, tihedalt rippudes tema eel liikuva mürskude rahe küljes, nagu see sünnis positsioon-sõjas, vaid eestkätt iseseisvalt manöövreerida, kasutades tema enda ja suurtükiväe tuletoetust ja maastiku kaitseomadusi. Jalaväe iseseisev manööver, oskus ja tahtmine seda organiseerida on möödapääsmatult tarvilik eriti siis kui suurtükiväe tuli on nõrk, ning sõja algul viimane loetakse nõrgaks ka prantsuse sõjaväes. Kolonel G. taktikalised ideed ja võtted on äärmuseni mitmekesised, julged ja omapärased. Õpilasesena teda jälgida pole hõlbus, ometi kaaskiskuvalt huvitav ja õpetlik. Ülesanne: õpetada manöövreerima prantsuse jalaväe võrdlemisi nõrga suurtükiväe toetusel ei ole kerge, sest enamiku juhtide kogemused sel alal minevikus on sootu teist-sugused.

2. Suurtükivägi. Prantsuse suurtükivägi on ikka nii tehniliselt kui oma taktikalise ettevalmistuselt kuulunud parimate hulka maailmas. Selle väelägi tuleviku püüded iseloomustas koolis ta vanem juht järgmiselt: „Omades modern laskemeetodid, anda prantsuse suurtükiväele tema 1914. a. liikuvus.“

Seega jällegi liikuvus, manööver, ühendatud tule võimsusega ja täpsusega, ideeliselt täiesti loomulik suund, sest ainult liikuv suurtükivägi võib töötada koos manöövreeriva jalaväega.

Suurtükiväelisi küsimusi K. S. K. käsitletakse väga põhjalikult ja üksikasjalikult. Mitte ainult koostöö jalaväega üldistes joontes, vaid omaette suurtükiväelised ülesanded, kus tehniliselt ja taktikalise uuritakse läbi suurtükiväe vaatluse ja side organiseerimine, tulekad, laskepositsioonid ja nende vahetamine, varustamine laskemoonaga, kõik see väga mitmekesistes lahingulistest tingimustes ning väga mitmekesise, sageli rohkearvulise materjaliga. Teatavasti prantsuse sõjavägi on varustatud mitte ainult hobustega vaid ka autodel veetava suurtükiväega. Viimase põhiomaduseks on suur strateegiline liikuvus, moodustades üldjuhi käsutuses väga võimsa tulereservi. Liikuvus, hea teede olemasolu, suurendab ta materjaalset võimsust mitme võrra. See oli eestkätt auto-suurtükiväe reserv, mis 1918. a.

võimaldas Fochile likvideerida kõik Saksa ohtlikud läbimurded. Sageli suurtükivägi oli kohal esimesena. Mida sealjuures tähendas liikuvus, selleks järgmine näide:

49. auto-suurtükiväe rügement 25. III. 18 kuni 12. VI. 18, seega 2½ kuu jooksul, rändas läbi suure osa Lääne rindest (400 km) Lootringenist kuni Somme'ini, võttes osa lahinguist 19-nes mitmesuguses diviisis ja asudes 17-nel laskepositsioonil; 100—120 km rännakud ühe öö jooksul auto-suurtükiväele on harilikud nähtused. On seega loomulik, et K. S. K. selle suurtükiväe tegevust tuleviku sõjas uurib erilise hoolega.

Realse ettekujutuse saamiseks suurtükiväe materiaalsest võimsusest, K. S. K. korraldati Bitsi suurtükiväe laagris demonstratiivsed laskmised. Demonstreeriti: a) suurtükiväe tuleliigid, kontsentratsioonid patareiga, grupiga, rügemendiga — kutsutud välja signaaliga, lennukilt, telefoniga, tulerull, toetus-tuled, tõkketuled, purustustuled — traat-tõkete ja blindaažide purustamine patareiga ja grupiga mitmesugustes tehnilistes tingimustes, neutraliseeriv tuli, võitlus tankidega, võitlus vastase suurtükiväega, jalaväe saatjad suurtükid; b) suurtükiväe koostöö jalaväega: ettevalmistatud tulekad ja tulenõudmine jalaväelt suurtükiväele, side korraldamine; c) tulekontroll lennukiga.

On ju ülitähtis, et nii üld kui jalaväe juht omaks reaalse, oma isiklikkudele muljetele põhjeneva, täpse ettekujutuse suurtükiväe tule ja tema töö tingimustest. Sest kui on ohtlik ala hinnata suurtükiväe tuld, siis sama ohtlik on seda üle hinnata, endale ette kujutades, et võib organiseerida igasugu tuled süsteeme — mõne patareiga. Muidugi oma südame-tunnistuse rahustamiseks seda võib teha — paberil. Kuid kes niisuguste paberliste tulekadega põrmugi ei arvesta, see on vaevalt lane: temale on möödundev ikka ainult üks argument: nii palju mürske minutis hektarile, kui ei ole võimalik teda tabada otsekohe pähe individuaalselt iga mürsuga (ja modern lahingu tingimustes see võimalus kahjuks, esineb harva).

3. Ratsavägi. Mida rohkem Euroopas idast läände, seda vähem hinnatakse ratsaväe tegevust puhtal kujul. Nii olevat olnud Maailmasõja õpised. Viimasel ajal siiski Saksa sõjaväe vanemad juhid kõnelevad ikka mõjuvamat ratsa-

väe kasuks, jättis ju Versailles rahuleping Saksamaale suhteliselt võrdlemisi rohkearvulise ratsaväe. Kuid ka saksa ratsadiviisid on sega-organisatsioonid, küin kuuluvad ratsabrigaadid (3), jalavägi autodel (1 pat), jalgratturid (1 pat), ratsa raskekuulipildujate grupp (3 esk), soomusautode grupp, 1 grupp auto ja 1 grupp hippo suurtüükiväge ühe õhukaitse grupiga autodel, vaatlus-lennuväe eskaader (2 eskadrilli).

Umbes samalaadiline on ratsadiviis ka Prantsusmaal. Hiljuti ellu kutsutud, temaga K. S. K. hakati opereerima alles möödunud õppeaastal. Seega katsetamise ajajärk, kus taktikalised ideed sel alal ei või veel olla välja kujunenud. Huvitav on selle üksusega manövreerida — kuid hoopiski mitte nii lihtne kui võib olla harilikult arvatakse. Kolmesugused liikumisvahendid: hobune, jalgratas ja auto, igaüks ise kiirusega ja isesuguste tehniliste omadustega — teeb selle üksuse manöövri korraldamise keeruliseks. Pealegi see 25 klm auto-kolonn kergetest ja rasketest tüüpidest, pikk vorst, mis sulle alaliselt järele tolgendab, kuhu sa ka ei läheks, mida sa pead katma ja kaitsma, õrn eriti vastase õhukallaletungide vastu — tema liikumapanemine sünnitab peavalu juhile, isegi Lääne-Euroopa asfalt- ja kiviteede tihedal võrgul. Ei tule imestada, et tegevuse iseloomulikuks jookseks niisugustel tingimustel on: ettenägelikkus ja metodism.

4. Lennuvägi. Mis meie ohvitseri siia tulles kõige rohkem meeldivat üllatab, see on tihe lennುವေး koostöö teiste väeliikidega. Maailmasõja kibedatele kogemustele rajatud koostöö lahinguväljal on hoolega edasi arendatud manöövritel, laagrites, poligonidel ja õppustel. Viibides staažil vaatlus-lennuväe rügemendis T o u r s'is, nägin, kuidas see rügement, sõna tõsisel mõttes, teenis jalaväe ja suurtüükiväe üksusi, mis asusid temast 200—300 klm. Üks osa rügemendi eskadrillidest oli alaliselt väljas, seal kus õppisid ja töötasid need, kellega tal tuli koostöötamist õppida. Kõige selle töö tagajärjel lennುವေးgi prantsuse sõjaväes on orgaaniliselt liitunud teiste väeliikidega: teda tuntakse ja ta tunneb teisi, teda kasutatakse samuti nagu teisi väeliike, ning, olles alati oma ülesande kõrgusel, ta täidab antud ülesanded sama kindlalt ja korralikult kui kõik teised. Vastastikkune ideeline

usaldus on muidugi kõige selle järel-duseks.

K. S. K. lennುವေး kasutamine sünnib samasugustel põhimõtetel, kui sõjaväes üldse. Ühtegi ülesannet ei täideta lennುವေး kaasabit. Vaatluslennuk on esimene, kelle poole pöörduv diviisi ülem, sest ainult tema on see, kes võib veel midagi teatada sellest, mis sünnib seal pool tulejoont. Ning see lennuk, ta peab suutma maanduda kusagil diviili K. P. läheduses, et oleks võimalik tihe side juhiga. Eelmaandumisplatside (terrains avancés) luuramine ja korraldamine on seega samasuguse tähtsusega küsimus kui laskepositsioonide luure suurtüükiväele. Ja mida kõik ei nõuta siin vaatlus-lennುವေး! Luure vertikaal ja panoraam fotod, side- ja saateülesanded, suurtüükitele kontroll ja märkide otsimine lahinguväljal. Ei ole liialdus väita, et lendurvaatleja peab olema inimene, kes tunneb modern lahingut põhjalikult, tema tervikus.

Kuid K. S. K. uurib mitte ainult vaatluslennುವေး tegevust, vaid ka hävitajate, keskmiste ja suurte pommitajate ning lahingulennu-kasutamist.

5. Üldtaktika ja staabi-töö. Diviisiga oleme manövreerinud — rännanud ja lahinguid löönud, kõige mitmekesisemates taktikalistes tingimustes: Pii-rikaitse, pealetungil ja kaitsel, — raamistatult ja lahtisel tiival, läbimurrete ja sissemurrete likvideerimisel, lähenemisel, kal- laletungil ja jälitamisel, ootepositsioonidel, vastulöökidel ja vastupealetungide korraldamisel; rinnetel 2½ klm kuni 30-ne kilomeetrini, lahtisel ja kinnisel maastikul, murdmaastikul ja mägedes, öösil, hommiku koidul, päeval — päikese pais- tega, vihmaga ja uduga, suvel ja talvel; nõrgalt toetatud suurtüükiväega ja teiste tehniliste abinõudega ning ka tingimustes, kus diviili käsutusse, teatud operatsiooni läbiviimiseks, antakse — ajutiselt muidugi — 180 toru ja 5 tuleüksust laskemoona. Truuks jäädes oma eesmärgile: „kasvata juhti lahinguolukorras“, kool loob need kunstlikud „olukorrad“ rahuajal nii tõetruult kui see ülepea võimalik, kombineerides nii, et ükski olukord kunagi ei korduks mitte ainult ühe õppeaasta, vaid terve rea õppeaastate väl- tusel. Välja arvatud kaks ülesannet, kõik teised käsitlesid manöövresõja olukorda, kusjuures aluseks oli võetud 1914. a. operatiiv situatsioonid. Kuna K. S. K. ees- märgiks on harjutada tulevast juhti eest-

kätt otsustama ja ka oma otsust ellu viima, siis kõigi ülesannete lahendamisei erilise põhjalikkusega uuritakse otsuse kujunemist ning hoopis vähem aega kulutatakse — staabi tehnilisele tööle, s. o. käsukade ja korralduste redigeerimisele. Esimese õppeaasta töö kujunes igatahes sarnaselt, et käsukirjade ja korralduste täielikkus, üksikasjalikkus, pikkus ja põhjalikkus allutati täielikult aja ja muude olukorra tingimuste nõuetele. Kui on palju aega, kui olukord võimaldab juhuile põhjalikult tutvuneda kõigi otsuse elementidega, süvendada ja ette näha iga-sugu detaale ja üksikasju, mikspärast siis mitte seda teha ning oma töö tulemused redigeerida põhjalikus üldkäsus. Ei ole mingisugust loogilist põhjust seda mitte teha, kui mitte arvutada ainust põhjust — vaimlist laiskust ja pealiskaudsust. Kuid kui aega ei ole, kui esiplaanil on „kiirus“, siis kõik see paberline krempel lendab kus seda ja teist ning terve „staabi-tehnika“ redutseeritakse minimumini. Pariisi K. S. K. õpetab seega, et olukor-rast oleneb, mitte ainult üksuse manö-
ver vaid ka käsitlustehnika, kui tahame, et juhtimine kujuneks „tugevaks“. Siinkohal oleks vast paras juhus mainida ühte põhjapanevat tõekspidamist juhtimise alal, millest K. S. K. peetakse kinni täiesti absoluutselt järjekindlusega, nimelt: **iga olukorda kaaluda täiesti omaette, lahingulist ülesannet lahendada täiesti iseseisvalt, unustades sealjuures kõik endised võtted ja juhtimise viisid.** Seega ei mingisugust šabloonilist ülekandmist ühest olukorrast teise, mingisugust ske-maatilist otsustamist ega käsutlemist, mis vastaks enam-vähem igale olukorrale. Õpilase seisukohalt — ka mitte vähe-matki katset võipiüet endisi lah-endusi, otsusi ja käske kuidagi viisi kül-ge pookida järgnevatele ülesannetele. Kõi-ge suurem sissekukkumine, mis võib olla on see, kui oled püüdnud talitada sarna-selt.

Kolonel G. ütetus: „Mitte peale-tung vaid pealetungid, mitte kait-selahing vaid kaitselahingud nii palju lahinguid ja lahinguviise kui palju olukordi. On vaid mõned üldised põhimõtted, kõik muu on olukord. Oma elus olen organi-seerinud palju lahinguid, kuid igakord ise viisil.“

Seega ei mingisugust šablooni. Mitte unustada Napoleoni ütelist: „Sõda on lihtne kunst kus täitmine on kõik“. (La

guerre est un art simple et tout execu-tion).

Harjuda täielikult selle mõtlemis-viisiga pole kaugeltki nii hõlbus, kui esi-algu näib. Sest asudes uue ülesande lahendamisele, su ettekujutuses heljuvad pa-ratamatult kõik endised lahendused, otsu-sed ja käsutusviisid ning täiesti väljas-pool su vaba tahtmist ideeliselt mõjuta-vad mõtte kõiku ka uues olukorras. Üt-leme, sa oled tugevasti meeles pidanud eelnimetatud reegli ning „taha d“ hoi-duda šabloonist, kuid teatud määra-ni satud siiski ta mõju alla alateadlikult. Järelikult psühholoogilised raskused selle protsessi juures — kasvatada juhti mõt-
lema lahinguolukorras — on siiski hoo-pis keerulisemad ning sageli mitte nii hõlpsasti kõrvaldatavad, kui harilikult arvatakse. Raskuste peapõhjus peitub just selles, et siin on tegemist psühühilise aktiga, mida on raske jälgida ja mõju-tada. Pealiskaudse kasvatustöö juures kõik need raskused ja peensused jäävad muidugi tähelepanemata. Ainult väga suur pädagoogiline intelligents, nagu seda omab Pariisi K. S. K., suudab kõrvaldada need komistuskivid oma igapäevase töö-ga.

Pariisi K. S. K. uurib mitte ainult suur-te üksuste operatiivset tege-vust, vaid ka nende seljatagust teenis-tust — varustamist toidu- ja laskemoona-ga, sanitar-teenistust ja evakueerimist. Välja arvatud laskemoonaga varustamine, mis tuleb käsitlusele tuleval aastal, kõik teised seljataguse teenistuse küsimused diviisi piirides kujunesid loomulikkudeks „sabadeks“, kui mitte iga, siis vähemalt terve rea ülesannete lahendamisel. Sel-jatagune teenistus on ju hoopis lihtsam kui operatiivne juhtimine. „Olukorra“ mõ-ju selle teenistusele on vähem, mille tõttu ta korraldamine sünnib enam šabloonili-selt. Kuid eeltingimuseks olgu, et ta oleks välja kujunenud ja täpselt reglementeeritud, mis muidugi on teostatud prantsuse sõjaväes. Seljataguste asutuste organisatsioon, veovahendid, varustamise ja evakueeri-mise kord — kõik need küsimused ei ole enam keerulised, kui nad on kord fikseeri-tud, ning kui igaüks on harjunud maks-va korraga. Üks raskemaid küsimusi sel-jataguse teenistuse alal on liikumise kor-raldamine (circulation) maanteedel. Vaa-tamata siinsele, väga rikkale teedevõr-gule, kujuneb modern armee seljataga

liikumine hobustel ja autodel siiski niivõrra intensiivseks kahes vastupidises suunas, et selle takistamata areng nõuab täpseid reegeldusi üldjuhilt.

B. Sõja ajalugu. Pariisi K. S. K. pole teinud endale ülesandeks uurida ei sõjakunsti üldist arengut, ei ka sõjaajalugu ega Maailmasõja ajalugu tema tervikus. Katsed sõjaajaloos K. S. K. sisseastumisel on niivõrra põhjalikud, et eeldatakse õpilaste küllalt mitmekülgset ettevalmistust kõigis neis küsimustes. Kuid milliseid ülesandeid jälgib siis K. S. K. sõjaajaloo alal, mida ta tahab anda sel alal oma õpilastele? Seda küsimust veidi valgustada on huvitav, seda enam, et ta võimaldab ka veidi tutvuneda prantsuse vaadetega üldse, sõjaajaloolisse uurimisse puutuvais küsimusis.

Loobudes sõjakunsti ajaloo ja Maailmasõja ajaloo üldisest vaatlemisest, K. S. K. on asunud uurima, muidugi seda suurema põhjalikkusega — viimase sõja üksikuid lahinguid üksikute suuremate üksuste tegevuse piirides. Juba mõnda aastat vältab Marne'i lahingu uurimine. Alates seda vasakult — 6° armee tegevusega, jõuti 1928./29. õppeaastal 4° armee juure. Meile kanti ette seega 4. armee tegevus: talvel selle armee lahingud Ardennides 22—24. augustil ning suvel — neljapäevane väljasõit Vitry-le-François raiooni — 4° armee lahinguväljale Marne'il.

Milliseid eesmärke taotleb K. S. K. sõjaajaloo käsitlemisel — otsib ta sealt taktikalisi õpiseid, püüab ta oma õpilaskonna silme ette maalida möödunud heroiliste päevade kangelasajalusi? Ei, eesmärk on sootu teisel ning selle defineeris täpselt ajaloo kursuse juhataja oma sissejuhatavas ettekandes, nimelt: „uurida ja selgitada ajaloolisi sündmusi nii, nagu nad tegelikult arenesid, valgustada ja tuua päevavalgele ajalooline tõde“. Teiste sõnadega: ei mingeid kõrvaleesmärke, vaid ajalugu ainult tema enda pärast, et järeltulevad põlved teaksid, mis tegid nende eelkäijad. Sõjaajaloos elame üle kriisi ajajärgu. Ohvitserid, kes ise on osa võtnud möödunud sõjast, on kaotanud usu sõjaajaloo vastu, sest nähakse, et sageli tõde ajaloo lähedus, et ajalugu tehtaakse. Kas on võimalik lahinguväljal arenenud sündmusi kirjeldada pärast tõetruult — on kindlasti, kuigi see pole kerge — nende mõtetega põhjendas professor ülesseatud eesmärgi.

Kuid K. S. K. professori raskused juba ei heiduta. Ning meie kuulsime — ajaloolist tõde — 4° armee lahinguist Marne'il 6. kuni 11. septembrini. Rändasime nelja päeva jooksul autobussil lahinguväljal, ühest vaatluspunktist teise. Ja professor kirjeldas toleaeegseid taktikalisi ja juhtimise viise, toleaeget oragnisatsiooni, tehnilisi abinõusid, juhte, moraalselt ja materjaalselt seisukorda, milles viibis armee pärast pikaajalist taandumist, sama vastaspoolel; — lõpuks sündmusi — ikka tõetruult, ikka avameelselt, püüdmata midagi ümber värvida. Mõlemal poolel kui palju arusaamatusi, raskusi, õnnetusi, eksimusi, kõhklemisi, viivitusi, selle tumeda sfinksi — „olukorra“ mittetundmist, selle kõrval ka palju ohvrimeelust, ülendavat kohustetäitmist lõpuni. Ühe sõnaga: nägime ja kuulsime elu, mitmekesisist, sündmusterikast lahingu elu kõigi ta mõtetustega ja ootamatustega. Kuuldes seda, mu südames küpses ikka enam ja enam arvamine, et tulevase juhi kasvatamise seisukohalt niisugune üksikasjalik, tõetruu sõjaajalooliste sündmuste kirjeldamine on palju õpetlikum ja kasulikum kui, näiteks, Napoleoni kõige hiilgavama strateegilise manöövri pealiskaudne kirjeldus — paberlisel sõjaväljal. Mikspärast? Sellepärast, et sel viisil ja ainult sel viisil, tulevane juht õpib tundma reaalselt elu, seda karedat, halastamatut tõelikkust, mida nimetatakse „lahinguolukorraks“. See tõelikkus ongi, mis küpsetab noore, kogenemata ohvitseri või kodaniku juhiks. Just tõelikkus ja ei mitte mõnesugused teoreetilised kõrged ideed või ülespuhutud kangelaslikkus ja heroism. Võidaks öelda: aga kangelasste eeskuju, see ju kisub kaasa järeletegemisele. See on õige — need olgu tõesti kangelasad.

Harilik surelik ei tunne end ju kangelasena. Tundes oma nõrkusi ja puudusi, ta ainult tahab täita oma kohuseid — nii hästi kui suudab. Ja kui minevikust temale kõnelda ikka vaid heroismist, siis kas ta lihtsalt ei usu seda, või ta lööb kahtlema oma isiklikkudes võimetes — mõlemal järeldusil on raskelt negatiivsed tagajärjed juhi kasvatamise seisukohalt. Ja ei maksa püüda teha kangelassteguseid, vaid täita ainult oma kohuseid. Kes püüab olla kangelane, sel tekib lõpuks arvamine, et ta ka seda on — ka siis kui ta seda mitte ei ole. Seega on koguni kahjulik ajaloo kõnelda ikka kangelas-

te st. Mida enam „nooreneb“ juhtkond, muutudes võhikuks lahinguolukorras, seda enam ta vajab „ajaloolist töölikkust“ selle olukorra kohta. Kuid ka neile, sõjaaegsetele tegelastele, see töölikkus on nii väga tarvilik, sest „midagi ei unune nii hõlpsasti, kui sõjalised kogemused“.

Lühikesest ülevaatest Pariisi K. S. K. õppekavast sõjalistes ainetes selgub, et nii esimese kui teise õppeaasta kavast puudub sootu niisugune aine nagu „Strategie“. Just selle aine puudumine õppekavas iseloomustab väga selgesti prantsuse juhtide sirgjoonelist arusaamist juhi ettevalmistamisse puutuvais küsimusis.

D. Üldained. Ettekanded üldainetest moodustavad 60% kõigi ettekannete üldarvust. Nad on mõeldud informatsioonina neis küsimusis, mil otse või kaudselt on kokku puutumist juhi tegevusega. Ka teevad nad õppetöö mitmekesisemaks ja huvitavamaks. Ettekanded tööstuse alal olid seotud ühtlasi ekskursiooniga Põhja-Prantsusmaa tööstusraionis —

Lille ümbruses. Meie ju mäletame kõik, kuidas Põhja-Prantsusmaa hävitati Maailmasõjas, kuidas siin määratuil maa-aladel ei jäänud midagi järele endisest kultuurist. Nüüd, liikudes neis raionides, ei suuda uskuda oma silmi: kõik on uus, kõik on uuesti üles ehitatud, kõik lobbab ja tegutseb veel suurema hooga, kui enemalt. Üksteise kõrval tõusevad taevasse vabrikute suitsevad korstnad. Kivise ahjudest väljahtavad lõõmendavad tulekeeled, samal ajal, kus, siinsamas kõrval lobbab õitsev nisuväli: sest Põhja-Prantsusmaa rikkuse allikaks on: kivise maapõues ja viljakas muld maapinnal.

Siin-seal määratud surnuaiad, mida eriti inglased ja kanaadalased on korda seadnud otse kuningliku toredusega; tummad tunnistajad tulevastele põlvedele endisest aegadest. Siia tuhanded ja tuhanded igal aastal voolavad kokku mälestama koos langenutega neid kannatusi, mida veel kümme aastat tagasi inimene valmistas inimesele.

(Järgneb.)

Itaalia lennuvägi Maailmasõjas 1915.—1918. a.

(Lühikene kokkuvõte „Polska Zbrojna's“ ilmunud ülevaatest.)

Itaalia oli ainuke liitlaste hulgas, kelle lennuvägi omas kogemusi möödunud sõjategevusest enne Maailmasõda. Vaevalt sündinud, ilma korraliku organisatsioonita, kistakse itaalia lennuvägi sõjategevusse Türgimaa vastu, võttes osa ühes kindral Canev'i poolt juhitud korpusega. Materjaalselt oli lennuvägi vilets ja arvuliselt väikene (2 väikest õhulaeva ja 10 lennukit), kuid seisis täiesti ülesande kõrgusel. Selles sõjas itaalia lennuvägi toimetas esmarkordselt maailmas vaenlase pommitamist ja fotograafilist luuret õhust. Ühtlasi omas ta ka esimese lennuohvri sõjalise ülesande täitmisel.

Türgi sõja kogemused, täppis jälgimine ning tähelepanekud, mida lennuvägi saavutas Prantsuse-Saksa rindel 1914. ja 1915. aastail, Itaalia sõjategevusest osavõtmise ettenägemine, — kõik see sundis Itaalia Valitsust asuma lennuväe organisatsiooni ümbertöötamisele ja selle täideviimisele.

Kuid poliitilisest olukorrast tingitult

sündis Itaalia sõtta astumine Austria vastu juba siis, kui lennuväe plaani arenemine oli alles algastmes.

Esimeses operatsioonis austerlaste vastu Itaalia võis saata lahinguväljale vaevalt 60 mitmetüübilist maalennukit, 28 veelennukit, 4 väike ja 4 keskmise mahtuvusega õhulaeva ja 6 vaatluspallide salka (seksiooni).

Väikene itaalia õhuvägi osutus juba sõja alul väga agressiivseks, näiteks juba öösel 26./27. mail liginesid 2 õhulaeva vaenlase asukohtadele, kust tagasi löödi, kuid järgnevatel päevadel pommitatakse edukalt vaenlase sõjaliselt tähtsamaid esemeid. Sõja kuulutamise esimesel päeval algasid ka veelennukid võitlust Austria laevade, kes ilmusid pommitama Adria randa, ning merebaaside vastu. Juunikuul alul toimetatakse edukat luuret.

Juulikuul 1915. a. itaalia sõjaväe lennukid „Caproni“ algavad hulljulgeid pommitamiserünnakuid vaenlase sõjaliselt tähtsamatele esemetele. Samal ajal valmib hä-

vituslennuvägi ning valmistub ette uue tegevuse algamiseks, mis krooniti esimeste õhuvõitudega Udine all 1916. a. 7. aprillil.

Sõjategevuse iseloom, eriti saksa lennuväe osavõtt, tarvidus saavutada taktikalist ülekaalu õhus, eesmärgiga tagada sõjaväge, linnasid, meretranspordivahendeid, mis ähvardatud vaenlase allveelaevade poolt ning oma vastutegevus — kõik see sundis Itaaliat pühendama suurimat tähelepanu oma lennuväe arengule.

Juba 1915. a. lõpuks tõusis sõjalennuvägi 23 eskadrillini ja 9 lennukit: õhulaevade arv tõusis 8 peale, kusjuures 4 endist jäid tagavaraks. Lennujaamasid oli 9.

Sõja pikaksvenimisel Itaaliale avanes võimalus teostada peaaegu täielikult oma laialdast lennuväe organisatsiooni; 1917. a. lõpul, kui rinne tõmbus Piave jõeni, võis lennuvägi varjata oma vägede positsioone ning takistada edukalt vaenlase pealetungi.

Itaalia lennuvägi ei piirdunud ainult tegevusega austerlaste vastu, vaid võttis osa lahingutest Albaanias, Makedoonias ja Prantsusmaal.

1918. a. oli itaalia lennuväe triumfiks: lennutööstus arenes niivõrt, et võimaldus anda ligikaudu 20 tuhat lennukit maaväe ja 1800 lennukit merejõudude käsutusse. Tagajärjeks oli, et itaalia lennuvägi kaitses edukalt meretranspordivahendeid, varustamise keskusi ja informeeris ülemjuhatast vastase kavatsuste üle.

Siinkohal olgu ainult meeletuletatud, et lennuvägi toimetas rohkearvulisi ja tagajärjerikkaid pommitamisi, võitles vastase lennuväe vastu, milles näiteks Frantz Baracca saavutas 34 võitu, edasi hulljulgeid tulistamisi madallennult, millest suurejoonelisemaks osutus lennukite rünnak sõja lõpulahingutes Vittorio Veneto all, kus umbes 800 lennukit tulistasid taganevat vastast, sünnitades temas segadust.

Ei saaks unustada ka veelennukite pommitamisi Triest'is ja mujal, kus näiteks

28. augustist kuni 12. septembrini 1917. a. võeti ette 35 pommituslendu. Samuti väärrib meeletuletamist leitnant Cabrana õhuvõitlus 30 vaenlase lennukiga, millest ühe hävitas ja teistel takistas eesmärgi saavutamist.

Õhulaevad toimetasid üldiselt 250 pommitamist, visates alla umbes 53.000 kg lõhkeainet. Mereväe õhulaevad täitsid 1255 ülesannet, eskorteerides transpordet ja toimetades luuret.

Luurelennuvägi kogu sõja vältel ei halastanud oma jõudu ning osutus staapidele alati teravaks silmaks, mille vaade oli suundatud vaenlase tegevusele.

Sõja vaherahuks kujunes itaalia sõjalennuvägi järgmiseks: lennuväe kõrgem juhatus — ülemjuhataja juures, kusjuures 6 lennuväe ülemat armeede juures, kellele allusid järgmised taktikalised üksused:

2 seotavate õhupallide divisjoni (kokku 54 sektsiooni).

5 õhulaeva, keskmise suurusega.

23 lennukite gruppi, mis jaotatud 60 eskadrilliks: pommitus, luure ja hävitus.

Merevägi omas 46 eskadrilli veelennukeid, mis koondatud 3 gruppi, 15 õhulaeva ja 13 sektsiooni kindluse vaatlusõhupalle.

Itaalia lennuväe kaotuste kohta sõjaväljal võib öelda, et need ei osutunud liiga tunduvaks. Arvuliselt kaotas itaalia maa- ja merelennuvägi õhulahingutes 206 lennukit, 37 veelennukit ja 8 õhulaeva; teistel põhjustel ulatusid kaotused 900 lennukit, 290 veelennukit ja 9 õhulaeva. Need arvud on väikesed sõja kestel üldiselt väljastatud 20 tuhande lennuki, 1800 veelennuki ja 68 õhulaeva kõrval.

Itaalia lennuväe isikliku koosseisu kaotused olid 198 ohvitseri ja sõdurit, kes langesid sõjategevusel ja umbes üks tuhat, kes said surma aerodroomidel.

Vaenlase lennukite arv, mis hävitati itaalia lennuväe poolt, oli 643 lennukit ja umbes 70 veelennukit.

J—s.

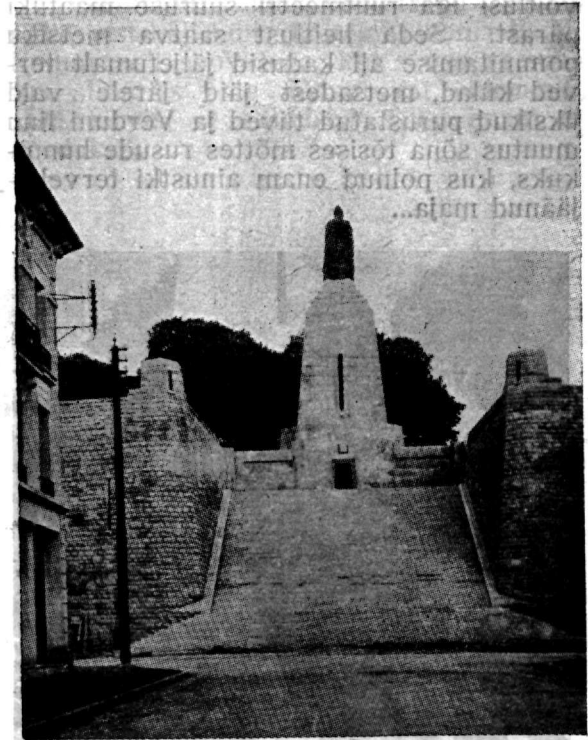
Verduni uuestsiinni pidustustelt.

Vana ajalooline Verdun on aastasadade jooksul pidanud üle elama paljugi raskeid päevi, kuid 450. aastast saadik, kus ta Atilla hävitustöö järele sarnanes „metssigade ja teiste metsikute loomade poolt ülesküntud väljale“, polnud ta näinud midagi õudsemat kui sakslaste poolt 1916. aastal ette võetud pommitamine.

Tähendatud aasta algul koondasid sakslased Verduni vastu määrataval hulgal väga mitmesuguse kaliibrilisi suurtükke, millised algasid oma hävitustööd 21. veebruaril. Saksa väejuhatas lootis sarnase suurtükkitule ja sellega kaasaskäiva massilise pealetungi abil kiirelt murda prantslaste vastupanu ning saavutada seda „suurt võitu“, mida temal rahva langema kippuva meeoleolu ülalhooldamiseks nii väga tarvis oli.

Kuid ka prantsuse suurtükivägi oli valvel ja prantsuse sõdurid ei lasknud endid millegistki kohutada. Olid kaevikud purustatud, peitsid nad endid mürskude lõhkemisel tekkinud aukudesse, et sealt pealetungiva vaenlase pihta tuld edasi anda, temale käsigranaate vastu loopida ja hambaid kokku pigistades korrata: „Ils ne passeront pas!“ (Läbi nad siit ei pääse).

Verdun oli saanud prantslaste vastu-

„Võidu ja Verduni sõdurite mälestussammas“
enne avamist.

panu sümboliks, Verdun ei tohtinud sakslaste kätte langeda.

President ja ametlik korteezh sissekäigu ees.

Möödusid päevad, nädalad ja kuud, milliste jooksul peeti kõige ägedamaid võitlusi iga ruutmeetri suuruse maatüki pärast. Seda heitlust saatva metsiku pommitamise all kadusid jäljetumalt terved külad, metsadest jäid järele vaid üksikud purustatud tüved ja Verduni linn muutus sõna tõsisel mõttes rusude hunnikuks, kus polnud enam ainustki terveksjäänud maja...

„Võidu ja Verduni sõdurite mälestussamba“ avamine. Ametlik korteesh mälestussamba monumentaal trepil.

Nüüd on möödunud 13 aastat ja 23. juunil s. a. pühitses Verdun pidulikult oma uuestsünni. Pidupäevaks sõitsid sinna ka vabariigi president, valitsuse liikmed, marssal Pétain ja paljude välisriikide esindajad. Rusude asemele üleskerkinud uued nägusad majad olid rikkalikult ehitatud lippude ja rohelisega; uute siledate tänavate kohal, majast majani, rippusid lugematud girländid mitmearvilistest lilledest, lipukestest ja laternatest. Kesk seda pidurüüsi linna seisis võimas, kaugelepaistev mälestussammas „võidule ja Verduni sõduritele“, mille avamine oli kogu pidustuste tähtsamaks momendiks.

Mälestussammas on ehitatud ühe keskajast püsinud kaitsevalli avausse ja kujun-

dab enesest kõrgele alusele asetatud ja kivist väljatahutud rüütli, kelle ristipandud käed toetuvad tugevale möögale. Selles kivist rüütli on jäädvustatud Verduni kaitsjate usk oma jõusse ja see nende rahulikkus, millega nad kordasid: „Ils ne passeront pas!“

Mälestussamba aluse sees on avar ruum, kuhu algul kavatseti üleviia Verduni surnuaiale maetud seitsme Tundmata Sõduri surnukehad. Nüüd aga oli sinna, kivist lauale, asetatud vaid uustsündinud Verduni kuldraamat, mille esimesele leheküljele sisse kirjutas oma nime president Doumergue.

Alt tänavalt, läbi vana kaitsevalli avause, viib krüpti sissekäigu juure 78-astmeline monumentaal trepp, mille kummagile küljele špaleeridena üles olid seatud endiste sõdurite esindajad sõjaaegsete rügementide lippudega. Ametlikule korteežile saluteerides laskusid need lipud erilisel sügavale alla üldiselt lugupeetud ja austatud juhi marssal Pétaini ees, kelle julgustav päevakäsk ajaloolisteks saanud sõnadega: „Courage ... on les aura!“ (Julgust ... käes saavad nad olema!), kuldsete tähtedega mälestussamba aluse sisse on raiutud.

Endiseid sõdureid oli suureks pidupäevaks Verduni kogunud tuhandeid ja tuhandeid. Neile paistsid värskest ülesehitatud majad seal muidugi liiga valgetena, liiga uutena, ning nende silmade ette tõusis kindlasti sama linna õudne pilt 1916. aasta päevilt...

Peale mälestussamba avamist mindi palverännakul Verduni surnuaiale, kus maetud seitsme tundmatu sõduri surnukehad, kellele hulgas kaheksas puhkab Pariisis Arc de Triomphe'i all. Surnuaialt sõideti autodel edasi Douaumont'i luukabeli (ossuaire) juure. Hakkas sadama tihedat ja peent vihma, ning sellest tekkinud udu ei võimaldanud näha kaugeimat ümbrust. Kuid iseenesest juba kurb pilt mõjus vaatlejate peale veel seda masendavamalt. Linna ligidal tee ääres võis näha üksikuid kohti, kust ader juba üle oli käinud, kuid edasi seisis pea kogu maa-ala samasugusena, nagu ta sõja ajast oli jäänud: auk augu kõrval ja auk augu sees. See maa-ala on prantslastele pühaks paigaks ja seda ei kavatsetavatki enam ülesharida, et mitte rikkuda seal puhkavate tuhandete langenute und.

Paiguti oli näha kasvamas uut metsa, kuid üle noorte puude ning põõsaste paist-

sid ikka veel vanad raagus tüved, tule-
tades meelde aastate eest sealt ülekäinud
hävitust.

Douaumont'i hiigla luukabeli suurtesse
marmorist puusärkidesse on paigutatud
umbes 400.000 prantsuse sõduri luud.
Luukabeli trepilt avaneb vaade valgete
ristikeste ridadele, millised katavad ääre-
tult suurt, nagu lõpmatuseni ulatuvat

välja. Kuid üks olegi ju kogu Verduni
ümbrus üks hiigla surnute väli!

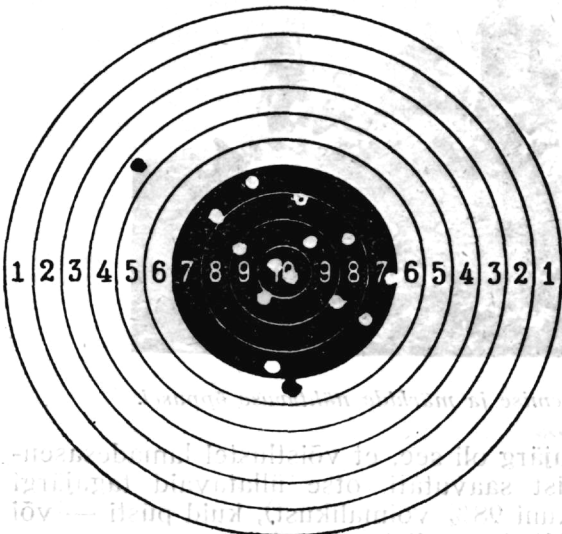
Douaumont'i luukabeli trepil seistes
pidid vist küll kõik mõttes ühinema E. M.
Remarque'i soovidega, kes omas raama-
tus „Läänes pole midagi uut“ kirjutas:
„On tarvis, et sarnased asjad enam ei
korduks“.

Laskevõistlused

kesk- ja kutsekoolide suviste sõjaliste õppuste lõpppäeval
15. juunil 1929.

Jälgides laskekunsti saavutisi meie
koolinoorsoo keskel suvistel sõjalistel
õppustel, kindlasti võib öelda, et see õp-
peala meie noorte kodukaitsjate poolt on
leidnud väärilist tähelepanu. Lasketaga-
järjed väikekalibrilistest kui ka sv. vint-
püssidest on täiesti rahuldavad, paiguti
isegi väga head. Laskevõistlustel väik-
sekalibrilistest vintpüssidest üleriigi esi-
kohale tulnud Valga tööstuskooli õpilase
H. P e e p'i tagajärg — 118 silma viie-
teistkümmne lašuga kolmest põhiasendist
tuleb lugeda väga heaks saavutiseks noo-
rele. Väga häid tagajärgi laskmises väik-
sekalibrilistest vintpüssidest näitasid
veel palju teisi õpilasi. Toome siin 10
parima laskuri tagajärjed ja 3 parima
laskuri tabamispildid:

1. H. P e e p, Valga tööstuskool —
118 silma.

Valga tööstuskooli õppur HANS PEEP.
Valga koolinoorte esilaskur. Saavutas parimaid
tagajärgi üleriigi.

2. V. P i k a t, Narva ühisgümn. —
115 silma.
3. R. L i i v, Võru seminar — 112
silma.
4. A. A n e l i n, Tartu realgümn. —
112 silma.
5. H. T u u r, Tallinna tehnikagümn.
— 111 silma.
6. R. K u r v i t s, Valga p. gümn. —
111 silma.
7. A. A s u, Tallinna realgümn. —
111 silma.
8. K. I g n a t j e v, Tallinna Tooti-
kool — 110 silma.
9. V. T a m m, Tartu Treffneri gümn.
— 110 silma.

Tartu reaalgüm. õpil. A. ANELIN.

Esilaskur Tartu keskkoolide vahel. laskevõistlustel
v. kal. vintpüssidest.

10. J. L e s s e l, Tapa ühisgüm. —
110 silma.

Esikohale tulnud H. P e e p i tabamis-
pilt näitab laskuri õiget, igakülget are-

Võru õpet. seminari õpilased maastiku vaatlemise ja märkide nähtavuse õppusel.

nemist kõigist põhiasenditest laskmisel. 15-lasuline kobar on peaaegu ühtlaselt asetatud sihtpunkti ümber mustades ringides. Põlvetasendist on üks ära eksinud

4 kella 10 kohal ja püsti — üks 6 kella 6 juures.

Teisele kohale tulnud V. P i k a t i tabamis-
pilt näitab, et põlvetasend nõuab veel arendamist: 4 kell 11 ja 5 kell 12 oleks võinud ära jääda. 5 kell 1 ja 6 kell 2 on püstiasendist.

Kolmandale kohale tulnud R. L i i v i tabamis-
pilt on tõenduseks laskuri enam-vähem ühekülgele arenemisele: lamadesasend on väga tugev — 9-te kobar kella 4 ümbruses; põlvelt on ka kõik tabamused mustas, kuid püstiasendist kõik 5 lasku on laiali paisatud valgetes ringides.

Ligemalt vaadeldes ja võrreldes laske-
tagajärgi mitmesugustes koolides ehk, teiste sõnadega öeldes, mitme sõjalise õppuse instruktori töövilja laskeasjanduse alal — paistab silma, et mitte kõik instruktorigid ei ole käsitlenud ühteviisi koolide õppekavas ettenähtud laskeasjanduse teeme: ühed instruktorigid on pannud rõhku laskurite arendamisele igast asendist laskmiseks, mida tõendavad enam-vähem ühtlased lasketagajärjed kõigist kolmest põhiasendist; samal ajal leidub aga ka õppepunkte, kus see tähtis nõue on jäetud silmapaari vahele, arendades ainult lamades laskmist. Ta-

gajärg oli see, et võistlustel lamadesasendist saavutati otse üllatavaid tagajärgi (kuni 98% võimalikust), kuid püsti — või põlvetasendist — nõrk.

Suuremas osas õppepunktides¹⁾ täideti võistlusharjutuse normaaltingimused — 50% võimalikust silmade summast — võistlejate poolt täiesti rahuldavalt, kuid leidus ka paar õppepunkti kus nor-

Kuid leidus ka väga häid laskureid mittekaitseliitlaste õpilaste hulgas.

Lõpuklasside õpilastega tänavu esmakordselt võeti läbi ka kaks laskeharjutist sv. vintpüssidest. Tagajärjed olid pare-

Tartu keskkooliõpilased sõjalisel õppusel. — Ekskursioon lennuväkke.

maalingimusi täitis ainult 30% võistlustest osavõtjaid. Niisugune nähe ei saa anda kiitvat otsust õppepunkti instruktoriga kohta.

Võrreldes üleriigi iga õppepunkti kolme parima laskuri silmade summasid näeme, et see kõigub 112,3 kuni 78,6 silmani — kõigutus on suur; samal ajal on üleriikline keskmine 99 silma.

Võis panna tähele, et õpilased-kaitselehtlased, kellel relvad kodus ja kes selle tõttu sagedamini võisid teha sihtimise ja, võib olla, ka laskeharjutusi, tulid võistlustel suuremal määral esikohtadele.

¹⁾ Kõik ühe garnisoni kesk- ja kutsekoolid moodustasid ühe õppepunkti; üleriigi suvised sõjalised õppused olid korraldatud 24-ja õppepunktis.

mad kui loota võis: õppelaske harjutused nr. 1 ja 2 (L. E. I õppelaske põhikava) täideti väga heade tagajärgedega, olgugi, et suurele enamikule õpilastest laskmine lahingpadruniga oli uudiseks ja püssi täpis jooks tundmata.

Kokkuvõttes võib julgesti öelda, et sõjaline õppus koolides on suureks tõukeks laskeosavuse arendamisele meie noorte peres. Võib loota, et kompanii-ülemad, kelle käsutusse ilmuvad keskkooli lõpetajad juba järgmise kutsega, rahuldavad laskeasjanduse oskuste ning teadmistega, mis noored koolist kaasa toovad ja nad ei keeldu tulevikus määratamast abijõududeks koolidesse parimaid ja õppetöös kogenumaid riviallohvitsere.

O. J-n.

Graafiline konstruktsioon eellaskmiseks ühepoolse külgvaatlusega.

Olev Õun.

Kui ei vaatlusnurga suurus ega ka kaugused patareist ning vaatluspunkti margini pole teada, on kohane toimetada eellaskmist alamalkirjeldatud viisil.

A. Graafiku kokkuseadmine.

Teha märgi raiooni neli lasku (resp. seeriad à 2 lasku), näiteks järgmiste seadetega:

I. sihtraud 5200, nurgamõõtja NN; vaatlus paremal 0—95;

II. sihtraud 4800, nurgamõõtja endine; vaatlus paremal 0—25;

III. sihtraud 4800, vasakule 0—60; vaatlus vasakul 1—05;

IV. sihtraud 5200, nurgamõõtja endine; vaatlus vasakul 0—18.

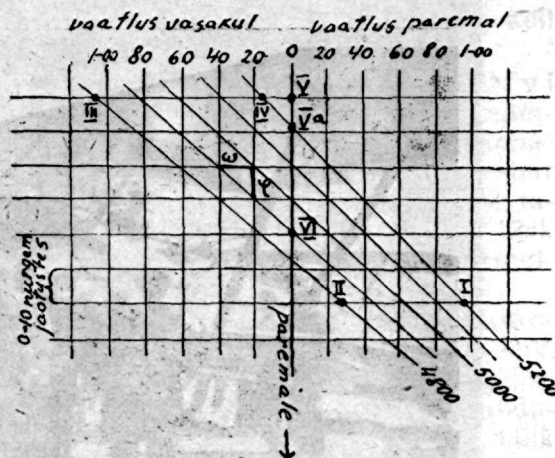
Viimane lask võiks ära jääda, kuid selle läbi võidetud laskemoona kokkuid oleks küsitav, sest graafik saab vähem täpne.

Tõmbame millimeeterpaberile vertikaaljoone, mis peab kujutama vaatlusjoont; temast paremale ja vasakule märgime vabas mõõdus võrdsete vahedega vaatlusinstrumendi jaotused. Vaatlusjoonele märgime vabas mõõdus võrdsete vahedega nurgamõõtja jaotused. Viimane toiming võib aga ära jääda, kui graafiku servale tähendame, mitmele nurgamõõtja jaotusele vastab horisontaaljoonte vahe.

Nüüd, vastavalt vaatlusandmetele, kanname lõhkemised graafikule kas paremale või vasakule vaatlusjoonest, kusjuures I ja II lõhkemine peavad asuma ühel ja samal horisontaaljoonel; samuti III ja IV lõhkemine peavad asuma horisontaaljoonel, mis eelmisest 0—60 nurgamõõtja jaotuse võrra ülevalpool (võib ka allpool).

Ühendame sirgjoonte abil p. p. I ja IV ning p. p. II ja III*). Esimene joon vastab kaugusele 5200, teine 4800 (sihtraud). Nende n. n. kaugusjoonte vahe jagame proportsionaalselt nelja ossa ning tõmbame, seega üle 100 meetri, samasugused jooned. Kaugusjoonte lehvikut võib vastavalt tarvidusele laiendada lisajoonte juuretõmbamisega.

*) Kui IV lask ära jäi, siis tuleb läbi I punkti tõmmata joon, mis paralleelne p. p. II ja III ühendava sirgjoonega.

Märkus: Kaugusjooned lõikavad vaatlusjaotustest lõigud, mis võrdsed W, ja nurgamõõtja jaotustest lõigud, mis võrdsed C. Sellest järgneb, et sarnast graafikut võib konstrueerida ka väljaarvamise teel või lasketabeli andmete põhjal, kui on teada vaatlusnurga suurus ja kaugused patareist ning vaatluspunkti margini. Käesoleval juhul $W = 18$ kuni 22 ja $C = 8$ kuni 10 .

B. Eellaskmine.

Lõhkemisi võib vaatlusjoonele tuua kas suuna (nurgamõõtja) või kauguse (sihtrauda) muutmisega. Kui C tuhandikudes korrutatud kaugusega meetrites on alla 30.000, siis tuleb kasutada nurgamõõtjat. Käesoleval juhul $9 \times 5000 = 45.000$, seega tuleb tarvitada sihtrauda.

Vaatame mõlemat juhust: a) Nurgamõõtjaga — selleks läheme viimasest lõhkepunktist (p. IV) kaugusjoont mööda kuni vaatlusjooneni (p. V-a) ja loeme ära, mitme nurgam. jaotuse võrra on ta paremal või vasakul eelmisest lõhkemisest; käesoleval juhul tuleks anda komando „paremale 0—09, tuld!“ b) Sihtraudaga — selleks läheme viimasest lõhkemisest (p. IV) horisontaaljoont mööda vaatlusjooneni (p. V) ja loeme kaugusjoonte järgi, milline kaugus tuleb võtta. Käesoleval juhul 5290 (ümardatult 5300); komando oleks „sihtraud 5300, tuld!“ Vaatlus oli, näiteks, „tagalange“. Nüüd on vaja, hoides lõhkemisi vaatlusjoonel, haarata märki. Kui, näiteks, tahame teha

nelja kauguskahvliise haare, tuleb minna vaatlusjoont mööda nelja kaugusjoone võrra allapoole (p. VI) ja lugeda ära, mitme jaotuse võrra tuleb nurgamöödtjat muuta. Käesoleval juhul oleks komando „paremale 0—39, sihtraud 4900, tuld!“ Vaatlus oli, näiteks, „vaatlusjoonel, eel-lange“. Nüüd tuleb minna vaatlusjoont mööda üles kahe kaugusjoone võrra jne. Sarnaselt toimetame, kuni saame kätte laskeeskirjas ette nähtud haarepiirid.

Paremdustuli sünnib harilikus korras.

Graafik võimaldab ka tule üleviimist mõne teise märgi peale selles raionis. Selleks tuleb graafikule kanda uus vaatlusjoon vastavalt sellele, kui kaugel (vaatlusabinõu jaotustes) asub uus märk endisest. Lõhkemiste toomine uuele vaatlusjoonele sünnib endiselt. Graafiku konstruktsioon võimaldab kergesti lõhkemiste viimist vaatlusjoonele, muutes korraga suuna ja kaugust.

Jalaväge saatvaid relvu.*)

Tuletame meelde, et kergeid tanke kasutatakse vaid massiliselt; üksik tank pakub suure märgi ja on kiirelt lahingvõimetuks tehtav. Tankide peamine paremus seisab nende liikuvuses väljaspool teid. Niipea kui tank peatub — laskmine liikumisel omab aga tähtsusetat täpsuse — on tema otsekohe lahingvõimetuks tehtud. Teisest küljest on raske realiseerida kiirelt liikuvate tankide ja aeglaselt liikuva jalaväe koostööd. Mainitud põhjusel on jalaväele kohasem kerge relv, mida edasi toimetatakse kas traktori, hobuste või inimeste kätejõu abil, ja mis positsioonil võib kohanedada maastikule. Kui iseliikva aluse mootoris esineb mingisugune rike, mis välja kutsutud kas vaenlase tules või mõnel muul põhjusel, on relv liikumise võimetu, veetavat relva võib aga tarbekorral vedada teiste veoabinõudega. Isegi siis kui jalavägi peale tungib massilise arvu tankide toetusel, ei ole põhjust ära öelda veetavatest relvadest. Tankide kallaletung ei suuda hävitada kõiki vaenlase vastupanupesasid, vaid viimaseid tuleb osaliselt hävitada tankide järele liikuvale jalaväele enesel.

Tänapäev valitsev tendents kujutab tankide kallaletungi kui kindlat võitu. See on seletatav tankide nähtava üleolekuga teistest kaitserelvadest. Viimane asjaolu on tingitud sellest, et rahuajal on tankide tegevust kergem demonstree-rida kui nende vastu tegutsevate kaitserelvade tegevust. Kuid tuleb aeg, mil kaitse suudab tanke suuremal arvul nõitraliseerida.

Iseliikva alusega suurtükk ei ole kohane tankivastases kaitstes. Arvami-

ne, et parima kaitse tankide vastu moodustavad tankid ise, on vale ettekujutus. Milles seisab siis tankivastane kaitse? Loomulikult massilise suurtükiväe ja üksikute otstarbekohaselt asetatud suurtükkide kasutamises. Ei ole mingisugust kahtlust tanki ja hästi asetatud tankivastase suurtüki kahevõitluse tagajärje kohta; viimane saavutab kindlasti sama tagajärje kui rannasuurtükk võrreldes laevasuurtükiga. Rääkimata vaatlustingimust, positsioonil asuva suurtüki täpsus on palju suurem liikuva tanki suurtüki täpsusest. Kui tank peatub laskmiseks, siis pakub ta enesest väga suurepärase märgi, samuti on tema tule positsioon üldiselt palju halvem kui väikese tankivastase suurtüki positsioon. Sellega ei saa muidugi öelda, et moodus lahingus üldse ei esine võitlust — tanki vastu, vaid ümberpöörduvalt, näiteks vastupealetungil või kohtamise lahingus, kui mõlemad pooled kasutavad tanke, on see möödapääsematu.

Käesoleval ajal võib tähele panna, et peaaegu kõikides riikides kompetentsed ringkonnad töötavad veetavate jalaväe suurtükkide täiendamise alal, mis sugugi tankidele ei sarnane.

Oleme näinud, kui soovitatav on täita kõiki neid ülesandeid, mis lasuvad saaterelval ühe ja sama relvaga. Esikohal sammuvad tehnilised põhjendused määravad ära selle võimaluse. Samuti oleme näinud, kui võrd eraldub jalaväe suurtükk tankivastases suurtükist ballistiliselt, ja kui võrd ta viimasele sarnaneb väliselt. Lennukivastane suurtükk, vastuoksa, erineb mõlemast nii ballistiliselt kui väliselt.

Jääb veel uurida, kui suurel määral

on võimalik saavutada teatud ühtlustamist. Lahendus võib olla ainult kompromiss; tuleb vaid ära määrata, kas ühe või teise lahenduse tehnilised pahed tasutakse paremustega, mis saavutatud nende lihtsustamisest ja ühtlustamisest. Kui ei soovita kompromissi, tuleb tarvitusele võtta sarnane relvistus, nagu see on U. S. A. jalaväel, s. o. peale harilikude jalaväe relvade 12,7 mm kuulipilduja, 37 mm tankivastane kahur ja 75 mm jalaväe müüser.

Võime otsekohe kinnitada, et võimata on kombineerida ühte tervikusse lennukivastast, jalaväe ja tankivastast suurtükki; ballistilised ja konstruktiivsed vahed on sarnased, et kolme tüübi koostamisest saavutatud mudel osutub kõlbmatuks.

On veel kaks võimalust, mis juba osaliselt kasutamist on leidnud mõne konstruktori poolt: kas ühendada tanki ja lennukivastane suurtükk, ning alal hoida jalaväe suurtükk, või ühendada tankivastane ja jalaväe suurtükk ning tarvitusele võtta septisaal lennukivastane relvatüüp.

Esimene lahendus viib meid 13 ja 37 mm vahel asuva kaliibri juure; kuid 13 mm relv ei rahulda tankidevastast võitlust peajasalikult läbistamise ja fugaastegevuse seisukohalt, ning 37 mm suurtükk, kui ta peab jääma väikeseks ja kergeks, ei ole rahuldav õhukaitse relvana.

Alltoodud lasketabel annab mõningaid andmeid seda liiki relvast: kaliiber 20 mm, mürsu kaal 142 gr, algkiirus 800 msek.

Laskekaugus	Tõstenurk	Langenurk	Lendjoone kõrgus	Lennukestvus	Lõppkiirus	Lõpp-elavjõud
m	‰	‰	m	sek.	msek.	tm
500	4	5	0,5	0,6	653	3,2
1000	10	13	2,9	1,5	526	2,2
1500	18	27	8,3	2,6	421	1,3
2000	29	50	19	3,9	350	0,9
2500	43	82	38	5,4	303	0,7
3000	62	122	68	7,2	275	0,5

Selle lahenduse hüved ja pahed järgnevad loogiliselt eeltoodud arutlustest. Vastuvaidlematu on lühike lennukestvus, eriti väikestel kaugustel, lendjoone lamendus ja väike relva kaal, umbes 150 kg.

Kuid, et selline relv võiks esineda tankivastase suurtükina, ta peab omama, nagu Jüstrov nõuab, algkiirust 1000 kuni 1200 msek. Rääkimata raskustest, mis selle lahendusega seotud, suure ku-

luvuse ja keerulise ehituse näol, nõuab see veel tugevat suurtüki kaalu suurenemist, mis omalt poolt on takistuseks suurtüki kasutamisel lennukite vastu. Praegusaja 20 mm relvad on veidi kõrged esijoonel võitlemiseks ja veidi rasked suure nurkkiirusega liikuvate elavate märkide, nagu madalalt lendavate lennukite, tulistamiseks.

Peale selle tähendatud relva suur algkiirus on võimas vaid lühikestel kaugustel, sest väikese ristlõike koormatuse tõttu väheneb ruttu kiirus. Kui soodsad ka ei ole läbistamise võime ja lennukestvus lühikestel kaugustel, muutuvad nad kauguse suurenemisega ebasoodsaiks. Juba 37 mm kaliibri juures on see pahe tunduvalt suurem kui 50 mm kaliibri juures.

Kuid nimetatud relva palju suurem puudus tankivastases laskmises on tingitud liig väikesest mürsust. Kui meie oletame, et lõhengu mõju muutub samas vahekorras kui mürsu kaal, siis viis 20 mm mürsku saavutavad sama mõju kui üks 37 mm mürsk, sest üldkaal mõlemil juhul on ühesugune. Nii näeme, et 20 mm kaliibriga on vaja äärmiselt lühikese aja jooksul 5 korda tabada ja läbistada märk, mis eriti raske on läbi viia kiirelt liikuvate märkide tulistamisel.

Märgi tabamiseks mürsu kildude vihuiga 20 mm mürsk ei ole rahuldav. Peale selle peab ta olema varustatud lentsüütajaga, mis aga säärase väikese kaliibri juures võimalik ei ole. Kui mürsud peavad lõhkema lennukit puutudes, siis nad peavad kiirelt üksteisele järgnema; kuid säärast suurt laskekiirust praegusajal 20 mm

kaliibriga ei ole samuti võimalik saavutada.

Teine võimalus, nimelt tankivastase ja jalaväe suurtüki ühendamine, on veidi soodsam. Katsume võrrelda mõlemaid suurtükke sellises kujus, nagu neid käsitasime ülaltoodud lasketabelis. Tankivastase suurtüki 0,7 kg mürsk ei ole rahuldav vastupanupesade hävitamiseks, kuna jalaväe kerge suurtüki 5,5 kg mürsk teisest

küljest ei oma küllalt algkiirust, järelkult ka elavjõudu tanki soomuse läbistamiseks.

Vaatame kõige pealt, kas ei ole võimalik suure mürsuga saavutada küllaldast mõju keskmise tanki vastu. Tegelikult ei ole ju tarvis, et mürsk läbistaks soomuse, jätkub vaid lõhengu tegevusestki, kui ta suudab viimast purustada. 16 mm soomuse purustamiseks on vaja 450 gr-line lõhkelaeng, viimane juba moodustab umbes 30 cm diameetriga augu. 75 mm mürsk, kaaludes 5,5 kg ja omades ristlõike koormatuse 13, võib enesesse mahutada 800 gr-lise lõhkelaengu. Järelkult võime ka jalaväe suurtüki mürsuga saavutada teatud mõju keskmise tanki vastu. Kuid katsed peavad veel tõendama, kas see mõju ka tanki sisemuses on rahuldav. See probleemi lahendus oleks väga soodne. Peale võimaluse, tarvitada üheainsa süsteemilist suurtükki, ei ole ka tarvidust mitmet liiki laskemoona järele; spetsiaal soomusmürsk osutub üleliigsena. Mürsk, mis on määratud tegutsemiseks lõhkejõuga, peab mahutama võimalikult suure lõhkelaengu. Järelkult on ta sarnane jalaväe suurtüki mürsule, missugune peab saavutama tugeva moraalse ja materjaalse mõju elavate märkide vastu. Mõlemil juhul on vaja tundelikkust lööksüütajate. Selle lahenduse teine hüve on, et mõju resultaat ei olene mürsu kohtamisnurgast.

Soomusmürsk rekošeteerib mõjuta, kui kohtamisnurk on liig suur. Fugaasgranaat, vastuoksa, avaldab mõju niipea kui süütaja tegutseb, mida õigel ajal saavutame hetksüütajaga.

Üks suurematest pahedest, nimelt suur lennukestvus, mis ka lasketabelites äärmärgitud, jääb alles. Sel ajal, mil mürsk on jõudnud 1000 m äralennata, on tank juba edasi liikunud üle 20 m, 2000 m vastavalt 50 m jne. Kumer lendjoon ei ole samuti kohane väikese tabatava ala tõttu. Nurgamõõtja seade parandamine ei too ka erilist kasu, kui märk samal ajal muudab oma kiirust või liikumise suuna. Lennukestvuse vähendamiseks on vaja suurendada lendjoone lamedust, järelkult ka algkiirust, kuid seda mitte mürsu kaalu arvel tarviliku lõhkelaengu alalhoidmiseks. Teisest küljest algkiirust suurendada lubab vaid elavjõu suurendamine ja raskem relv.

Kui lõhkelaenguta mürsk peab läbistama tanki soomuse ja kui meie samalt mürsult loodame ka mõju lahtiste märkide vastu, siis peame valima küll keskmise

lahenduse nende kahe relvtüübi vahel, missuguseid visandina allakriipsutasime. Missugune on kõige soodsam keskmine väärtus? See on tingitud põhjendustest, et ühest küljest on soovitatav võimalikult raske mürsk, kuid teisest küljest soomuse läbistamiseks mitte liig suurekaliibriline. See viib meid umbes 1,75 kg mürsu kaalu juure, mis vastab 50 mm kaliibrile. Algkiirus, vastavalt 15 t/m, 410 m/sek.

Laske- kaugus m	Tõste- nurk °/100	Lange- nurk °/100	Lend- joone kõrgus m	Lennu- kestvus sek.	Lõpp- kiirus m/sek.	Lõpp- elavjõud t/m
500	16	17	2	1,3	371	12,3
1000	34	38	9	2,7	340	10,3
1500	54	65	22	4,2	315	8,9
2000	76	94	43	5,9	297	7,9
2500	101	128	72	7,5	283	7,1
3000	129	167	113	9,3	271	6,5

Arvestades 20 mm soomusega, uurime sarnase relva väärtust tanki vastu tegutsemiseks. 20 mm soomuse läbistamiseks 50 mm kaliiber ristlõike koormatusega 14 D³ vajab mürsu normaalkohtamisel 7 t/m lõpp-elavjõudu. Seda energiat võimaldab meile antud relv 2500 m peale. Arvestades läbistavuse vähenemisega mürsu ebanormaalsel kohtamisel välispinnaga, jõuame otsusele, et 50 mm on kõrgeim piir kerge tankivastase suurtükile.

Sellise suurtüki suurim pahe on lennukestvus, mis ületab 37 mm. Suurtel kaugustel see vahekord osutub 50 mm kaliibrile vähe soodsamaks, sest viimase kiiruse kaotus on, tingitult suuremast ristlõike koormatusest, väiksem, kuid kiirelt liikuva tanki tabamisega seotud raskused on 50 mm suurtükil palju tõsisemad. Need raskused on peamiselt tingitud suurest lennukestvusest ja väikesest tabatavast alast.

Et kasutada seda relva jalaväe saatesuurtükina, osutub tarvilikuks granaat ristlõike koormatusega 13 D³. Viimane kaaluks sel juhul umbes 1,6 kg ja ei rahuldaks oma mõju poolest. Analoogiliste mürskude fugaas ja moraalne mõju, mis eriti tähtis jalaväe suurtükkidele, on proportsionaalne mürsu kaaluga, nii võime 50 mm ja 75 mm võrrelda nagu 1:3.

Lendjoone kuju ei saa meie hinnata ainult ülaltoodud tabeli andmete järgi. Tegelikult võib jalaväe suurtükk väga soodsalt kasutada ka väiksemat algkiirust, mis annab kumerama lendjoone ja lubab üle oma vägede peade, samuti üle katte harja tulistamist. Teisest küljest on vaja katse-

R E L V	Kalibriber D mm	Mürsu kaal		Ristfölike koormatus		Max. kiirus V ₀ msek.	E ₀ tm	Relva lahing-kaal kg	Kasulik tühe kg relva kaalu peale	Max. laskekaugus	Alus	Laskevälli		Laengu max. kaal kg
		G	Fu-gaas	6 = G/D ³	Fu-gaas							Vertikaal	Horisontaal	
Saksa kerge miinipilduja	75,85	4,75	10,8	121	3,5	215	16	1300	harilik				82	
Stokes	81	3	5,7	130	4,3	52,5	33	1920	platvormiga				21	
Skoda M. 17	90	6,1	8,4	137	5,7	129,3	44	1700	platvorm			360°	38,5	
U. S. A. M. 23	75	5,98	14,1											
Holl. Ind. Handelmiss	20	0,1285	16	600	2,4	134	18	6000	avatav				44	
Madsen	20	0,14	17,5	750	4	93	43	750	avatav				60	
Oerlikon	20,1	0,129	15,7	875	5	186	27	6000	kolmjalg				60	
Fiat	25,4	0,2	12	440	2			2000	kolmjalg				26,4	
Skoda M. 15 L/10	37	0,625	12,3	175	1,0	81	12	2000	kolmjalg				26,4	
Itaalia 37F.	37	0,7	13,8	185	1,2	61	20	6000	kolmjalg				70	
Skoda M. 21 L/27	37	0,825	16,3	460	8,9	210	42	2400	harilik				50	
Prantsuse M. 16 T. R.	37	0,56	11	400	4,6	108	42	2400	avatav				34	
M. 25 T. U. S. A.	37	0,55	10,8	610	10,4	163	64		avatav				34	
						(ratas tega)	92							
						113	113							
Armstrong	37	0,68	13,4	427	6,3	89	71	3300	harilik				17,3	
Bofors L/37	37	0,6	11,8	610	11,4	230	50	4200	harilik				84	
Vickers	37	0,68	13,4	548	10,4	241,5	43						40,8	
Rosenberg (vene)	37	0,512	10,1			180							5	
Maklen (vene)	37					336							5	
Beardmore	40	0,91	14,2	437	8,8	189	47	3400	avatav				39,45	
Arellano (hispania)	40	0,553	8,6	500	7,0	100	70	4000	avatav				27	
St.-Chamond M. 23	45	1,8	19,8	450	12,4	198	63	5500	harilik				70	
Bettlehem	47	1,7	16,3	325	8,2	175	47	6600	avatav				35	
Bofors L/33	47	1,5	14,4	560	24	320	75	6600	avatav				40,8	
Skoda L/22	47	1,5	14,4	560	24	275	87	6800	avatav				35	
Pocisk M. 25 (poola)	47	1,47	14,1	494	18,3	215	85	6000	avatav				52,5	
Beardmore	47	1,97	10,6	228	5,2	189	28	3000	avatav				39,45	
Beardmore	57	4,2	12,2	250	13,4	260	52	4000	harilik				5	
Schneider	70	4,54	13,2	259	15,5	300	52	4500	harilik				4	
Armstrong	75	6,5	15,4	190	11,9	366	33	3000	harilik				8	
Skoda M. 17 L/12	75	6,5	15,4	350	41	620	66	7800	harilik				9	
Norra M. 24/27 mäehaubits	75	6,5	15,4	157	3,8	112	34	1800	avatav				10	
Schneider M. 23	75	3	7,1	157	3,8	112	34	1800	avatav				35	
Schneider	75	4,5	10,6	352	18,3	352	85	5000	harilik				5	
U. S. A. jalaväe müüser	76	5,45	12,9	163	43,5	163	67	1650	harilik				5	
Saksa 18 a. jalaväe kahur	77	6,23	13,6	370	40,2	650	67	4600	harilik				4	
Inglise 3,7" mäehaubits	94	9	10,8	296	40,2	728	55	5000	avatav				3	

Hisp. merisuurtükide tehased	40 60	2,5	1,0	11,6	15,6	550 200	15,4 5,1	250 250	62 20	harilik harilik	—10°—75° —10°—75°	120 120			
Holl. Ind. Handelms. La Haye (Vahetamise meetod)	37 65 47 70	3,8 4,0	0,7 1,5	13,8 11,7	13,8 14,4	525 220	9,8 21,1 9,8	235 360 360	42 33 59 27	harilik harilik harilik harilik	—10°—75° —10°—75° —10°—75° —10°—75°	120 120 120 120			
Skoda (raudad üksteise kõrval ehk peal)	37 50	1,5	0,825	12	16,3	460 360	8,9 9,4	190 190	47 49	harilik harilik	—30°—70° —16°—70°	80 80	8 8	32 32	
Skoda (raudad üksteise peal)	40 66	5	1,1	17,3	17,2	500 200	14,1 10,2	250 250	56 40	harilik harilik	—5°—75° —30°—75°	80 80	8 8	36 36	
Skoda (väiksem kaliiber suu- rema kalibri sees)	32 70		0,5	8,7	15,2	600 190	9,2 5,5	177,5 150 157,5 130 (kilbi ga) (kilbi ta) (kilbi ga) (kilbi ta)	52 61 35 42	avatav	0°—75° 0°—75°	150° 150°	6 5	38 38	

tega ära määrata, kas, hoolimata mürsu väikesest kaalust, nõrk algkiirus annab küllaldast täpsust.

Käsiteldud jalaväe ja tankivastase suurtüki ühendamine omab niivõrt suured raskused, et oleks kohane küsida, kas neid raskusi suudavad ülekaaluda ühendamisega saavutatud paremused.

Tankivastane kaitse muutub järjest raskeamaks tankide alalise täiendamise tõttu. Tankivastane relv täidaks lõpuks oma ülesannet vaid kui teda kõrvale ei juhita tema peaülesannetest.

See asjaolu juhib meid ühenduse otsimisel sinna, kus relvad on juba sarnased, ja teiseks relva ballistiliste omaduste alalhoidmisele.

Tankivastane suurtükk väliselt läheb jalaväe suurtükist õieti vähe lahku, sest ühte ja sama alust võime kasutada kahe erineva raua, nimelt väiksekaliibrilise tankivastase ja suurekaliibrilise jalaväe ülesandeid täitva raua juures. See lahendus, mis algul näib keerulisena, võidab usalduse, kui teda lähemalt silmitseda. Nimetatud kahe rauale määratud märkides on taktilisest seisukohast vaadates teatud määral vahe. Kaitse on vaja esimeses järjekorras maha suruda tankide kallaletung, sest vaenlase kuulipildujad, miinipildujad ja jalaväe suurtükid ei suuda täielikult oma jalaväge abistada ja võivad hävitatud saada kaitsja kuulipilduja tulest.

Pealetungil on jalaväe suurtüki märgid väga arvukad. Tankivastane kaitse ei ole siin tähtis, sest vaenlane ei kaitse ennast mitte tankidega, välja arvatud vast vastupealetung tankide abil. Kuid ka see on vaid kohaline ja tankid võivad hävitatud saada jalaväe suurtükkide poolt ühenduses suurtükiväega. Ainult kohtamise lahingus võivad märgid korruga ilmuda nii jalaväe kui tankivastase suurtükile.

Kahe raua tehniline lahendus võib olla väga mitmesugune. Võib asetada mõlemad raudad ühekorruga alusele kas üksteise kõrvale ehk peale. Kuid eriline kaitsemehhanism peab takistama, et mõlemad raudad ei saaks kogemata laetud ja süüdatud ühekorruga. See lahendus annab võrdlemisi raske suurtüki, mis siis lubab üht kui teist liiki märgi tulistamist.

Kui kaks rauda on konstrueeritud nii, et neid oleks kerge vahetada, siis asetatakse sel juhul alusele vaid märgile vastav raud. Transporteerimisel üks raud asub alusel, kuna teine mujal.

Skoda on hiljuti valmistanud väiksekalibriilise raua, mis on mahutatud suuremakaliibrilise raua sisse. Kui tulistatakse väikese rauaga, siis suureneb tagasi jooksev mass tähendatud raua kaalu võrra, mis on väga kasulik, sest viimane asjaolu suurendab väiksekalibriilise raua kasulikkust tööd.

B. Mitmesuguste jalaväe suurtükkide ülevaade. (V. tabel lhk. 750, 751.)

Juurelisatud tabel sisaldab mõningaid andmeid mitmesuguste jalaväe suurtükkide kohta. Eelmises peatükis nimetatud suurekalibriilised kuulipildujad ei ole selles tabelisse võetud selle tõttu, et need spetsiaal konstruktsioonilt ei võimalda võrdlust teiste relvadega. Relvad on käsitatud kaliibrите järjekorras, loomulikult oleks neid võinud grupeerida ka teisiti. Etteotsa on asetatud mõned miinipildujad kronoloogilises järjekorras. Mitmekesise kaliibriga kaheraualised jalaväe suurtükid on asetatud segaduse ärahoidmiseks lõpu.

Arvud on antud ilma absoluutse garantiita. Nad on võetud mitmetest allikatest, mis sageli isegi üksteisele vastu räägivad. Kuigi mõnes arvus on väike eksitus, annab see tabel siiski täieliku ülevaate praegu tarvitusel olevatest jalaväe suurtükkidest.

Relvade kaal on keskmiselt 300 kg ümber. Inglise ja norra mäehaubitsad ning saksa jalaväe 18 a. kahur isegi ületavad selle kaalu kahekordselt; kuid need viimased on rohkem improvisatsioonid kui jalaväe suurtükid. Suurtükid, mis ei kaalu 200 kg ja ei oma eriti kõrget kasulikkust tööd, annavad mürsu väljalennu momendil jalaväe suurtüki ülesannete täitmiseks nõrga elavjõu.

Kasuliku töö hinnang näitab, et kesk-

mine elavjõud väljalennu momendil on 50 kg/m elavjõudu ühe kg relva kaalu peale. Mitmed mudelid, näiteks järgmised rasked suurtükid: M, 25 T U. S. A., 37 mm Armstrong, Arellano, 47 mm Beardmore, Bofors L/33 ja mõned Skoda konstruktsioonid lähevad palju kaugemalegi.

Välja arvatud kolm 20 mm relva ja Fiat suurtükk ühest küljest, ning inglise mäehaubits teisest küljest, on kõigi teiste relvade kaliiber neis piires, mida meiegi toonitasime, s. o. 37 mm ja 75 mm vahel.

Kaheraualiste suurtükkide juures tundub imelikuna, et mõlemi kaliibri vahe on sageli väga väike. Kahe raua olemasolu on põhjendatud vaid, kui kumbki kaliiber on kohane temale määratud märkide turmamiuks. Sellest välja minnes paistab, et Skoda 7 cm 3/190 suurtüki kaliibrilised on kõige otstarbekohasemalt valitud, kuid ka siin võiks küsida, kas 32 ja 70 mm asemel ei oleks otstarbekohasem 37 ja 75. Õigus küll, see teeks suurtüki vähe raskemaks.

Mürskude ristlöike koormatus läheb sageli lahku meie poolt antud 13 ja 14, s. o. fugaas- ja soomusmürskude ristlöike koormatusest.

Andmed maks. laskekauguse kohta ei ole absoluutsed: sageli on raske aru saada, mida mõeldakse maks. laskekauguse all. Sageli mõeldakse selle all suurtüki laskekaugust 45° tõstenurga juures, sageli aga ainult praktilist maks. laskekaugust, mida võimaldab suurtüki vertikaal laskevälgi.

Horisontaal laskevälgi kõikide suurtükkide juures, millel ei ole avatavat alust, on liig väike. 10° laskevälgi, nagu, näiteks, norra mäehaubitsal, ei ole küllaldane, avatavad alused annavad vähemalt 40° laskevälgi, kuid ka viimane peaks veelgi suurem olema, eriti tankivastastel suurtükkidel.

Sch.

Sõjaväelisi teateid.

Uus kergetank „T 1“

P.-A. Ühendriikide sõjaväes.

Hiljuti konstrueeriti Põhja-Ameerika Ühendriikides uus kergetank „T 1“. Tehnilised katsed esimese prooviks tellitud tankiga andsid häid tagajärgi. Seetõttu otsustati ehitada veel 4 proovitanki taktikaliste katsete teostamiseks.

Uut tanki iseloomustavad järgmised andmed: maksimaalne liikumiskiirus — maastikul 25 km tunnis ja teedel 35,5 km tunnis, tegevusraioon — 128 km, meeskond — 2 meest, relvastus — 37 mm suurtükk ja 7,62 mm kuulipilduja, laskemoona ta-

gavara olevat suur (täpne norm ei ole teada), lahinguvalmis tank kaalub ligi 7 tonni. Soomust ei läbib istav ükski püssikuul. Tank on varustatud suitsusünnitajaga, mille tegevuse kestvus 30 minutit. Suitsusünnitaja on kergelt eraldatav. Vahetamine ei ole raske.

Huvitav on veel see, et tanki šassiid ühes mootoriga võib tarbekorral kasutada veovahendina, missugused on iga tankide üksuse käsutuses põletis- ja määrdeainete ning tagavaraosade, tööriistade jne. veoks.

K—m.

P.-A. Ühendriikide suurtükiväe vedude korraldamine veoautodel.

Põhja-Ameerika Ühendriikide sõjavägi on konstrueerinud erilised laadimisabinõud, mis on tarvilikud suurtükiväe veoautodele laadimisel. Tähtsaim laadimisabinõu on liikuv laadimisild, mis võimaldab suurtükiväe ja hobuste laadimist maa pealt. Lahtivõetav laadimisild koosneb kahest metalltalast ja neljast puust kilbist. Kilbid valmistatakse laudadest. Hobuste laadimisel varustatakse sild käsipuudega. Talade ülemised otsad lõpevad haakidega, mis on talade kinnitamiseks veoauto platvormile. Laadimine sünnib auto tagaotsast. Silla koostötmisel talad, kilbid ja

käsipuud kinnitatakse auto küljeseinte külge. Seetõttu küljeseinad tõusevad pealelaaditud hobuste selgade kõrguseni, mis on väga tähtis auto liikumisel.

Laadimissillad olid katsetamisel mitmes suurtükiväe üksuses ja tunnustati otstarbekohasteks.

Kuue hobuse abil või traktori jõul liikuv väli-suurtükk vajab enda veoks kaht veoautot või veoautot järeleveetava platvormiga. Esimesele autole laaditakse hobused või traktor, järgmisele — suurtükk ühes eelikuga.

Et harilikule sõjaväe veoautole mahtuvat ainult kolm hobust, siis suurtükiväe valitsus kavatab kasutada selleks otstarbeks eriautosid.

K—m.

Sõjakirjandust.

POOLA.

Bellona, märts-aprill 1929. a.

Dipl. kolonel Z. Brochwicz Lewinski „Ratsaväe öösise rännaku tehnika“.

Kirjutis sisaldab: a) ratsaväe öösiste rännakute üldisloomust; b) rännakute liigid ja d) näide ratsaväe brigaadi öösistest rännakust.

Dipl. kol.-leitn. Rudolf Jagielski „Diviisi suurtükiväe kasutamine pealetungil“.

Autor käsitab suurtükiväe kasutamise võimalust diviisis praeguse organisatsiooni seisukohalt.

Dipl. kpt. Adam Przybylski „Vilno kaitse lahing“.

Artikkel on autori töö jätk, mis ilmunud varem „Bellonas“ pealkirja all „Pealetung Vilnole aprillis 1919. a.“

Dipl. mjr. T. Zakrzewski „Reservide probleem Venemaal ja Saksamaal“.

Kirjutis käsitleb reservide arvestamise üldpõhimõtteid ja täpsale arvestamisele rajatud sõjavägede ja reservide suurust N.-Venemaal ja Saksamaal.

Leitn. Mar. J. St. Bartlewicz „Pinskilaevastiku kogemusi Poola — N.-Venemaal“.

Kol.-lt. Anton Chocieszynski „Hobuse vedu kui transportteenistuse element saksa sõjaväe kogemustel“.

Kpt. M. Skalski „Tähelepanekuid töö produktiivsusest sõjaväes“.

Autor toob huvitavaid katsetamise ja indiviidi töö produktiivsuse ülesmärkimiseviise sõjaväes.

Kroonika ja bibliograafia.

Przegląd Wojskowy (sõjaline ülevaade) vihk nr. 19 — 1929. a. I veerand.

„Rahva sõjalise jõu juhtimine sõjas“. Kokkuvõtte kpt. K. Kleczke'lt Mjr. G. N. Macready artiklist, mis ilmunud „The Royal Engineers Journal“, juuni numbris 1928. a.

Artiklis valgustatakse Inglismaa sõjalisjõudude juhtimist enne Maailmasõda ja milliseks see kujunes sõja ajal. Edasi käsitletakse riigikaitse probleemi lahendamist pärast Maailmasõda ning peatatakse üksikute projektide juures.

Analüüsid ettepanekut — piirduda Inglismaal ainult ühe ministereumiga praeguse kolme asemel, peab autor seda mitte ratsionaalseks, sest sõjaajal intensiivse tegevuse tõttu tuleks kõik reorganiseerida, mis nõuaks palju aega ja energiat.

Puudutades praegust organisatsiooni Riigikaitse Komitee näol, leiab autor, et sõjaajal tekib tarvidus Sõja Kabineti järele, mis aset leidis ka Maailmasõjas ning milline osutus vahelülks Ministrite Kabineti ja Riigikaitse Komitee vahel. Sõja kabinetti juhiks peaminister ning ta koosneks isikutest, kes ei kuulu ministrite kabinetis. Maa-, mere- ja lennukäe ministrid võtaksid osa istungitest ainult tarviduse järele.

„Sõjaväe mootoriseerimine Prantsusmaal“. Kirjutis on kokku seatud prantsuse sõjakirjanduse põhjal ja peegeldab seda opositsiooni, mis sihitud kindral Camon'i vaadetele sama küsimuse üle ning mis leidsid väljendust 1925.—1926. a.

„Mootoriseerimise probleem Inglise sõjaväes“. Kokku seatud inglise sõjakirjanduse andmeil dipl. kapteni E. Hinterhoff'ilt.

Kirjutises leidub mitmekesiseid vaateid ja projekte küsimuse lahendamiseks. Ühtlasi toob autor praeguse tegeliku olukorra selles asjus Inglise sõjaväes.

„Lvovi lahingut puudutavad dokumendid 1914. a.“ Kokku seatud diplom. kol.-leitn. T. Machalskilt.

Kirjutis sisaldab dokumentaalseid ettekandeid ja tähelepanekuid Lwovi lahingust, mis valgustavad selle käiku natuke teisiti kui feldmarssal Conrad v. Hötzendorf, kelle vaated on toodud ka võrdluseks.

„Sakslaste vaated lahinguüksuste organiseerimiseks“, dipl. mjr. Cialowicz'i kokkuvõtte.

Kirjutises tuuakse jalgaväe diviisi organisatsioon kahes variandis, vastavalt põhimõtetele: 1) laskurkompaniide arvu suurendamine jalgaväe pataljonis kolmest kuue peale;

2) alaliste varude moodustamine kompaniis. Teiseks käsitleb autor ratsaväe diviisi organisatsiooni ja väljendab arvamist, et tuleviku sõjavägi peab koosnema 4-jast lahinguüksusest, nimelt: a) jalgaväe diviisist, b) ratsaväe diviisist, d) mootoriseeritud diviisist ja e) tankide diviisist.

„Lennuväe koostöö jalaväega“. Artikkel kujutab enesest kokkuvõtet mjr. Escudier'i kirjutisest La Revue d'Infanterie jaanuari, veebruari ja märtsi numbrites 1928. a.

„Zenit suurtükivägi. Tema kasutamise ja organisatsioon“. Kokku seatud dipl. mjr. Henryk Romiszowski'lt mjr. Vauthier artikli põhjal Revue Militaire Française, jaanuari nr. 1928. a.

„Modern fortifikatsioon“. Kokku seatud dipl. ins. kol.-lt. T. Zieleniewski'lt kindral V. Schwarz'i samanimelise artikli põhjal Revue d'Artillerie, mai, juuni numbris 1927. a.

„Venemaa raudtee ülesehitamise plaan enne 1914. a.“, dipl. mjr. Jaroslaw Patoczka kokkuvõtte vene sõjakirjanduse andmeil.

„Jõelaevastiku probleem S. N. V. Liidu sõjakirjanduses“. dipl. mjr. F. Demel'i kokkuvõte.

Bibliograafia. Välismaade perioodilise sõjakirjanduse ülevaade.

J—s.

„Polska Zbrojna“ 16. juulist 1929. on püüdanud Eesti uuele valitsusele terve lehekülje. Pildis on toodud Riigivanem hra O. Strandmann, kaitseminister O. Köster ja välisminister J. Lattik. Uus valitsus on võtnud Poolas erilise populaarsuse Riigivanema isiku tõttu, kes viibides umbes 3 aastat Eesti saadikuna Varssavis, võitis poolakate üldise lugupidamise ja sõpruse. Sarnaseid mõtteid avaldab ka „P. Z.“. K.

PRANTSUSMAA.

La Revue d'infanterie nr. 439 — 1. aprill 1929.

„Rekruteerimise filosoofia“. (Major Gaulle). Autor tähendab, et mitmesugustel aegadel kasutatud mitmesugused rekruteerimise viisid ei oma ükski absoluutset väärtust väljaspool selle olukorra tingimusi, milles teatud süsteemi kasutati. Nii relvastatud kodanikul, kui palga- ja professionaalsõduril on olnud omad teened ja kuulsusrikkad teod. Huvitav olevat vaid uurida, kuidas sündis ühe või teise rekruteerimise süsteemi kohandamine teatud ajajärgul domineerivatele olukorra tingimustele.

„Kõrgemasse Sõjakooli sisseastumise katsetel 1929. a. antud taktikalise ülesande üks lahendus“. (Major V.). Kõrgemasse Sõjakooli sisseastujatele lahendamiseks antud olukord kujutab enesest vist, kui ma mitte ei eksi, üht vähemat episoodi Marne lahingust. Olukorra järele on punaste osad loonud kontakti Marnele taandunud siniste järelväe osadega. 60. diviisi varus (liikumisel) olevale 3-da jal. rügemendi ülemaile tehakse ülesandeks koonduda diviisi vasaku tiiva taha (diviisi kaks jalaväe rügementi on juba hargnenud) ja valmis olla diviisi rinde kõvendamiseks või selle pikendamiseks jne. Täitmiseks nõutakse sisseastujalt redigeerida 3. rügemendi ülema ettekanne tehtud korraldustest ja üldse kavatsustest saadud ülesande täitmiseks. See oleks esimene osa ülesandest. Teise osana ülesandest tuleb sisseastujal lahendada sama diviisi jalaväe ülema korraldused 3. jal. rügemendist + kerge (75 mm) suurtükiväe grupp + pool kompaniid pioneere + diviisi luuregrupp moodustatud grupi viimiseks

kallaletungile. See osa kujutab enesest eelmise osa järke ja selle osa lahendamisel vastuvõetav otsus peab tuginema eelmise osa lahendamisel vastuvõetud otsusele.

Kolmas osa ülesandest on pühendatud peaaegjalikult suurtükiväe kasutamisele ja sideorganiseerimisele.

Käesolevas artiklis annab autor kahe esimese osa lahenduse.

Kuigi autor tähendab, et eksamikomisjon ei ole ette kindlaks määranud mingisugust „tüüp-lahendust“, võib artikli tooni järele siiski arvata, et autori lahendus (kes on nähtavasti eksamikomisjonile õige lähedal seisva isik) peaks väljendama teatud mõttes komisjoni seisukohta ja on seda huvitavam „Sõduri“ lugejaskonnale. Mul ei ole mingisugust kavatsust lugupeetud autori lahendust maha tegema hakata, kuid sooviksin ainult juhtida lugejaskonna tähelepanu ülesande lahendajalt antud käsukirja pikkusele ja selle redaktsioonilisele küljele (60. diviisi jalaväe ülema ksk. kell 0745). Kirjutusmasinal kirjutatuna oleks see käsukiri võtnud oma alla kuni kaks suurt lehekülge ja tema ümberkirjutamiseks üksipäini oleks kulunud vähemalt 40 minutit. Autori lahenduse järele on aga käsukiri allakirjutatud kell 0745. Seega, kui arvestada eelkäsu allakirjutamise momendist, s. o. kell 0715, kulus eelnimetatud otsuse (grupi pealetungile viimiseks) vastuvõtmiseks ja selle mahutamiseks käsu raamidesse ainult 30 minutit. See on kaunis suur kiirus sarnase pika käsu andmiseks ja mulle paistab, et autor on siin veidi rutanud. Tege-likus olukorras, hästi organiseeritud staabi tehnilise töö juures, oleks kulunud selleks oma 50—60 minutit. Meil sagedasti segatakse ära juhtimise kaks nägu: otsuse vastuvõtmine — juhi loova iseloomuga töö ja vastuvõetud otsuse elustamine käsuks — staabi tehniline töö. Need mõlemad protseduurid juhtimisel nõuavad aega, kuid selle peale vaatamata arvatakse, et ka pikki käsukirjasid võib kiirelt välja lasta. Sellest siis ka tingitud arusaamatused käskude hilinemisel. Ma peatusin selle juures meelega, et näidata, et ka prantslased aja arvestamisel ei suuda ülesande lahendamisel kaardil õieti hinnata aega, mis kulub juhil otsuse vastuvõtmiseks ja staabil selle otsuse paigutamiseks käsu raamidesse, vaid kipuvad ruttama. Eriti on see maksev, kui tegevus sünnib manööversõja olukorras, nagu käesolevgi.

Kõige oma pikkuse juures ei ole see käsk ka sisuliselt hästi õnnestunud. Näiteks punkt IV luursalgale on luureüleanne redigeeritud sarnaselt, „Luurata Coulommes, 154 suunas“. Mida luurata, millele panna erilist rõhku, kui kaugele peab luure ulatama, kuhu ja millal peab luursalk tagasi ilmuma jne. — see puudub. Arvan, et manööversõja olukorras, eriti veel kui kiirelt on tarvis tegutseda, oleks luurekäsk võinud ilmuda erikorralduse näol. Samuti oleks võinud operatiiv käsust välja jätta p. V-es — vooride liikumise kohta. See on op. käsu II ossa kuuluv asi. Ka punktide paigutus käsus ei ole minu arvates päris loogiline. Käsus räägitakse esiteks peajõududest, siis eelosadest. Võiks olla ümberpöörduvalt. Komandopunkti asukoht on paigutatud p. III-sse, kus jutt ülesannetest gruppi kuuluvatele osadele, peaks aga loogiliselt olema sidepunktis, s. o. käsu p. VI-es.

Kõik see näitab, et ka prantslased ei ole

veel senini täiesti vabanenud positsioonsõja mõjust. Armastavad veel ikka pikki käsikirje, kuigi mõned meie ohvitserid, viibides prantsuse Kõrgemas Sõjakoolis, toonitavad („Sõdur“ nr. 18 s. a.), et prantsuse Kõrgemas Sõjakoolis harrastatakse peajasjalikult manööversõja olukordi.

Üldiselt on aga lahendus siiski kaunis huvitav, kuigi antud olukord meile veidi võõrana tundub. (Artiklil on järg).

„Uus jalaväe määrustik II osa“. Aautor vaatleb määrstiku osi IV—V. (Artiklil on järg).

„Esternay'st kuni Saint Gondi soodeni“. Episood Marne lahingust.

„Inseneriväe taktikaline kasutamine“. Käsitatakse inseneriväe taktikalist kasutamist olukordades, kus suur üksus peale pikemat aega kestnud pealetungi on sunnitud end kaitseks organiseerima.

„Väikekaliibriline suurtükk“. Autor peatudes üksikasjaliselt märkide juures, millised võivad jalaväele esineda tulistamisobjektidena praegusaja lahingväljadel, tuleb otusele, et jalaväe relvade hulka väikekaliibrilised suurtükid peaksid kuuluma, kuigi selleks ei ole kõige kohasem just 37-millimeetriline. Autori arvates tulevane „jalaväe suurtükk“ peaks olema enam mitte ühe, vaid juba kolme isesuguse suurtüki näol:

- mäesuurtükile sarnanev keskmise kaliibriga, mis oleks võimas hävitama maju ja seinu ning aedasid;
- tankide- ja võib olla lennukitevastane väikekaliibriline suurtükk;
- väga väikekaliibriline suurtükk kergelt kaetud märkide tulistamiseks, ja sarnaneks umbes raskele kuulipildujale.

Välismaa sõjakirjanduse ülevaade. Prantsuse sõjakirjanduse ülevaade. Bibliograafia.

R. Tck.

BELGIA.

Bulletin Belge des Sciences Militaires. Juuni 1929. a.

Belgia armee operatsioonid 1914. — 1918. a. sõjas. Stabiliseerumise periood. Eelmistes nr-s ilmunud samanimelise kirjatöö järg; sisaldab Belgia armee tegevuse kirjelduse rinde stabiliseerumise perioodil, ajajärgus 26. jaan. kuni 10. märtsini 1915. a. rindel: Canal Nieuport — Furnes — Maison du Passeur.

Kindral-major Semet. Jooni Belgia soomusautode lahingtegevusest Venemaal. 1916. a. alul Vene rindele saadetud Belgia ekspeditsioonkorpuse ülemana autor kirjeldab elavates joontes oma läbielamusi Venemaal, eriti aga Galitsias 1916. ja 1917. a. a. Iseäranis värvikaid pilte toob autor meile kõigile enamvähem tuntud Vene revolutsiooni perioodist, kus väeosade juhtimine läks valitud ülemate kätte ja kõnedega püüti äratada sõdurmassides revolutsiooni soovastuses kustunud võitlusihka sõja viimiseks võidurikkale lõpule.

Vene olude hindamisel autor avaldab huvitavaid mõtteid. Nii, näiteks, imetledes vene sõduri füüsilist sitkust autor tuleb arvamisele, et selle põhjuseks on tee joomine ja saunaskäimine, mis olevat seevõrra karastavalt mõjunud sõduri organismile, et ta pidas hästi vastu ka kõige

primitiivsemas elamistingimustes rindel. Enamlaste edu autor põhjustab sellega, et revolutsiooni segaduses neil korda läks:

- purustada ülemuse autoriteeti ning seega hävitada distsipliini alused;
- anda võimu kollektiivide, s. o. vastutustundeta massi kätte.

Vankumata distsipliini pidamine kõikidel juhatusel astmetel, täielik keeld kollektiivseteks väljaastumisteks ja ülemuse vastuvaidlemata autoriteet moodustavad — arvab autor — vastukihvti enamuse ideede propagandale väljaspool Venemaa piire.

Selles vene olude raamistikus autor kirjeldab Belgia ekspeditsioonkorpuse tegevust Galitsia lahingutes. Et belglased siin oma kohuseid täitsid, näitab see asjaolu, et 15 ohvitserist ja 190 sõdurist langesis lahingutes 15 ja said haavata 40, kus hulgas 5 ohvitseri.

Kol.-lt. B. E. Janssens. Üks päev kaitse sel. (V. „Bulletin. Belge des Sciences Milit.“, märts, aprill ja mai 1929. a. „Sõdur“ nr. nr. 14/15. 21 ja 27/28 1929. a.). Käesolevas nr-s autor käsitleb küsimusi: ettevalmsitamistööd gaasikallaletungi vastu; vastase lendurid selgitavad öise luure tagajärgi; väeosade transporteerimine autokolonniiga; lahingepostide tagasitõmbumine koidikul; äge lahing E. talu juures; side pidamine lahingepostidega nende tagasitõmbumise ajal.

Major B. E. Dendal. Kindral parun Jacques de Dixmude. Lühikene ülevaade selle Belgia väejuhi tegevusest asumaadel 1887.—1905. ja Maailmasõjas 1914.—1918.

Kapt. comm. Lesir. Abinõu kaudse laskmise õpetamiseks ruumis r. k. Maksimist. Autor näitab kuidas lihtsa ja hõlpsasti omal jõul valmistatava erilise õppevahendi abil on võimalik suure täpsusega ruumis õpetada laskmist r. k. Maksimist suurematele kaugustele (1500—1600 m). Artiklis on toodud nimetatud õppevahendi joonistega illustreeritud kirjeldus ja konkreetne näide, kuidas seda kasutada tegelikul õppetööl.

San.-major Sillevaerts. Belgia sõjaväe tervishoiu valitsuse uus haavatute kanderuum. (V. „Bulletin. Belge des Sciences Milit.“ mai 1929. a. ja „Sõdur“ nr. 27/28 1929. a.). Pharm. kapt. Discry poolt konstrueeritud ja Belgia sõjaväes tarvitusele võetud (1926. a. mudel) haavatute kanderuumi joonistega illustreeritud kirjeldus. Kanderuum on metallist ja riidest, koostvõetav, konstruktsioonilt lihtne, 2 m 35 cm pikk, 0 m 54 cm lai ja kaalub 14 kg 720 gr. Kanderuum võeti 1926. a. erilise komisjoni poolt Beverloo laagris põhjalikule katsetamisele, kusjuures selgus, et ta on „parem kõigist teistest omataolistest, mis kunagi on katsetatud Belgia sõjaväes.“

Leitn. de Grave. Puksiir-tähistern kergete Renaulti tankide tarvis. Renaulti tehaste poolt valmistatud, mahutab 300 liitrit bensiini ja 200 kg muid raskusi; kaalub tühjalt 600—660 kg ja täidetult 1000 kg. On heade tagajärgedega kasutatud prantslaste poolt Marokko sõjas ja tahetakse võtta katsetamisele Belgias.

Poola aasta sisustik (jaan. — juuni).

Nimetused.

Sõjabibliograafiline ülevaade.

SAKSAMAA.

Militär-Wochenblatt nr. 1 — 4. juuli 1929.

Käesoleva numbriga algab „Mil. Wochenblatt“ oma 114. aastakäiku. Ta on muutnud välimust, kuid sisu ja meeleolu näivad olevat endised. Eri-

artikliks on Kindral-ltn. v. Metzsch'i „Ärgu kor-
duguiialgisarnane aastakümme“, mil-
les avaldatakse antipaatiat moodunud 10 aasta
(1919.—1929.) Saksa riigikaitse korraldusele.
... „Riik pidagu meeles, et Suured
sõdurid Scharnhorstist Moltkeni
olid paremad prohvetid, eanastsal-
gavad rahva sõbrad ja kaugemale nä-
gijad Saksa rahva kasvatajad kui
nüüdisaja Tema Majesteedi Maxi
demogogid“... Kui sakslased sellest aru ei
saavat, siis ei olevat Saksamaal tuleviku, arvab
autor.

Oberstleitnant Klingbeil: „Takistuste
(„Sperrren“) kasvavast tähtsusest
eriti aga mehhaniseeritud üksustest“.

Autor näitab kuis juba Maailmasõja esimestel
kuudel Saksa sõjakäigul läbi Belgia loodi benglas-
telt takistusi sildade õhkimise, teede rikkumise jne
kaudu. Takistuste loomise oskus ja kasutamine
arenesid sõja kestel. Eriti tundelikud on takistuste
suhtes mehhaniseeritud üksused (autokolonnid,
soomusautod jne). Viimaste „tundelikkusega“ ar-
vestab kaitsja.

Peale Maailmasõda lääne riikide vägedes pöör-
dakse tähelepanu takistuste loomiseks vajaliku
meeskonna (pioneerid) ja abinõude ettevalmistam-
isele tuleviku sõjaks.

Autor illustreerib takistuste tähtsust sõjaajaloo-
liste näidetega Maailmasõja kui pealetungi nii
kaitse ja taandumislahingutes.

Artikkel „Moodsa jalaväe diviisiluu-
re üksusest“, autor selgitab, et moodsas lahing-
us luureüksusel peab olema küllaldane tulejõud,
sellepärast luureks määratud osa (salk) peab sisal-
dama jalaväge raskete jalaväe relvade-
ga.

Artikkel „Ratturosade areng ja praeg-
une seisukord“, toob lühikese ülevaate rat-
turosade arengust. Praegu omavad ratturiüksusi
laiemas ulatuses Austria, Tshehhoslovakkia, Poola.

„Õhusõidu ülevaade“. Tuuakse and-
meid Prantsuse, Inglise ja P-Ameerika Ühendrii-
kide õhusõidu arengust. Saksamaa pidavat muret-
sema enesele väärilise lennuväe poliitilistele takis-
tustele vaatamata.

„Kas on nekrutile soovitav osa
võtta spordivõistlusest?“ Autor arvab,
et ja. Kõik kartused, et sport nõrgestab distsi-
pliini, olevat eelarvamised. K.

„Militär-Wochenblatt“ nr. 2 — 11. juuli 1929.

Artikkel „Riigikaitse ja riigikord“ näi-
datakse Saksa ajaloo andmetel, et Saksamaale ei
kõlba riigikord, kus mõjul mitmesugused poliitil-
sed parteid...

Artikkel „Kuivõrra Euroopa riigid
võivad muutuda õhusõja taller-
maaks?“ Sõnas ja graafikas püütakse selgitada,
et kõige helem õhupealetungi suhtes olevat Sak-
samaa. Kuid õhulaevastikku temale ei lubatavat
siiski...

Oberst v. Cochenhausen: „Napoleoni
preusslastest vastased“. Artikkel on ar-
vustavaid märkmeid Paul Roques'i teose „Adver-
saires prussiens de Napoleon: Blü-
cher—Scharnhorst—Gneisenau“ kohta.

Oberst v. Blümner: „Tehnika ülevaade“.
Andmeid sõjaraadio arengust. Rannasuurtükiväe
moondamisest. Uued tankid. Tankide vastased
relvad. Sõjagaasi edusammud.

Major O. Welsch: „Kuis Venemaa püü-
dis Maailmasõjas lahendada Dardan-
nellide küsimust“. Autor püüab näidata, et

Maailmasõja üks põhjustest oli Venemaa „suur
isu“ Dardanellide järele. Sellepärast sõjasüüdlasi
otsides tulevat meelestada ka Venemaa.

Dr. Friedrich Stahlmann: „Sõjateadus
Saksamaal ja välismaal“. Autor käsitleb
statistika andmeid mitmesuguste riikide kirjastuse
alal ja näitab millise % moodustavad riikides sõ-
jandusliku süga väljaanded väljaannete üldarvust.
Kas näitab see % kasvu või kahanemist? Viimas-
tel aastatel Saksa keelega riikides ilmunud sõja-
kirjanduses näitab see protsent kasvu, kuid Inglis-
maal näiteks, kahanemist.

„Rumeenia sõjapolitiline ülevaa-
de“.

Reichsheeri elust.
Sõjaväelisi teateid.
Sõjakirjandust. K.

N.-VENE.

„Vojennõi Vestnik“ nr. 19. — 1929.

Artikkel „Sotsialistlik võistlus“ õhu-
tatakse töölisi ja punaväe massi hoolsale õppe-
tööle käesoleval suvel, sest „sotsialistliku võist-
luse ülesandeks on kindlustada võisa võistlusvõim-
et vaimustuse ja teadliku ülesanne-
tele suhtumise teel“. Artiklit illustreerib
rida paraadi-pilte suvistest õppustest.

A. Langovoi: „Võitluse rahu eest“.
Artikkel on kirjutatud Nõukogude delegatsiooni
osavõtu puhul Rahvasteliidu väevähendamise ko-
missiooni VI sessioonist. Rahvasteliit ei püüdvat
väevähendamise poole, vaid püüdvat õigustada
meieaja militarismi pöörast arengut.

N.-Vene delegatsioon, pooldades väevähenda-
mist, olevat esitanud kava, mille järele riiki-
des, kelle praegune maavägi üle 200.000, see
arv vähendataks ½ võrra, 200.000—40.000 —
1/3 võrra, 40.000 allapoole ¼ võrra. Mere-
väes — üle 200.000 tonni — ½ võrra jne. Len-
nuväes — 200 lennukit ja üle — vähendada ½
võrra, 200—100 vähendada 1/3 võrra, 100 alla-
poole — ¼ võrra.

Artikkel lõpeb „Voj. Vestn.“ nr. 20., kus au-
tor kokkuvõttes väidab, et N.-Vene kava olevat
„hiilgavalt läbi teinud“ katse ja et VI sessioon
olevat näidanud, kui loult pooldab Rahvasteliit
väevähendamise tegelikku läbiviimist.

N. Sinävski „Sidemehe suvisest väl-
jaõppest“ ja A. Arsenjev „Kas statsio-
naarne (ühel kohal) või liikuv laager?“
Käsitades side ala ettevalmistust, tulevad otsuse-
le, et ühel kohal püsivad laagrid on vähe soodsad
väljaõppeks kõigile punaväe massile, eriti aga
sidemeestele. Püsiva laagri kõigi teiste
pahede hulgas olevat suurim see, et
ta korrashoid nõuab palju tööjõudu
väljaõppe arvel. Pooldatakse liiku-
vat laagrit. (Kas ka meie ei vähendaks loo-
gu ja summasid Jägala, Värskä, Kuntna jne. laag-
rite ehitamisel ja ehitimisel ning hak-
kaks mõtlema liikuva laagri võimalustele? K.)

M. Vorontsovi „Tühim õppeplaanis“ ja
A. Sushkovi „Õppekäik maastikule kui
parimaid meetode vägede, eriti si-
deosade, väljaõppeks suvel“. Mõle-
mad artiklid käsitlevad sideüksuste taktikalise
väljaõppe küsimusi.

G.: „Võitlusest kaitselõigus“. Artik-
lis käsitletakse vastulööki korraldamist kaitsel.

N. Pavlov: „Õisest alarmist“ käsitleb
õiste õppuste korraldamise küsimust. Soovitab
õistes õppustes ühtlustamist punaväe keskjuha-
tuselt.

M. Paramonov: „Noorte vastuvõtust väeosas“. Autor soovib rohkem tähelepanu pöörata noorele ta väeosas saabumise esimestel päevadel ja olla rohkem vastutulelik ta esimestel sammudel uutes oludes.

L. Papernoi: „Nõukogude raamatujubel“. Artikkel on kirjutatud „Gosizd“ (Gosudarstvennoje izdatelstvo = Riiklik kirjastus) 10. aastapäevaks. Lenin olevat soovitanud kirjanduse levitamist, sellest ka riikliku kirjastuse suur kasv.

1912. aasta, olles Vene kirjastuse suuraasta, saatis turule (juurde arvatud Poola ja Balti riigid) 34,6 tuhat eripealkirjaga teost 134 milj. eksemplaris, 800 miljonit äratõmmet; müügi läbikäik

40—50 milj. rubla; 1928 töusis SSSR raamatute tootang 32 tuhande teoseni 221 milj. eksempl., 1200 äratõmmet; müügi läbikäik kuni 72 milj. rbl.

Moseitshuk: „Praktilise töö momente partei puhastamisel“ antakse näpunäiteid kuidas kasvatada ja hoida „õigel teel“ kommunistilise partei liiget.

B. Semkov: „Millele pöörduda raamatukogude tähelepanu“. Küsimust lahendatakse agitatsiooni seisukohalt rügemendi raamid.

A. G.: „Pealetungi lahing prantsuse pataljoniga“ — taktikaline näide.

Sõjaväelised teated. Küsimused ja kostused. Bibliograafia. K.

Bibliograafia.

Katkendid esimestest Tallinna turberaamatutest 1365—1458.

Dr. Paul Johansen.

Hiljuti ilmus Tallinna linna arhiivi väljaandel meie vanema ajaloo silmapaistva uurija, linnaarhiivi assistendi, dr. Paul Johansen'i sulest väärtuslik uurimus: „Katkendid Tallinna esimestest turberaamatutest 1365—1458“, (Revaler Geleitsbuch - Bruchstücke 1365—1458). Selle, meie rahva keskaega käsitleva, uurimusega on meie kehv ajaloo allikmaterjalide kogu rikastunud täiesti originaalse, senitundmatu materjaliga, mis aitab nii mõndagi küsimust meie ajaloo tumedas keskajas lahendada. Selles, üle 130-leheküljelises teoses ei esine küll meile mitte teatud ajajärku igakülgselt valgustav ja viimistletud, ülevaatlik, ajalooline uurimus, vaid ainult teatud ajaloolise nähte algdokumentide — ürikute publikatsioon Tallinna arhiivist. Ja just allikmaterjalina on nimetatud teosel väärtuslik koht teiste, trükkis avaldatud ürikkogude kõrval. Kahtlemata ei pääse sellest uurimusest mööda meie õigusajaloolased ja keeleteadlased, kes siit oma uuringuteks tänuväärset materjali võivad hankida, kuid samuti ei ole ta huvituseta lugeda ka igale harilikule kodanikule.

Uurimus koosneb 39 lhk. ülevaatlikust saksakeelsest sissejuhatuses rohkete alasaksa ja ladinakeelsete tsitaatidega ja 96 lhk. turbetsaajate isikute nimestikust ühes lõpul esineva isiku- ja kohanimede registriga.

Et anda lühidat ülevaadet ilmunud teosest, on algul kohane peatuda turbe mõiste selgitamise juures. Keskaegne turve —

saade, kaitse, Geleit (uus ajalooline oskussõna) on igivana komme, mis aegamööda välja arenes rändavate kaupmeeste avalikust kaitsest nende teekonnal. Kuid nii nagu paljud nähtused keskaja õigusajaloos, nii ka linnade turve, ei lase end täpselt defineerida, sest liig erinevad olid nende, keskajale nii mitmes suhtes õnnistusrikaste institutsioonide, avaldused.

Keskaegsele kriminaal-kohtupidamisele oli üldse iseloomulik väga kiire kohtuotsuse täitmine, kus harilikult kuritegija mõni päev pärast kuriteo kordasaatmist teenitud karistust kandma hakkas. Aga sama kiirelt võidi ka isikut palja kahtlustuse ehk tühise rahavõla pärast kuudeks türmi heita. Eriti võõrad, välismaalased, kes ei olnud enestele veel usaldust, käendust suutnud muretseda, ei võinud kunagi kindlad olla igasuguste ebameeldivate üllatuste vastu. Sugugi haruldased ei olnud ka keskajal kohtu ebaõiged otsused ja eksimused, peale selle oli keskaegse isiku korporatiivne vastutustunne oma kaasmaalase tegude eest palju suurem kui praegu; nii mõnegi linnakodaniku võlgade eest pidi sama linna kodanik, ehk küll koguni asjast eemal viibiv, vastutama. Sarnaste olukordade olles oli hädatarvilik nii rändaval kaupmehel kui ka pärismaalasel omada kaitset vägivaldse kallaletungi ja igasuguse kohtuliku kaebuse vastu. Kes oli suutnud enesele juba turbe muretseda linnaraadilt, see seisis juba raadi kõrgema kaitse all, mis võimaldas kaebalusele enese isiku kohta süütust tõendavate tunnistuste hankimist ja garanteeris temale vaba lahkumise linnast. Neist väidetest selgub, kui hädavalaline ja ühtlasi mõjuv oli keskaegse linnavalitsuse poolt antud kaitse isikule ja

kui suur autoriteet oli kodanikkonnas raadi kui kõrgema kohtuvõimu esitaja vastu. Selles suhtes on jällegi suur vahe praegusaja ja keskaja inimese ilmavaadetes.

Turbe andmise põhjuste ja lähemate olukordade kohta toovad arhiivis säiluvad vanemad turberaamatud väga vähest materjali; esinevad peamiselt turbe kestvuse aeg ja isikute nimed. Seda rikkalikum on aga materjal nooremates turberaamatutes. Neist nähtub, et kõige sagedamini anti turvet tapmise ehk haavamise puhul, eriti kui see oli sündinud enesekaitseks, kogemata ehk õnnetu juhuse läbi. Nii, näiteks, a. 1607: „Anno 1607 den 2 Augusti wardt geleidet Waidele Simon, ein Baur wegen eines Schlages, so er an einen andern Buren, Rieka Hans, gethan. Das Geleid hatt erworben Hans Firx Knakenhouwer, und von dem worthabenden Bürgermeister H. Johann Korffmacher, so fern eine Notwehr, kein Mordt oder Vorsatzlicher Weise geschehen wehr, erlaubet worden.“ Seega sai talupoeg Vaidele Simon, kes enesekaitseks teist talupoega haavas — turvet. Ja, isegi ettekavatsetud tapmise puhul võis saada turvet, kui see tegu aga keskaegsete mõistete järele õigustatud oli. Nii, näiteks, surmas üks talupoeg vene vürsti Jürgensi (Jurrij,*) keda ta tabas oma naisega abielurikkumise toimingult ja sai siiski turvet (vastasel korral oleksid vürsti kaaslased kätte maksnud). Üldse oli tarvis igal juhul kaitset, nii poliitilist, kui ka isikulist — varanduse kaitseks. sest neil õiglusetul aegadel ei võinud kaupmees, riigisaadik ega ka lihtkodanik kunagi kindel olla reisil juhtuvate hädaohklikude viperuste eest. Mis ühele harilikule reisijale Tallinnas veel 1546. a. aimamata üllatust võis tuua, näitavad portugallase Franciscus Robella seiklused. Tallinna jõudmisel ei võinud ta müüdugi teada, et Tallinna bürger ja Daani läänimees Kolgas Gottschalk Remlinkrade Portugaalia ja Lombardia kindlustuseltsi esitajate poolt oli petetud, sest viimased ei olnud maksnud välja kindlustussummat Remlinkrade hukkunud laeva „de Dautzcher Swan'i“ eest. Sellepärast oli ka Robella üllatus suur, kui Remlinkrade poolt ära osetud voormees teda mitte soovitud sihtkohta — Riiga ei vii-

nud, vaid Remlinkrade kätte toimetas, kes ta vangistas. Poleks mitte Tallinna raad vahele seganud, oleks Robella seisukord väga halvaks kujunenud. Nii kaugele oli keskaegse inimese vastutustunne arenenud, et ühe rahva üksikute liikmete eksimuste eest pidid sama natsiooni teised liikmed vastutama.

Tuli ette ka turbe äravõtmist, mis oleks võrdne praegusaja vangistamiskäsuaga. Turbet paluti pea eranditult suusõnaliselt raadi käest, teatud usaldusmehe kaudu, kelledeks olid harilikult tuntud linnakodanikud ja raehärrad. Otsus anti teada suusõnaliselt, harva erilise märgiga; kirjalikust vastutusest püüdis raad võimalikult hoiduda, mis oli suure vastutavusega seotud. Linnasekretär kandis turbetsaaja nime erilisse raamatusse, võttes selleks enese kasuks teatud mak-su; sakslaste käest 1 Riia mark ja teiste käest ½ marka. Turbe kestvusaeg oli keskmiselt 6 kuud kuni 1 aasta, ehk jälle mõnest suurest kiriklisest pühast teiseni, näit. Jõulust—Lihavõtteni. Kuid esinesid ka teatud päevad, nagu Jakobi-, Mihkli-, Märdi-, Jaani- ja Maarjapäev. Harva esines 1-nädaline ja 10-aastane turve.

Germaani-romaaní rahvastel juba varakult tuntud turve omas algmõistes ei olnud tundmata ka eestlastele. Turveandmine, kui kuninglik eesõigus (regalia) moodustas keskaegses linnavalitsuses tollide kõrval hea sissetulekuallika.

Tallinn omandas juba XIII s. II poolel Daani kuninga ametniku käest ka poliitilise turbeandmise õiguse, mida tarvitas juba Jüriöö mässu ajal. Kui 1343. a. 19. mail mässulistele eestlastele Rootsi laevastik Turu foogti Dan Niklisoni juhatusel appi tuleb, kuid hilineb, asutakse Rootsi laevastiku ja Daani-Eesti vahel ordu sobitusel sõjariistade rahu läbirääkimistesse, millest osavõtmiseks Turu foogt saab Tallinna raelt turbe. Üldse paljud, Soome, Rootsi ja Daani mõjuvad isikud saavad poliitilist turvet. Statistilistest andmetest selgub, et turbet saajate isikute arv on kõige suurem olnud aastate 1365 kuni 1396 vahel, keskmiselt 28—29 inimest aastas; see arv väheneb ühes järgnevate aastatega. Koosseisult on turbe-saajad aastatel 1365—1396 käsitöölised ja rändavad kaupmehed 52%, maa-aadel 18%, eestlased 18% ja lõpuks rootslased 12%. Järgnevatel aastatel eestlaste arv tõuseb. Põhjustest on väga sagedased tapmised ja haavamised, mis eriti mõtlemapane-

*) Rootsi teenistusse üle tulnud vene vürst Jurij sai 1582 Risti juures lääniks mitmed talud ja külad, teiste hulgas ka „Kõmmaste“ küla ja „Rackalli“ talu.

valt eestlaste hulgas 1530. aastate ümber sagedasteks muutuvad, mis kahtlemata oli põhjustatud usupuuhastuse mitmesugusest vooludest, milledest eestlased ebaõigelt aru said. Ei ole ka sellepärast midagi imestada, et eestlastel sagedaste tapmistest pärast kaitset — turvet tarvis oli, mis eriti märgatav peale 1515. a., kunas algas eestlaste sunnismaisus, mis põhjustas massilist talupoegade linna põgenemist.

Oli sarnane komme, et ordumeistritel, kui nad Tallinnat külastasid, oli õigus enesega kaasa tuua kurjategijaid, kelledele linn siis turvet pidi andma. Nii, näit., oli võimaldatud sõjajal rüütli Hermann Soyel, kes oli paljaks röövinud Eesti soost preestri Niklas Tulle, ordumeistri linnasõidul jala ta kõrval linna sisse tulla, kus temale turvet pidi antama. Turbeandmine kestis kuni 17. sajandi keskpaigani.

Ka meie keeleteadus leiab siit mõningat uut materjali, eriti isiku- ja kohanimedest. Esineb umbes 80 seni tundmatut vana-eesti isikunime ja 140 kohanime. Nende väärtus seisab just originaalsuses, üles tähendatud võimalikult nii, nagu seda rahvas tarvitas ja mitte sakslaste ümbermoondamise järele, nagu see hiljem sündis. Nii, näit., saksa nime „Wardes“ esi-

neb turberaamatus „Varot“, praegune Eesti „Varudi“, Täht = Vevenkulle = praegune Vao (mõis). Ka on huvitavad käsitöö nimetused: kywenseppe — kivi-sepp, puseppe — puusepp, rattenseppe — ratassepp, ehk pilkenimed, nagu ammen-sou — ammulisuu, pymensue — pimesuu, piri — piri-sema. karwe — karu, kurrij — kuri, soomekeelne kafalenpoyke — kavalanpoika jne. Kohanimedest esinevad mõned, nagu Aruekulle — Aruküla, Endegas — Ontika, Hyrwen — Iru, Juurenkulle — Juuru, Kaikel — Keila, Kappele — Kabala, Nyghete — Nehatu, Pesekul — Pääsküla. Wickele — Vigala, Vyames — Viimsi, Packere — Pakri jne. Ka on huvitavaid mõned isikunimed, nagu Ammen-son, Peter; Boet, Mickell; Egenpoike, Peter; Jalembe, talup.; Ülmewalde, Matthias — eesti talupoeg; Kallmeli; Jaldenpoike, Meeldy — talupoeg Rookulast; Meletouwe; Melewilie; Meme; Pymensue, Pawel — talupoeg; Piri, Peter; Villeken; Rattenseppe, Jacob; Villyepewe (Vüliepewe) jne. Võib olla, et eeltoodud eestlastest mõnigi enese elu ja varanduse päästis tänu turbeõigusele.

Käesolev teos on vanem osa turberaamatust ja oleks väga soovitav, et pea järgneksid ka uemad turberaamatud.

O. V.

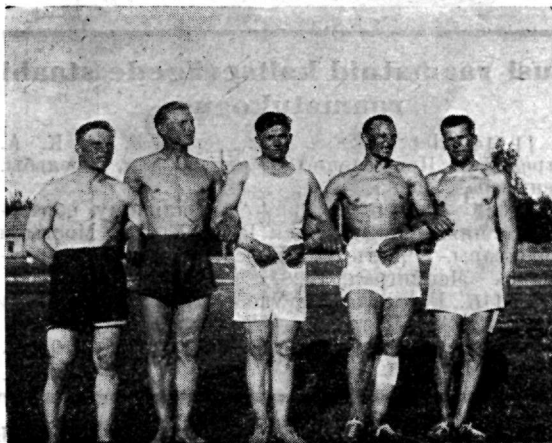
Sport.

Kaadri kergejõustiku- ja laskevõistlused Petseri Põhjalaagris.

12. ja 13. juulil peeti rügemendi ülema korraldusel rügemendi kaadri omavahelisi kergejõustiku- ja laskevõistlusi. Kergejõustiku alal oli see eimesi sellesarnaseid rügemendis, kuna laskevõistlusi on korraldatud iga aasta järjekindlalt. Võistluste eesmärgiks oli — tõsta rügemendis huvi spordi vastu ning et pilti saada kaadri kehalise- ja laskevõimete tasapinnast. Kergejõustikus saavutati mõnel alal päris häid tagajärgi, kuna lasketagajärgede peale mõjusid tunduvalt eelmise päeva kergejõustiku võistlused. Esimesel päeval, kogu võistluse aeg, mängis diviisi orkester, pak-kudes omi parimaid palu, millised tõstsid võistlejate kui ka pealtvaatajate meeleolu.

A. Tagajärjed kergejõustikus.

1. 100 m jooks; osavõtjaid 18 kv.
  1. n.-ltn. Paide, V., 3. esk., aeg 11,4 sek.
  2. n.-ltn. Tentson, V., 1. esk., aeg 12,0 sek.
  3. n.a.o. Bergmann, 1. esk., aeg 12,5 sek.
2. Kuulitõuge; osavõtjaid 18 kv.
  1. n.-ltn. Eddor, J., 1. esk. — 10,13 mtr.
  2. „ Tentson, V., 1. esk. — 10,10 mtr.
  3. „ Ots, A., klp. esk. — 9,38 mtr.
3. Kaugushüpe; osavõtjaid 16 kv.
  1. n.-ltn. Tentson, V., 1. esk. — 6,16,5 mtr.

Teatejooksu 5×100 võitja meeskond, aeg 1.05,2 m. Paremtalt vasakule: N.-ltn. Tentson (1. esk.), n.-ltn. Eddor (1. esk.), n. a. o. Langovits (2. esk.), kapral Anderson (1. esk.), n.a.o. Bergmann (1. esk.).

2. „ Eddor, J., 1. esk. — 6,11,5 mtr.
3. „ Paide, V., 3. esk. — 6,05,0 mtr.

4. Granaadiviske; osavõtjaid 18 kv.
1. n.-ltn. Tentson, V., 1. esk. — 62,29 mtr.
2. v.a.o. Rammus, L., 3. esk. — 61,71 mtr.
3. kpr. Anderson, H., 1. esk. — 60,48 mtr.

5. Murdmaajooks 3 klm.

1. v.a.o. Rammus, L., 3. esk., aeg 10,53 min.
2. n.a.o. Laaber, K., klp. esk., aeg 11,20 min.
3. n.ltn. Nolk, A., 3. esk., aeg 12,01 min.

6. Teatejooks 5×100.

1. koht 1-ne divisjon, koosseisus: n.-ltn. Tentson, n.-ltn. Eddor, n.a.o. Bergmann, n.a.o. Lango-vits ja kpr. Anderson; aeg 1.05,2 min.
2. koht 2-ne divisjon.
3. koht 3-as divisjon.

Punkte omasid: 1. eskadron 48 punkti, 3. esk. 21 punkti, 4. esk. 14 punkti, 2. esk. 11 punkti, klp. esk. 9 punkti, tehn. k-do ja s. i. k-do 2 punkti.

B. Tagajärjed laskmisel.

1. vintpüssidest: dist. 100 m, 10 ring. normaallaud, igast asendist 10 lasku.

1. n.-ltn. Kukk, J., 182 silma (staap).
2. „ Redlich, A., 180 silma (2.eskadron).
3. „ Pärlik, V., 163 silma (4. eskadron).
2. klp. „Madsen'i“ lasketehnikas: dist. 30 m, padr. 50, märk 10 vähendatud kolmandikkuju. Kõik padrunid tulid välja lasta.

1. leitn. Kurg, F., keskmise aeg kaju tabamiseks 10 sek. (1. eskadron).

2. n.-ltn. Pärilin, V., keskmise aeg kaju tabamiseks 11,3 sek. (4. eskadron).

3. n.-ltn. Ots, A., keskmise aeg kaju tabamiseks 11,5 sek. (klp. eskadron).

3. A./p. „Browning'ust“ ainult ohvitseridele, dist. 30 m, 15 padr., 10 ring. normaallaud.

1. n.-ltn. Ots, A., — 101 silma (klp. eskadron).
2. ltn. Sinkelmann, — 95 silma (2. eskadron).
3. n.-ltn. Tentson, V., — 91 silma (1. eskadron).

Üldiselt võib tähele panna, et ohvitserkonnas on kergejõustiku- kui ka laskesport rohkem poolehoidu leidnud kui allohvitserkonnas, mida omakorda kinnitavad ka võistluse tagajärjed. Auhinnad olid välja pandud vaid laskesporti aladele, kuna kergejõustik oli kahe silma vahele jäetud.

V—r.

Uusi raamatuid kaitsevõgede staabi raamatukogus.

11.114 Наставление артиллерии Р. К. К. А. Стрельба. Применение приборов для стрельбы. Ленинград, 1928.

11.115 Руководство по специальному образованию инженерных войск Р. К. К. А. Мосты и переправы. Часть I. Полевые мосты и переправы. Ленинград, 1928.

11.116 Наставление по стрелковому делу Р. К. К. А. Часть I. Стрелковое оружие. II Станковый пулемет системы Максима обр. 1910 г. Ленинград, 1928.

SISUSTIK: J. Tõrvand. Muljeid sõidust Lätti. — mp. Kõrgema Sõjakooli ekskursioonist Poolas — Brigaadikindral T. L. Piskor. — E. A. Mälestusi külaskäigust „Polska Zbrojna'le“ — E. Jozsef főherceg tábornagy: A Világháború Amilyennek én Lättam. — A. Traksmann. Pariisi Kõrgem Sõjakool. — J.-s. Itaalia lennugägi Maaõlmasõjas 1915.—1919. a. — Verduni uuestsünni pidustustelt. — Laskevõistlused kesk- ja kutsekoolide svuiste sõjaliste õppuste lõppäeval 15. juunil s. a. — Olev-Õun. Graafiline konstruktsioon eellaskmiseks ühepoolse külgvaatlusega. — Sch. Jalaväge saatvaid relvu. — Sõjaväelisi teateid. — Sõjakirjandust. — Bibliograafia. — Sport. — Uusi raamatuid kaitsevõgede staabi raamatukogus. — Toimetusele saadetud kirjandus.

11.117 Древинг, П. П. Основы работ топографических разведчиков артиллерийских частей для уточненной стрельбы. Москва/Ленинград, 1928.

11.118 Чунихин, В. Глазомерное определение расстояний. Москва/Ленинград, 1928.

11.119 Материалы совещания по внешкольной работе в Р. К. К. А. 1—4 II. 1927. Москва, 1927.

11.120 Руководство по специальному образованию железнодорожных частей Р. К. К. А. Железнодорожное дело, укладка и разборка путей. Изд. офиц. Москва/Ленинград, 1928.

11.121 Петрасевич, П. Финляндия и ее вооруженные силы. Москва/Ленинград, 1928.

11.122 Шелеметьев, А. и А. Ротэрмель. Стрелковые задачи для бойца и пулеметчика. Москва/Ленинград, 1928.

11.123 Майер, Ю. Отравляющие вещества и их боевое применение. Часть II. Москва/Ленинград, 1928.

11.124 Пажези, Е. 75-мм пушка как орудие сопровождения. Москва/Ленинград, 1928.

11.125 Динзе, В. Современный велосипед. Ленинград, 1928.

11.126 Литовцев. Маневренная и позиционная война. Москва/Ленинград, 1928.

11.127 Сечеркранц, Н. Стрелковый полк и артиллерия поддержки пехоты в обороне. Москва/Ленинград, 1928.

11.128 Эмишен, Доктрина коалиционной войны. Введение войны XI 1914 г. — III 1917 г. Москва/Ленинград, 1928.

11.129 Покаревский, В. Взаимодействие артиллерии с пехотой. Москва/Ленинград, 1928.

11.180 Английский временный боевой устав танковых и автоброневых частей. Москва/Ленинград, 1928.

Toimetusele saadetud kirjandus.

„Riigi Tehnika Gümnaasium 1928.—1929. a.“ Toimetanud N. Nurmiste gümnaasiumi juhataja. Tallinna, 1929, 30 lehekülge.

Esimese järgu lendur jääb külmavereliseks iga olukorra juures.